

Vlada Crne Gore
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

STRATEGIJA RAZVOJA SEKTORA RIBARSTVA S AKCIONIM PLANOM 2024-2029.

Podgorica, 2023.

Sadržaj

Sadržaj	2
<i>Spisak tabela</i>	<i>5</i>
<i>Spisak slika</i>	<i>5</i>
Lista skraćenica	6
UVOD	8
I. OKVIR, METODOLOGIJA, STRUKTURA STRATEGIJE I ANALIZE SEKTORA RIBARSTVA	9
1 INSTITUCIONALNI, ZAKONODAVNI I STRATEŠKI OKVIR	9
1.1 INSTITUCIONALNI OKVIR	9
1.2 ZAKONODAVNI OKVIR.....	10
1.3 STRATEŠKI OKVIR.....	11
2 VEZE SA PRETHODNIM STRATEGIJAMA U RIBARSTVU	16
3 STRUKTURA STRATEGIJE	17
4 METODOLOGIJA	18
5 KRATAK OSVRT NA SEKTOR RIBARSTVA	19
6 ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA U SEKTORU RIBARSTVA	19
6.1 OPŠTI MAKROEKONOMSKI OKVIR	20
6.2 ZNAČAJ RIBARSTVA I AKVAKULTURE ZA BDP.....	20
6.3 MORSKO RIBARSTVO.....	22
6.4 SLATKOVODNO RIBARSTVO	28
6.5 AKVAKULTURA	30
6.6 SPORTSKO-REKREATIVNI RIBOLOV	35
6.7 PRERADA	36
6.8 STAVLJANJE U PROMET.....	37
6.9 TRGOVINA (UVOZ I IZVOZ).....	37

7 PESTLE ANALIZE.....	40
8 SWOT ANALIZE	41
9 POREĐENJE SA ZAKONODAVSTVOM EU I GLAVNI ZAKLJUČCI	45
9.1 UPRAVLJANJE RESURSIMA I FLOTOM.....	45
9.2 UREĐENJE TRŽIŠTA	46
9.3 STRUKTURNE MJERE I DRŽAVNA POMOĆ	46
9.4 PRIKUPLJANJE PODATAKA	46
9.5 INSPEKCIJA I KONTROLA	47
II. VIZIJA, STRATEŠKI CILJEVI, MJERE I INDIKATORI	48
10. STRATEŠKI CILJ I: PRAVNI OKVIR I MEHANIZMI USKLAĐENI S EU I MEĐUNARODNIM OBAVEZAMA	49
10.1 OPERATIVNI CILJ I.1: SVI OSNOVNI PRINCIPI ZPR I RFMO UGRAĐENI SU U NACIONALNI PRAVNI OKVIR	49
INDIKATOR REZULTATA: Broj „Službenog lista“ i datum objavljivanja Zakona.....	50
10.2 OPERATIVNI CILJ I.2: USPOSTAVLJENI SU KLJUČNI MEHANIZMI ZA EFIKASNO UPRAVLJANJE, KOJE JE UTVRDILA EU I MEĐUNARODNI STANDARDI	56
11. STRATEŠKI CILJ II: DJELOTVORNA KONTROLA I EFIKASNA ADMINISTRACIJA KAO KLJUČNI SISTEMI PODRŠKE ZA ODRŽIVO RIBARSTVO	62
11.1 OPERATIVNI CILJ II.1: DJELOTVORNA KONTROLA KAO GARANCIJA USAGLAŠENOSTI	62
11.2 OPERATIVNI CILJ II.2: EFIKASNA, ODGOVORNA I AŽURNA ADMINISTRACIJA	66
12. STRATEŠKI CILJ III: EKOLOŠKI, EKONOMSKI I SOCIJALNO ODRŽIVO RIBARSTVO I AKVAKULTURA	68
12.1 OPERATIVNI CILJ III.1: POVEĆANJE KONKURENTNOSTI SEKTORA PRIMARNE PROIZVODNJE	69
12.2 OPERATIVNI CILJ III.2: POVEĆANJE INVESTICIONOG KAPACITETA SEKTORA.....	71
12.3 OPERATIVNI CILJ III.3: ODGOVARAJUĆA MREŽA INFRASTRUKTURE ZA ISKRCAJ KOJA PRUŽA POTPUNU LOGISTIČKU PODRŠKU OPERATIVNOJ RIBARSKOJ FLOTI I NA ODGOVARAJUĆI NAČIN ODGOVARA OBAVEZAMA ISKRCAJA	72
12.4 OPERATIVNI CILJ III.4: POVEĆANJE DODATE VRIJEDNOSTI PROIZVODA RIBARSTVA I AKVAKULTURE	73
13 OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJA (M&E)	76
14 STRATEGIJA KOMUNIKACIJE	78
III. AKCIONI PLAN	79
Prilog I	86
KLJUČNO ZAKONODAVSTVO EU KOJIM SE UREĐUJE RIBARSTVO, A KOJA ZAHTIJEVAJU USKLAĐIVANJE.....	86
Prilog II	90
KLJUČNO GFCM ZAKONODAVSTVO KOJIM SE UREĐUJE RIBOLOV.....	90

<i>Prilog III</i>	93
<i>KLJUČNI ICCAT PROPISI KOJIM SE UREĐUJE RIBOLOV</i>	93
LITERATURA:	94

Spisak tabela

Tabela 1 Bruto domaći proizvod - glavni agregati

Tabela 2 Broj ribarskih plovila prema dužini, bruto tonaži i snazi, 2019-2022.

Tabela 3 Ribarska plovila prema kategoriji ribolovne opreme, 2022.

Tabela 4 Ribolov na moru prema vrsti i grupi vrsta, u tonama, 2019-2022.

Tabela 5 Broj preduzetnika čija je glavna djelatnost ribolov, 2011-2020.

Tabela 6 Broj plovila i zaposlenih u 2022.

Tabela 7 Broj i vrsta privrednih dozvola izdatih za Skadarsko jezero, 2019 - 2022.

Tabela 8 Akvakultura prema broju uzgajališta i proizvodnoj površini, 2019-2022.

Tabela 9 Proizvodnja i cijene u akvakulturi, 2019-2022.

Tabela 10: Broj prodatih dozvola za rekreativni ribolov na moru, 2019-2022.

Tabela 11 Broj prodatih dozvola za sportsko-rekreativni ribolov na slatkim vodama, 2019-2022.

Tabela 12 Izvoz u kilogramima 2018-2022.

Tabela 13 Izvoz u EUR 2018-2022.

Tabela 14 Uvoz u kilogramima 2018-2022.

Tabela 15 Uvoz u EUR 2018-2022.

Spisak slika

Slika 1 Udio poljoprivrede Crne Gore u BDP-u, procenat od 2000. do 2021.

Slika 2 Dodata vrijednost sektora poljoprivrede Crne Gore 2000-2021.

Slika 3 Proizvodnja u akvakulturi 2019-2022.

Slika 4 SWOT analiza za ribolov na moru

Slika 5 SWOT analiza za privredni slatkovodni ribolov

Slika 6 SWOT analiza za sportsko- rekreativni ribolov

Slika 7 SWOT analiza za marikulturu

Slika 8 SWOT analiza za akvakulturu

Slika 9 SWOT analiza za plasman i preradu

Lista skraćenica

ARO	Analize radnog opterećenja
AZA (FAO)	Zone određene za akvakulturu
BDP	Bruto domaći proizvod
BT	Bruto tonaža
CEFTA	Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini
CRPS	Centralni registar privrednih subjekata u Crnoj Gori
DČ	Država članica (EU)
DR	Direktorat za ribarstvo
EAR	Evropska agencija za rekonstrukciju
EFTA	Evropska asocijacija za slobodnu trgovinu
EK	Evropska komisija
EMFAF	Evropski fond za pomorstvo, ribarstvo i akvakulturu
EU	Evropska unija
EUR	Euro (€)
FAO	Organizacija za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija
FIS	Ribarski informacioni sistem
FMP	Program upravljanja ribarstvom
FVO	Kancelarija za hranu i veterinu (DG SANCO)
GFCM	Generalna komisije za ribarstvo u Mediteranu
ha	Hektar
IBMK	Institut za biologiju mora u Kotoru
ICCAT	Međunarodna komisija za očuvanje atlantskih tuna
ICES	Međunarodni savjet za istraživanje mora
IPA	Instrument za pretpristupnu pomoć
IPARD	Instrument za pretpristupnu pomoć za ruralni razvoj
ISMAR	Institut za istraživanje mora ISMAR/CNR
ISO	Međunarodna organizacija za standardizaciju
IT	Infomacione tehnologije
IUOP	Integralno upravljanje obalnim područjem
JPMD	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore
kg	kilogram
kW	kilovat
LOA	Dužina preko svega
MIDAS	Projekat Svjetske banke - Projekat institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede u Crnoj Gori
MKN	Monitoring, kontrola i nadzor
MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
MPŠV	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore
NM	Nautička milja
NNN	Nezakoniti, neprijavljeni i neregulisani ribolov
NP	Nacionalni park
OP	Organizacija proizvođača
RAS	Recirkulacioni sistem akvakulture
RFMO	Regionalna organizacija za upravljanje ribarstvom
SB	Svjetska banka

SFS	Sanitarni i fitosanitarni
SI I.	Službeni list
SPH	Subjekti u poslovanju s hranom
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SST	Sporazum o slobodnoj trgovini
STO	Svjetska trgovinska organizacija
SWOT	Analiza prednosti, slabosti, mogućnosti i prijetnji
t	tona (metrička)
TA	Tehnička pomoć
TAC	Ukupan dozvoljeni ulov
UBHVFP	Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
VMS	Sistem monitoringa plovila
ZPR	Zajednička politika ribarstva EU

UVOD

Strategija razvoja sektora ribarstva s Akcionim planom 2024-2029. godine (u daljem tekstu: Strategija) predstavlja temeljni planski dokument politike koji utvrđuje ciljeve i prioritete za razvoj sektora ribarstva i akvakulture Crne Gore, način postizanja tih ciljeva, oblasti posebnog razvoja, kao i međusobni odnos i aktivnosti organa državne uprave uključenih u sprovođenje Strategije. Ova Strategija predstavlja nastavak ciljeva i aktivnosti utvrđenih u Strategiji ribarstva Crne Gore za period 2015-2020. godine s Akcionim planom (u daljem tekstu: Strategija ribarstva 2015-2020). Njom se utvrđuje nacionalna vizija razvoja ribarstva u pogledu administrativnih obaveza, uglavnom s ciljem usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s propisima EU i u pogledu razvoja cjelokupnog sektora ribarstva i akvakulture, njihovih najvažnijih ciljeva i prioriteta.

Strategija i sve aktivnosti koje su preduzete tokom njene izrade u obzir uzimaju status pravne tekovine EU koja je na snazi na dan 1. avgusta 2023. godine. Takođe, uzima u obzir završna mjerila za pregovaračko poglavlje 13, prema kojima je Crna Gora dužna da donese zakonodavstvo koje obezbjeđuje značajan stepen usklađenosti s pravnom tekovinom EU u oblasti ribarstva kako bi obezbijedila punu primjenu Zajedničke politike ribarstva (ZPR) nakon pristupanja i mora značajno da ojača svoje administrativne, a naročito inspekcijske i kontrolne kapacitete koji se zahtijevaju ZPR-om.

Crna Gora prati savremena evropska načela s ciljem da postane zemlja koja je ekološki prihvatljivija i privlačnija za investicije i život. Prirodni resursi i tradicija, poput ribarstva, moraju se očuvati za buduće generacije, zbog čega se sektorom ribarstva mora upravljati na održiv i efikasan način. Osim odgovornog upravljanja resursima, Crna Gora teži očuvanju specifičnosti svojeg ribarstva, pored socioloških i kulturoloških aspekata, ima i ekonomske i ekološke funkcije.

Za usvajanje i sprovođenje Strategije, tokom svakog koraka na tom putu, potrebno je učešće nauke i sektora, zajedno s upravom. Neophodno je da ova tri stuba postave zajedničke ciljeve, prioritete i mjere, ali je takođe neophodno izgraditi međusobno povjerenje, razmjenjivati podatke i informacije, postizati kompromise i svakodnevno aktivno sarađivati.

I. OKVIR, METODOLOGIJA, STRUKTURA STRATEGIJE I ANALIZE SEKTORA RIBARSTVA

1 INSTITUCIONALNI, ZAKONODAVNI I STRATEŠKI OKVIR

1.1 INSTITUCIONALNI OKVIR

U postojećem institucionalnom sistemu, vodeću ulogu u definisanju politike razvoja ribarstva i akvakulture, kao i u upravljanju resursima ribarstva, ima **Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede** (MPŠV). MPŠV ima šest direktorata (za šumarstvo, lovstvo i drvenu industriju, za ribarstvo, za vodoprivredu, za poljoprivredu, za plaćanja i za ruralni razvoj), 5 odjeljenja (za inspekcijski nadzor, za internu reviziju, za ekonomske analize i tržište, za normativno-pravne poslove i za međunarodnu saradnju i IPA projekte) i dvije službe (za opšte i pravne poslove, kadrovska pitanja i slobodan pristup informacijama, i za finansije, računovodstvo i javne nabavke). Glavni cilj MPŠV u pogledu ribarstva jeste da se obezbijedi održivo korišćenje raspoloživih resursa u ribarstvu i upravljanje ribolovnom flotom na način koji obezbjeđuje dugoročan i ekonomski isplativ ribolov u Crnoj Gori. MPŠV usklađuje pravne akte na nacionalnom nivou s principima Zajedničke politike ribarstva (ZPR) i Regionalnih organizacija za upravljanje u ribarstvu (RFMO). Takođe, učestvuje u međunarodnoj saradnji u skladu sa strateškim ciljevima, upravljanja resursima, pravima pristupa ribolovnim vodama, akvakulturom i informacionim sistemima u ribarstvu. Zadaci MPŠV uključuju izradu i predlaganje nacrtu pravnih akata, kao i predlaganje godišnjeg budžeta za ribarstvo. Politika ribarstva sprovodi se preko Direktorata za ribarstvo (DR), kojeg čine tri administrativne jedinice: Direkcija za upravljanje resursima i ribolovnom flotom, Direkcija za monitoring i Direkcija za strukturne mjere, državnu pomoć, EU fondove i organizaciju tržišta u ribarstvu i akvakulturi. DR definiše i sprovodi politiku koja obezbjeđuje održivo korišćenje raspoloživih ribljih resursa i upravlja ribolovnom flotom na način kojim se obezbjeđuje dugoročno i ekonomski isplativo ribarstvo u Crnoj Gori. Takođe sprovodi razvojnu politiku u oblasti ribarstva, prati normativnu djelatnost na nacionalnom nivou i sprovodi mjere i sisteme upravljanja zasnovane na načelima ZPR. Osim navedenog, DR prati realizaciju međunarodne saradnje u skladu s dugoročnim i kratkoročnim strateškim ciljevima i sarađuje s regionalnim i međunarodnim organizacijama u ribarstvu. Pitanja koja se odnose na bezbjednost hrane na uzgajalištima, kao i proizvoda ribarstva, kontroliše Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, kao i Ministarstvo zdravlja i nadležne laboratorije (veterinarska, za javno zdravlje, ekotoksikološka, itd.).

Zadaci naučnih istraživanja i prikupljanja bioloških podataka povjereni su **Institutu za biologiju mora u Kotoru** (IBMK). IBMK se bavi naučnim istraživanjima demersalnih i pelagičnih resursa, prikupljanjem bioloških podataka u vezi s ribarstvom, procjenom stanja resursa i pružanjem naučnih savjeta MPŠV na osnovu prikupljenih, obrađenih i procijenjenih podataka. IBMK nije pod direktnom nadležnošću MPŠV. Međutim, postoje linije komunikacije preko Memoranduma o razumijevanju (MoU) između ove dvije institucije. Uloga IBMK uređena je Zakonom o morskom ribarstvu i marikulturi, u pogledu pružanja naučnih savjeta potrebnih za upravljanje resursima. IBMK je osnovan 1961. godine, sada je dio Univerziteta Crne Gore, i jedina je naučno-istraživačka institucija u Crnoj Gori posvećena isključivo istraživanjima mora. IBMK sprovodi brojna istraživanja u svrhu zaštite životne sredine, ribolova na moru, marikulture i integralnog upravljanja obalnim područjem, kroz koje se naučni rezultati primjenjuju u praksi. Rad IBMK organizovan je kroz pet laboratorija (za hemiju mora i okeanografiju, za ihtilologiju i morsko ribarstvo, za plankton i kvalitet morske vode, za bentos i zaštitu mora, za razvojno istraživanje i marikulturu) i jedan centar, za zaštitu biodiverziteta Jadrana - Akvarijum Boka. IBMK direktno učestvuje u radu tijela Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija (FAO). Naučnici

Instituta članovi su radnih grupa za procjenu stanja resursa male pelagične ribe i demerzalnih vrsta, radnih grupa za mali obalni ribolov, kao i za rekreativni ribolov. Predstavnici Instituta učestvuju u radu Naučnog savjetodavnog odbora¹ (SAC), kao i u regionalnom FAO projektu, AdriaMed². Naučni savjeti generisani u okviru navedenih foruma predstavljaju osnovu za upravljanje ribarstvom kako na regionalnom, tako i na nacionalnom nivou.

Još jedna važna institucija kada je u pitanju ribarstvo je Uprava za statistiku Crne Gore - **MONSTAT**, organ nadležan za zvaničnu statistiku. MONSTAT je odgovoran za opšte prikupljanje, obradu i dostavljanje statističkih podataka, uključujući statističke podatke u oblasti ribarstva, koje prikuplja Sektor statistiku u poljoprivredi i ribarstvu. Osnovni cilj statistike ribarstva je prikupljanje podataka o ulovu morskih i slatkovodnih riba. Pored toga, zadatak MONSTAT-a je prikupljanje podataka o zaposlenima, ribolovnim plovilima, ribolovnim alatima, proizvodnji i ulovu riba i drugih vodenih organizama, proizvodnji ikre i mlađi riba, i potrošnji hrane na uzgajalištima.

Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore (JPMD), na osnovu Zakona o morskom dobru, upravlja i reguliše sve aktivnosti u obalnoj zoni, korišćenje prostora, njegovu zaštitu i unapređenje, izdavanje dozvola za postavljanje, izgradnju i održavanje privremenih i stalnih objekata infrastrukture, kao i izdavanje lokacija za korišćenje morskog dobra. Što se tiče ribarstva, nadležno je za uspostavljanje privremenih objekata u zonama zaštite mora. Prostornim planom posebne namjene za obalno područje Crne Gore utvrđuju se zone za marikulturu, kao i zone za postavljanje prateće infrastrukture, u smislu objekata za skladištenje opreme, koji mogu uključivati i centre za otpremu i prečišćavanje školjki. Objekti marikulture u zoni javnog morskog dobra obuhvaćeni su Programom privremenih objekata u morskom dobru³, koji se usvaja na period od 5 godina. Posljednji takav plan usvojen je za period 2019-2023. JPMD je, u saradnji s IBMK, izradio i katalog ribarskih posti u Boki Kotorskoj. I ribari iz Boke Kotorske dali su doprinos izradi ovog kataloga, s ciljem očuvanja i zaštite ribarskih posti, kao i očuvanja tradicionalnog načina ribolova. U Katalogu ribarskih posti, svaka posta ima svoj naziv, prikazana je na fotografijama, sadrži podatke o geografskoj dužini i širini, položaju i opis same lokacije.

Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG), između ostalih nadležnosti, daje na korišćenje dobra i objekte nacionalnih parkova za potrebe turizma, ugostiteljstva, lova i ribolova, uzgoja ribe i mlađi. Jedan od pet nacionalnih parkova je Skadarsko jezero, a JPNPCG je nadležno za izdavanje dozvola za privredni ribolov.

Upravne poslove u oblasti zaštite životne sredine, kao što su monitoring životne sredine, izrada analiza i izvještaja iz oblasti zaštite životne sredine, i druge poslove utvrđene Zakonom o zaštiti životne sredine i posebnim propisima, obavlja **Agencije za zaštitu životne sredine** Crne Gore.

Dozvole za sportsko-rekreativni ribolov izdaju sportski ribolovni klubovi koji su članovi **Saveza za sportski ribolov na moru Crne Gore**. Savez organizuje takmičenja (državna, međunarodna, klupska), sarađuje s nacionalnim institucijama kao što su MPŠV, Ministarstvo sporta i mladih i drugim međunarodnim savezima i organizacijama u vezi sa sportsko-rekreativnim ribolovom.

1.2 ZAKONODAVNI OKVIR

Sektor ribarstva uređen je Zakonom o morskom ribarstvu i marikulturi i Zakonom o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi, uz prateća podzakonska akta. Pravni osnov za izradu i usvajanje Strategije razvoja ribarstva sadržan je u Zakonu o morskom ribarstvu i marikulturi („Sl. list Crne Gore“ br. 56/09, 47/15),

¹ <https://www.fao.org/gfcm/about/structure/sac/fr/>

² <https://www.faoadriamed.org/>

³ <https://iwlearn.net/resolveuid/1f3ec07a-6d0f-45c5-a7c9-6a783dafcb25>

kojim se utvrđuje da se živim resursima mora i zaštitom morske životne sredine upravlja u skladu sa Strategijom razvoja ribarstva i akvakulture, koja sadrži dugoročne pravce, prioritete i ciljeve razvoja ribarstva, finansijska sredstva i rokove za njihovo ostvarivanje. Osim toga, Strategija ribarstva mora da slijedi Uredbu o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata⁴ i Smjernice za izradu strateških dokumenata u Crnoj Gori⁵. Propisi koje treba poštovati prilikom pripreme i izrade strateških dokumenata su Zakon o državnoj upravi, Poslovnik Vlade Crne Gore, Uredba o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, Zakon o ravnopravnosti polova, Uredba o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategije i Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu.

1.3 STRATEŠKI OKVIR

1.3.1 NACIONALNI STRATEŠKI OKVIR

Crna Gora donijela je **Strategiju razvoja turizma za period 2022-2025. godine s Akcionim planom**⁶ 2022. godine. Vlada Crne Gore posvećena je kontinuiranom održivom razvoju turizma, s fokusom na efikasno korišćenje resursa, uz promovisanje Crne Gore kao održive, inkluzivne, zelene i pametne turističke destinacije. Glavni ciljevi ove Strategije, pored segmenta održivosti, uključuju smanjenje sezonalnosti uz diverzifikaciju proizvoda i usluga, smanjenje regionalnog razvojnog disbalansa, poboljšanje iskustva turista, povećanje broja smještajnih kapaciteta visoke kategorije u Centralnom i Sjevernom regionu, poboljšanje saobraćajne dostupnosti, implementacija inovativnih rješenja i savremenih tehnologija, unapređenje upravljanja destinacijom, unapređenje promocije destinacije, osnaživanje javno-privatnog partnerstva, a sve to u korelaciji sa strateškim ciljevima Vlade Crne Gore, koji su usmjereni ka povećanju životnog standarda stanovništva. Diverzifikacija proizvoda označena je kao jedna od glavnih mjera za postizanje ciljeva. Ribolov je utvrđen kao jedna od stavki u kontekstu turističke ponude koja može obogatiti ukupnu ponudu Crne Gore.

U 2023. godini, Crna Gora je donijela **Strategiju razvoja poljoprivrede i ruralnih područja za period 2023–2028**⁷. Ova strategija donosi viziju i plan za sprovođenje strateške transformacije poljoprivrede i ruralnih područja u Crnoj Gori do 2028. godine, koja će obezbijediti realizaciju čitavog niza aktivnosti i mjera finansiranih iz nacionalnog i EU budžeta, te iz drugih vidova pomoći, kao što su pomoć Svjetske banke i UN. U Strategiji se naglašava da je Evropska komisija 2021. godine donijela Akcioni plan razvoja organske proizvodnje, sa ciljem da se do 2030. godine dostigne učešće od 25% obradivih površina. Ovim planom predviđen je i rast učešća organskog ribarstva. Globalni rast potrošnje organskih proizvoda treba da bude ključni faktor u ohrabrivanju proizvođača da iz konvencionalnog pređu na organske sisteme proizvodnje. Takođe se ukazuje da organska proizvodnja još nije zastupljena u Crnoj Gori u oblasti akvakulture, iako su prirodni uslovi za ovu vrstu proizvodnje povoljni. Ako analiziramo način uzgoja školjki, standarde za uzgoj i plasman na tržište, može se zaključiti da one imaju potencijal da budu prvi organski sertifikovani proizvod akvakulture u Crnoj Gori.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine⁸, koja određuje Crnu Goru kao ekološku zemlju i definiše rješenja za održivo upravljanje ljudskim, socijalnim, prirodnim i ekonomskim resursima, usvojena je 2016. godine. Ova strategija ističe da upravljanje obalnim područjima mora obuhvatiti sve privredne aktivnosti kao što su turizam, pomorstvo, brodogradnja, ribarstvo i akvakultura. Prema ovoj Strategiji, neki od glavnih problema u sektoru ribarstva su relativno mala i zastarjela flota, nepostojanje

⁴ Uredba „Službeni list Crne Gore“, br. 54/2018

⁵ <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-07/Smjernice%20za%20pripremu%20strateških%20dokumenata%20281%29.pdf>

⁶ <https://www.gov.me/dokumenta/db71ea87-f50f-4aca-98ae-91d8af502816>

⁷ <https://www.gov.me/clanak/usvojena-strategija-razvoja-poljoprivrede-i-ruralnih-podrucja-2023-2028-godine>

⁸ <https://www.gov.me/dokumenta/6852d215-af43-4671-b940-cbd0525896c1>

organizovanog otkupa ili prerade ribe, nepostojanje ribarskih luka, nepostojanje mjesta za iskrcaj, kao i mjesta prve prodaje. Što se tiče akvakulture, istaknuto je da nema novih lokacija za uzgoj, posebno na otvorenom moru. Smatra se da prostorno planiranje mora imati najvažniju ulogu u prevazilaženju potencijalnih konflikata s drugim pomorskim aktivnostima. Neke od aktivnosti utvrđene za ribarstvo i akvakulturu u tom smislu uključuju unapređenje informacija o stanju ribljih resursa, unapređenje procedura za upravljanje negativnim uticajem marikulture i ribarstva na životnu sredinu, razvoj zajedničkih standarda i načela za obnavljanje resursa u ribarstvu i marikulturi i zaštitu morskih staništa na određenim lokacijama, unapređenje ribarske infrastrukture itd. Prema Strategiji, pažnja treba da bude posvećena i aktivnostima koje omogućavaju povezivanje sektora ribolova i turističke privrede, u kontekstu diverzifikacije privrednih aktivnosti.

1.3.2 MEĐUNARODNI STRATEŠKI OKVIR

Crna Gora je zemlja kandidat za članstvo u EU. Stoga, strateški okvir za Strategiju razvoja ribarstva mora slijediti glavna načela Zajedničke politike ribarstva (ZPR) i politike EU u tom pogledu. Cilj ZPR je da obezbijedi dugoročnu održivost ribarstva i akvakulture, dostupnost hrane i pristojan životni standard za zajednice koje se bave ribarstvom i akvakulturom. To uključuje sve učesnike duž čitavog lanca vrijednosti kako bi se očuvala socio-ekonomska struktura obalnih zajednica. Morski resursi suočavaju se s brojnim kompleksnim izazovima kao što su efekti pomorskih aktivnosti, zagađenje (npr. obogaćivanje hranljivim materijama i zagađujuće materije, morski otpad, uključujući plastiku i mikroplastiku, podvodnu buku, itd.) i klimatske promjene (kao što su porast temperature mora, promjene saliniteta, širenje alohtonih vrsta, itd.). To zahtijeva integrisani pristup koji je u skladu s drugim oblastima politike, kao što su politika zaštite životne sredine, poljoprivrede i energetike. Implementacija svih aspekata evropskog **Zelenog dogovora**⁹ i **Akcionog plana za nultu zagađenju**¹⁰ ključna je u tom pogledu. Evropski Zeleni dogovor ima za cilj transformaciju EU u savremenu, resursno-efikasnu i konkurentnu ekonomiju kojom će se obezbijediti da do 2050. godine ne bude neto emisija gasova staklene bašte. Predlaže mjere za podršku sektoru u ubrzanju svoje energetske tranzicije unapređenjem efikasnosti goriva i prelasku na obnovljive izvore energije, s niskom emisijom ugljenika. Ambicija nultog zagađenja¹¹ je univerzalni cilj koji doprinosi realizaciji Agende UN 2030 za održivi razvoj¹² i dopunjava cilj neutralnosti u pogledu klimatskih promjena do 2050. godine u sinergiji s čistom i cirkularnom ekonomijom i ciljevima obnovljenog biodiverziteta.

Jedan od najvažnijih fokusa agende politike EU usmjeren je na energetske tranzicije ka poboljšanju efikasnosti goriva i prelasku na niskokarbonske obnovljive izvore energije. **Strategija energetske unije**¹³ usvojena je 2015. godine s ciljem izgradnje energetske unije koja pružiti EU potrošačima - domaćinstvima i privredi - sigurnu, održivu, konkurentnu i pristupačnu energiju. Od njenog pokretanja 2015. godine, Evropska komisija je objavila nekoliko paketa mjera i redovnih izvještaja o napretku koji prate implementaciju ovog ključnog prioriteta kako bi obezbijedili postizanje ciljeva strategije energetske unije. U 2018. godini stupila je na snagu Regulativa o upravljanju energetskom unijom i djelovanju u području klime¹⁴ kao dio paketa „Čista energija za sve Evropljane“. Prema ovoj strategiji, svaka članica EU dužna je da usvoji desetogodišnje integrisane nacionalne energetske i klimatske planove (NECP) za period 2021-2030. Tim planovima se navodi kako će države EU postići svoje ciljeve u svih 5 dimenzija energetske unije, uključujući dugoročne izglede ka 2050. godini. Dimenzije su sigurnost, solidarnost i povjerenje - diverzifikacija izvora energije u Evropi i obezbjeđivanje energetske

⁹ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

¹⁰ KOMUNIKACIJA KOMISIJE EVROPSKOM PARLAMENTU, SAVJETU, EVROPSKOM EKONOMSKO-SOCIJALNOM KOMITETU I KOMITETU REGIONA Put ka zdravom planeti za sve EU Akcioni plan: "Ka nultom zagađenju vazduha, vode i zemljišta", COM/2021/400 konačna verzija

¹¹ COM(2020) 381

¹² COM(2020) 846, Prilog 1

¹³ COM/2015/080

¹⁴ (EU)2018/1999

sigurnosti kroz solidarnost i saradnju između zemalja EU; potpuno integrisano unutrašnje tržište energije - omogućavanje slobodnog protoka energije kroz odgovarajuće infrastrukture EU i bez tehničkih ili regulatornih barijera; energetska efikasnost - poboljšana energetska efikasnost smanjuje zavisnost od uvoza energije, smanjiti emisije i podstaći zapošljavanje i rast; akcija za klimu, dekarbonizacija ekonomije - EU je posvećena brzom ratifikaciji Pariskog sporazuma i zadržavanju vodeće pozicije u oblasti obnovljive energije; istraživanje, inovacije i konkurentnost - podrška ostvarivanju napretka u niskokarbonskim tehnologijama i čistoj energiji prioritizacijom istraživanja i inovacija kako bi se ubrzala energetska tranzicija i poboljšala konkurentnost.

U 2019. godini, Evropska unija je revidirala svoj okvir energetske politike kako bi nam pomogla da sa fosilnih goriva pređemo na čistiju energiju - i, preciznije, kako bi ispunila obaveze EU u skladu s Pariskim sporazumom¹⁵ u vezi sa smanjenjem emisija gasova s efektom staklene bašte.

Što se tiče ribarstva i akvakulture, EK je 2023. godine donijela **Komunikaciju o energetskej tranziciji sektora ribarstva i akvakulture EU**¹⁶ koja predstavlja koherentan pristup djelovanjima koja imaju za cilj jačanje socio-ekonomskih rezultata i otpornosti sektora ribarstva i akvakulture EU; ostvarivanje ciljeva ZPR kako bi se obezbijedilo da je ribolov u EU socijalno, ekonomski i ekološki održiv; postizanje održivog, klimatski neutralnog i konkurentnog sektora akvakulture u skladu s ciljevima navedenim u Smjernicama za akvakulturu koje je Komisija usvojila u maju 2021. godine; obezbijediti da sektor doprinosi ciljevima EU u vezi s klimom, biodiverzitetom, zdravljem i smanjenjem zagađenja za 2030. i 2050. godinu i da može da iskoristi nastale tržišne prilike.

U središtu Evropskog zelenog plana je strategija „Od njive do trpeze“¹⁷ i ona sveobuhvatno obrađuje izazove održivih prehrambenih sistema i prepoznaje neodvojive veze između zdravih ljudi, zdravih društava i zdrave planete. To je prilika za poboljšanje načina života, zdravlja i životne sredine. Strategija „Od njive do trpeze“ postavlja ambiciozne ciljeve kao što su smanjenje upotrebe i rizika od hemijskih pesticida za 50% do 2030. godine i smanjenje upotrebe opasnih pesticida za 50% do 2030. godine, smanjenje gubitaka hranljivih materija za najmanje 50% uz istovremeno očuvanje plodnosti zemljišta. Time će se smanjiti upotreba vještačkih đubriva za najmanje 20% do 2030. godine, smanjenje prodaje antibiotika za životinje u uzgoju i u akvakulturi za 50% do 2030. godine i postići da 25% poljoprivrednog zemljišta bude pod organskim uzgojem do 2030. godine. Na kraju, strategija „Od njive do trpeze“ obuhvata i cilj da sva ruralna područja imaju pristup brzom širokopojasnom internetu do 2025. godine kako bi se omogućila digitalna inovacija.

Strategija EU za biodiverzitet¹⁸ do 2030. godine predstavlja sveobuhvatan, ambiciozan i dugoročan plan zaštite prirode i zaustavljanja degradacije ekosistema. Strategija EU za biodiverzitet ima za cilj da do 2030. godine postavi biodiverzitet Evrope na put ka oporavku i sadrži konkretne akcije i obaveze. Strategija EU za biodiverzitet do 2030. godine uključuje obavezu izrade Akcionog plana za očuvanje resursa ribarstva i zaštitu morskih ekosistema, s fokusom na ograničavanje upotrebe ribolovnih alata najštetnijih za biodiverzitet okeana, a naročito za morsko dno. Ciljevi Strategije biodiverziteta u pogledu ribarstva uključuju obnavljanje dobrog ekološkog statusa morskog ekosistema uvođenjem nulte tolerancije za nezakonite prakse, očuvanje resursa ribarstva i zaštitu morskog ekosistema suzbijanjem prilova i obezbjeđivanjem sprovođenja mjera za upravljanje ribarstvom u svim zaštićenim područjima u moru. U pogledu slatkovodnih ekosistema, potrebno je obnoviti 25.000 km slobodno tekućih rijeka.

¹⁵ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>

¹⁶ COM(2023) 100 konačna verzija

¹⁷ COM/2020/381 konačna verzija

¹⁸ COM/2020/380 konačna verzija

U 2023. godini, Evropska komisija predstavila je **Akcioni plan za održivije ribarstvo**¹⁹. Akcionim planom predviđa se efikasno upravljanje zaštićenim područjima u moru (eng. marine protected areas - MPA), a cilj je pružiti pravnu i efikasnu zaštitu 30% EU mora do 2030. godine, kako je utvrđeno u okviru EU Strategije za biodiverzitet do 2030. godine. Ovim akcionim planom, štiteći i obnavljajući morske ekosisteme, uključujući područja mrijestilišta i rastilišta riba, pomoći će se očuvanju izvora prihoda za ribarske zajednice, njihove budućnosti, kao i budućnosti našeg društva u cjelini. Akcioni plan ima za cilj u unapređenje saradnje između organa nadležnih za ribarstvo i zaštitu životne sredine na svim nivoima upravljanja - nacionalnom i lokalnom, regionalnom i na nivou EU. Nastoji da ubrza tranziciju na održivije ribolovne prakse korišćenjem selektivnijih ribolovnih alata i tehnika u privrednom ribolovu kako bi se smanjio ulov nedoraslih riba, a time i povećale šanse za razmnožavanje ribljih populacija u divljini; upotrebom tehnoloških inovacija i praksi usmjerenih na sprečavanje slučajnog ulova osjetljivih vrsta; i postepenim ukidanjem pridnenog ribolova u svim zaštićenim područjima u moru do 2030. godine, imajući u vidu njihovu ključnu ulogu u obnovi morskog biodiverziteta i značaj morskog dna za zdrave morske ekosisteme i ublažavanje klimatskih promjena. Države članice dužne su da do 2024. godine dostave mapu puta kojom će definisati korake za sprovođenje ovog akcionog plana.

Jedna od važnih strategija EU je **Strategija za Jadransku i Jonsku regiju (EUSAIR)**, makroregionalna strategija koju je Evropska komisija usvojila, a Evropski savjet podržao 2014. godine. Opšti cilj EUSAIR je promocija ekonomskog i socijalnog prosperiteta i rasta u regionu poboljšanjem njegove atraktivnosti, konkurentnosti i povezanosti. To je jedna od četiri makroregionalne strategije EU, veoma važna za sektor ribarstva, koja se mora uzeti u obzir. Izrađena je zajedno sa zemljama regiona Jadransko-jonske regije²⁰ i Evropskom komisijom u međusobnom interesu zemalja regiona, regionalnog rasta i ekonomskog i društvenog prosperiteta, i podržava bolju integraciju Zapadnog Balkana kroz četiri veoma relevantna tematska područja:

- Plavi rast
- Povezivanje regiona
- Kvalitet životne sredine
- Održivi turizam

Prioriteti/istaknute inicijative EUSAIR predloženi su kao rješenja za glavne izazove od makroregionalnog značaja u skladu sa nacionalnim potrebama, kao i sa ciljevima EU politike za zeleniju, niskokarbonsku i bolje povezanu Evropu. Zemlje će sprovesti konkretne aktivnosti na nacionalnom nivou kako bi ostvarile zajedničke ciljeve/rješenja za region. Glavni cilj tematskog područja Plavi rast je podsticanje održivog ekonomskog razvoja i stvaranje poslovnih prilika, kao i otvaranje novih radnih mesta u oblastima kao što su ribarstvo i akvakultura. Neki od prioriteta u okviru ovog stuba su efikasno korišćenje resursa u ribarstvu i podsticanje proizvodnje i potrošnje hrane iz mora; unapređenje poslovnog okruženja i jačanje konkurentnosti putem institucionalne i infrastrukturne podrške; podrška istraživanju, razvoju i primijenjenim inovacijama u pomorskoj privredi i investicije u razvoj ljudskih resursa. Treba istaći da Grčka i Crna Gora koordiniraju aktivnosti u okviru stuba Plavi rast (plave tehnologije, ribarstvo i akvakultura, pomorsko i morsko upravljanje i usluge)²¹. Unutar stuba Plavi rast postoje tri teme: plave tehnologije, ribarstvo i akvakultura te pomorsko i morsko upravljanje i usluge. Kada je u pitanju tema ribarstvo i akvakultura, glavna aktivnost (iz nacрта Akcionog plana EK od 12/19) jeste promovisanje održivosti, diverzifikacije i konkurentnosti sektora ribarstva i akvakulture kroz obrazovanje, istraživanje i razvoj, administrativne, tehnološke i marketinške aktivnosti, uključujući promociju inicijativa o tržišnim standardima i zdravim prehrambenim navikama²². Time se pruža prilika za zajedničke nove projekte u

¹⁹ COM(2023) 102 konačna verzija

²⁰ EUSAIR obuhvata deset zemalja: četiri države članice EU (Hrvatska, Grčka, Italija, Slovenija) i šest zemalja koje nijesu članice EU (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, San Marino, Srbija).

²¹ <https://www.adriatic-ionian.eu/about-eusair/>

²² https://www.adriatic-ionian.eu/wp-content/uploads/2023/02/Analysis-of-Sources-of-Funding-for-EUSAIR-Flagship-priorities_FF-2021-27.pdf

cilju unapređenja razvoja i otpornosti sektora ribarstva i akvakulture. U 2023. godini, EUSAIR prolazi proces revidiranja koji je još u toku. Glavna svrha je dobijanje povratnih informacija od zainteresovanih strana o tome da li smatraju da su predloženi elementi Akcionog plana relevantni i da li bi mogli da zamisle uključivanje u aktivnosti koje doprinose „sprovođenju“ ovih aktivnosti i tema. Rezultat konsultacija biće revidirani Akcioni plan u kojem će ribarstvo i akvakultura ostati jedna od glavnih tema u okviru stuba Plavi rast.

EUSAIR je jedinstven po tome što je jedina makroregionalna strategija EU u kojoj broj zemalja kandidata i potencijalnih kandidata za članstvo u EU premašuje broj država članica EU koje učestvuju. Sprovođenje EUSAIR zavisi od mobilizacije sredstava iz relevantnih izvora (EU, nacionalnih, regionalnih i privatnih) i dobro koordinirane upotrebe raspoloživih finansijskih instrumenata na različitim nivoima, naročito Evropskih strukturnih i investicionih fondova za zemlje EU i Instrumenta za pretpristupnu pomoć za zemlje koje nijesu članice EU. Iz tog razloga, fondovi kohezije politike i programi IPA III u Jadransko-jonskom regionu moraju obezbijediti davanje doprinosa aktivnostima i projektima koji proizilaze iz makroregionalnih strategija, kao što je EUSAIR.

Što se tiče dva glavna okvira politike EU za oblasti mora, **Okvirne direktive o pomorskoj strategiji i Direktive o pomorskom prostornom planiranju**, iako ne potpadaju direktno pod Poglavlje 13 (ribarstvo), razmatraju se i njihovi efekti - naročito u planiranju akvakulture. Prostorni plan mora Crne Gore: koncept i predlozi planskih rješenja, izrađen je u okviru projekta „Primjena ekosistemskog pristupa u Jadranskom moru kroz primjenu planiranja područja mora“ (projekat Globalnog fonda za životnu sredinu, GEF Adriatic projekat). Ključni prioriteti obuhvataju:

- Unapređenje sistema monitoringa obalnih i morskih procesa i aktivnosti u obalnom području kroz uspostavljanje sistema prostornih informacija - razvoj GIS baza podataka,
- Postizanje zadovoljavajućih efekata ekonomskog razvoja obalnog područja povećanjem broja radnih mjesta i/ili prihoda/prometa u najvažnijim sektorima pomorske privrede (primorski turizam, ribolov, marikultura, nautički turizam, krstarenje, pomorstvo, itd.),
- Obezbeđivanje prostornih potreba za održiv razvoj pomorskih aktivnosti i sektora (plavi rast) uspostavljanjem zvaničnih nadležnosti i jasnih procedura za izdavanje akata za korišćenje mora za sve vrste pomorskih aktivnosti,
- Obezbeđivanje širih preduslova za funkcionisanje sistema prostornog planiranja uspostavljanjem instrumenata za terensku inspeksijsku kontrolu u funkciji kontrole korišćenja morskog prostora i primjene propisanih režima,
- Obezbeđivanje postizanja i očuvanja dobrog ekološkog statusa kroz razvoj i izgradnju nautičke infrastrukture u cilju sprovođenja zone bez ispuštanja za sva plovila u Boki Kotorskoj.

Prostorni plan mora Crne Gore mora biti predstavljen javnosti i mora se sprovesti strateška procjena uticaja na životnu sredinu. Ipak, dokument pruža značajne informacije o socio-ekonomskom značaju ekonomije obalnog područja, uključujući ribarstvo. Budući da je turizam u Crnoj Gori jedan od ključnih sektora privrede, procjene²³ pokazuju da je 2021. godine 25,5% bruto domaćeg proizvoda (1,2 milijarde eura) ostvareno u aktivnostima direktno i indirektno povezanim s turizmom i putovanjima. Godine 2019. ukupni doprinos putovanja i turizma iznosio je 30,8%, dok je 2020. godine pao na 7,7%. Poređenja radi, globalni podaci pokazuju da doprinos putovanja i turizma u BDP-u iznosi oko 7%. U skladu s tim brojkama su i podaci o potrošnji, pri čemu domaća potrošnja u Crnoj Gori iznosi oko 10%, dok je ostatak inostrana potrošnja. Razlog je činjenica da strani turisti ostvaruju 95% noćenja, a u Crnu Goru dolazi oko 2 miliona posjetilaca iz inostranstva.

²³ Procjene Svjetskog savjeta za turizam i putovanja (WTTC), 2019.

Prostorni plan mora Crne Gore odnosi se na Prostorni plan posebne namjene za obalno područje (PPNOP, 2018) koji identifikuje 10 potencijalno pogodnih lokacija za marikulturu (od kojih su 3 u Boki Kotorskoj a ostale na otvorenom moru) i opisuje postojeća uzgajališta marikulture u Boki Kotorskoj. Od 2019. godine, u skladu s ovom aktivnošću, Institut za biologiju mora u Kotoru sprovodi studije u vezi sa zonama određenim za akvakulturu (FAO AZA koncept) koje uzimaju u obzir različite parametre za nove lokacije akvakulture. Program finansira Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Ostale regionalne strategije koje se razmatraju obuhvataju **GFCM Strategiju**²⁴ za održivo ribarstvo i akvakulturu u Mediteranu i Crnom moru do 2030. godine (2021) sa svojih pet ciljeva i vizijom:

- Cilj 1 - ribarstvo i ekosistemi: zdrava mora i produktivno ribarstvo;
- Cilj 2 - usaglašenost i sprovođenje: stvaranje jednakih uslova za iskorenjivanje nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova;
- Cilj 3 - akvakultura: održiv i otporan sektor koji raste do svog punog potencijala;
- Cilj 4 - životni standard: dostojanstveno zapošljavanje i angažovani ribari ka profitabilnom ribarstvu;
- Cilj 5 - razvoj kapaciteta: tehnička saradnja, razmjena znanja i efikasno partnerstvo u subregionalnoj perspektivi.

Strateški okvir je obiman i predstavlja izazov za Crnu Goru, koja mora pronaći najbolje načine kako bi obezbijedila razvoj sektora poštujući načela EU politike u okviru svojih strateških ciljeva. Jedan od rezultata Strategije GFCM do 2030. godine je program **MedSea4Fish**, ambiciozan dugoročni program koji kombinuje modele regionalizacije i učešća zainteresovanih strana iz EU ZPR s okvirom za izgradnju kapaciteta GFCM. Ciljevi programa su stvaranje jednakih uslova i obezbjeđenje održivog upravljanja ribarstvom u Sredozemnom moru.

Crna Gora takođe ima u vidu i **Deklaraciju MedFish4Ever**, potpisanu na Malti u martu 2017. godine, koja predstavlja regionalnu obavezu da se postignu ambiciozni ciljevi u okviru desetogodišnjeg perioda s ciljem postizanja dugoročnog održivog upravljanja ribarstvom. Ova deklaracija sadrži 5 glavnih stubova:

1. Unapređenje istraživanja i prikupljanja podataka;
2. Suzbijanje nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova;
3. Obezbeđivanje sredstava za prioritetne aktivnosti usmjerene na obezbjeđivanje održivog ribarstva i akvakulture;
4. Razmjena najboljih praksi i tehnologija u upravljanju ribarstvom;
5. Unapređenje socijalne zaštite, posebno u malom ribolovu.

Ova strategija ima za cilj postizanje ovih stubova kroz definisane ciljeve, prioritete i mjere.

2 VEZE SA PRETHODNIM STRATEGIJAMA U RIBARSTVU

Ova strategija predstavlja nastavak Strategije ribarstva 2015-2020. Sadrži analizu nivoa usaglašenosti s pravnom tekovinom EU i regionalnim politikama u oblasti ribarstva, uključujući i inovirani Akcioni plan za usklađivanje s obavezama koje proističu iz pravne tekovine EU i regionalnih politika ribarstva koje su bile na snazi na dan 31. avgusta 2023. godine.

Strategija ribarstva 2015-2020. pruža opšti strateški okvir, identifikujući ključne korake koje je Crna Gora namjeravala da preduzme kako bi u potpunosti ispunila svoje obaveze koje proističu iz ZRP EU.

²⁴ Strategija za održivo ribarstvo i akvakulturu u Mediteranu i Crnom Moru do 2030 GFCM, <https://www.fao.org/gfcm/2seas1vision/gfcm2030strategy/ar/>

Dokument sadrži viziju razvoja sektora, njegovih administrativnih i institucionalnih kapaciteta potrebnih da se ispune zahtjevi ZRP i identifikuje neke od njegovih ključnih potencijala.

Ova strategija prati sličan put i pruža smjernice za razvoj crnogorskog sektora i administracije, predviđajući potpunu usaglašenost nacionalne politike ribarstva s pravnom tekovinom EU i regionalnim politikama ribarstva.

Slijedeći put utaban Strategijom ribarstva 2015-2020, ova strategija planira da nastavi s finansiranjem modernizacije ribarske flote u cilju povećanja njene profitabilnosti i obezbjeđivanja njene održivosti.

Akvakultura je prepoznata kao jedna od ključnih aktivnosti, kao što je to bio slučaj i u Strategiji ribarstva 2015-2020. Ova strategija predviđa razvoj održive akvakulture unapređenjem postojećih kapaciteta kako bi se povećala proizvodnja, ali i jačala konkurentnost i efikasnost sektora, uz poštovanje standarda zaštite životne sredine i zdravlja i dobrobiti životinja. Takođe, predviđa stvaranje svih neophodnih preduslova za njen dugoročni razvoj u skladu s međunarodnim standardima. S ciljem povećanja proizvodnje u akvakulturi, Crna Gora planira da nastavi sufinansiranje opremanja i modernizacije postojećih uzgajališta i podršku infrastrukturi, kao i uspostavljanje kapaciteta za proizvodnju mlađi.

Što se tiče prerađivačke industrije, planiraju se dalja ulaganja u kapacitete prerade. Kao što je prepoznato u Strategiji ribarstva 2015-2020, prerađivačka industrija ima potencijal u kontekstu veza s turizmom kao rastuće tržište indirektnog izvoza, kao i u kontekstu specijalizovanih tržišta za proizvode visoke vrijednosti koje Crna Gora tek treba da ispita.

Takođe se planira dalja podrška formiranju različitih formi ribarskih udruženja, s obzirom na to da se prepoznaje njihova važna uloga u konsolidaciji proizvodnje i ponude, a takođe mogu biti korisnici finansijske podrške.

Nedostatak monitoringa sprovođenja Strategije ribarstva 2015-2020. dovelo je do toga da ne postoji jasan uvid u stepen ostvarivanja njenih ciljeva. Međutim, postavljeni ciljevi su i dalje validni i relevantni za ovu strategiju.

3 STRUKTURA STRATEGIJE

Strategija razvoja sektora ribarstva s Akcionim planom za period 2024-2029. u Crnoj Gori prati obavezne elemente utvrđene Uredbom o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata²⁵ i Smjernicama za izradu strateških dokumenata²⁶.

Efikasan sistem planiranja podrazumijeva da kreatori strateških dokumenata planiraju cio proces izrade u skladu s načelima usklađenosti, finansijske održivosti, odgovornosti, saradnje nadležnih organa, transparentnosti, kontinuiteta, ekonomičnosti i racionalnog planiranja. Strateško planiranje u Crnoj Gori obuhvaćeno je zakonodavstvom i institucionalnim okvirom i usvojena su načela i dokumenta koja se primjenjuju na sve strateške dokumente. Glavni koraci su godišnje planiranje i usvajanje strateških dokumenata, priprema strateških dokumenata s uključivanjem relevantne sektorske i javne konsultacije, podnošenje nacрта strategije na komentare i usvajanje, kao i praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije.

Obavezni sadržaj strateških dokumenata uključuje analize stanja relevantnog sektora, postavljanje ciljeva, pokazatelja, planiranje aktivnosti, budžetiranje aktivnosti, monitoring, evaluaciju i izvještavanje, i na kraju, strategiju komunikacije.

²⁵ Uredba „Službeni list Crne Gore“, br. 54/2018

²⁶ Smjernice za izradu strateških dokumenata izdao je Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore u maju 2022. godine

U skladu s gore pomenutom Uredbom, poglavlja ove Strategije obuhvataju:

- Uvod - trenutni kontekst i razmatranja strateškog planiranja sektora ribarstva,

Prvi dio: Okvir, metodologija, struktura Strategije i analize sektora ribarstva

- Institucionalni, zakonodavni i strateški okvir Strategije,
- Metodologija i struktura Strategije,
- Analiza postojećeg stanja u sektoru ribarstva,
- PESTL(E) i SWOT analize,
- Ključni rezultati analize nedostataka u nacionalnom zakonodavstvu u odnosu na pravnu tekovinu EU

Drugi dio: Vizija, strateški ciljevi, mjere i indikatori

- Vizija, strateški i operativni ciljevi s pratećim indikatorima uspjeha,
- Ključne aktivnosti i mjere za realizaciju operativnih ciljeva,
- Opis aktivnosti nadležnih organa i tijela za praćenje sprovođenja strategije, izvještavanje i evaluacija (M&E),
- Strategija komunikacije sa javnošću o ciljevima i očekivanim efektima strategije - glavni elementi.

Treći dio: Akcioni plan

- Akcioni plan s procjenom troškova, uključujući i Akcioni plan za usklađivanje s pravnom tekovinom EU.

4 METODOLOGIJA

Ovaj strateški dokument izrađen je u skladu s metodologijom razvoja politike i praćenja sprovođenja strateških dokumenata utvrđenim nacionalnim zakonodavstvom.

Izradu ove strategije usmjeravala su tri glavna razmatranja:

1. Potreba za usklađivanjem crnogorskog zakonodavstva u oblasti ribarstva s odgovarajućom pravnom tekovinom EU i regionalnim politikama.
2. Potreba za jačanjem administrativnih kapaciteta i inspeksijske kontrole kako bi se mogla implementirati odgovarajuća pravna tekovina EU i regionalne politike, te dalje razvijati sektor ribarstva.
3. Potreba za postavljanjem strateških smjernica za razvoj sektora ribarstva Crne Gore uopšte.

Pored toga, poštujući proces participativnog planiranja, formirana je posebna radna grupa, a zainteresovane strane iz sektora ribarstva i akvakulture uključene su u proces.

Zainteresovane strane iz sektora konsultovane su u neposrednom razgovoru, a organizovane su i dvije radionice kako bi se razmotrili ciljevi strategije i razmijenile ključne poruke, kao i da bi se unaprijedila međuinstitucionalna saradnja između organa uprave nadležnih za pregovaračka poglavlja 11, 12 i 13.

5 KRATAK OSVRT NA SEKTOR RIBARSTVA

Crna Gora je mediteranska zemlja koja se nalazi na zapadnom dijelu centralnog Balkana, na južnom kraju Dinarida, i graniči se s Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Srbijom, Kosovom i Albanijom i ima izlaz na Jadransko more. Ima površinu od 13.812 km², oko 622.000 stanovnika (2019.) i gustinu naseljenosti od 45 stanovnika/km²²⁷.

Nalazi na istočnoj obali Jadranskog mora, u njegovom jugoistočnom dijelu, u geografskom potpodručju 18 prema FAO-GFCM. Dužina obale iznosi 294 km (183 milje), od čega je trećina ili 112 km obala Bokotorskog zaliva, dok obala ostrva iznosi 11,1 km. Plaže zauzimaju čak 70 km. Duž obale nema velikih naseljenih ostrva. Površina unutrašnjih morskih voda iznosi 362 km², površina teritorijalnog mora 2099 km², dok površina kontinentalnog šelfa iznosi 3885 km².

Ribarstvo predstavlja jedno od najstarijih zanimanja stanovništva crnogorskog primorja i Skadarskog jezera, najvećeg slatkovodnog jezera u Evropi. Dvije trećine jezera pripada Crnoj Gori, dok je ostatak albanska teritorija. Ribarska aktivnost ima snažnu socijalnu i kulturološku dimenziju.

Procjena doprinosa sektora ribarstva i akvakulture u crnogorskom BDP-u ne može se razdvojiti od drugih primarnih sektora - poljoprivrede, ribarstva i šumarstva. Svi oni činili su 6,46% u 2021. godini (izvor: MONSTAT, podaci o BDP-u od 2006. godine), dok najveći doprinos crnogorskom BDP-u daju veleprodaja i maloprodaja, kao i servis automobila i motocikala (14%). Ovaj procentualni udio poljoprivrede, ribarstva i šumarstva u ukupnom BDP-u vrlo je značajan ako se uzme u obzir da udio poljoprivrede u BDP-u drugih zemalja EU varira od ispod 1% (Luksemburg, Malta, Belgija, Njemačka), do 1-3% u većini zemalja i iznad 3% u Mađarskoj, Grčkoj, Bugarskoj, Letoniji i Rumuniji. Prosječni doprinos poljoprivrede BDP-u EU u 2022. godini iznosio je 1,4%. Ovo pokazuje značaj primarnih sektora u Crnoj Gori koji se ne može zanemariti.

Sektor ribarstva Crne Gore nije velik po broju plovila, ribara, uzgajivača ili prerađivača, niti po broju zaposlenih. Međutim, njegov značaj za nacionalni identitet je veliki i treba ga na adekvatan način prepoznati posebnom strategijom.

Crna Gora je podnijela zahtjev za članstvo u EU 15. decembra 2008. godine. Na dan 17. decembra 2010. godine Evropska unija dodijelila je Crnoj Gori zvaničan status zemlje kandidata za članstvo. U decembru 2011. godine, Savjet je pokrenuo proces pristupanja sa ciljem otvaranja pregovora u junu 2012. godine. Pristupni pregovori s Crnom Gorom započeti su 29. juna 2012. godine. Najnoviji Izvještaj o napretku²⁸ iz 2022. godine navodi da je otvoreno 33 pregovaračka poglavlja od juna 2012. godine i da politička nestabilnost, nestabilnost vlade i tenzije usporavaju procese donošenja odluka i sprovođenje reformi. Ipak, klaster poglavlja koji uključuje ribarstvo su otvoreni a završna mjerila za zatvaranje poglavlja su utvrđena. Ključni problemi u segmentu ribarstva obuhvataju ovu posebnu strategiju s pratećim akcionim planom, kao i dalje jačanje administrativnih kapaciteta s posebnim fokusom na inspeksijske i kontrolne kapacitete.

6 ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA U SEKTORU RIBARSTVA

Ovo poglavlje daje kratak osvrt na stanje crnogorskog sektora ribarstva i akvakulture, uključujući administrativne kapacitete, kao polazna tačka za ciljeve strategije i odgovarajući akcioni plan. S obzirom

²⁷ Izvor: <http://www.monstat.org/eng/page.php?id=1638&pageid=162>

²⁸ Radni dokument Komisije, Izvještaj o Crnoj Gori 2022. (SWD(2022) 335 konačna verzija)

da nijesu dostupni odvojeni podaci za ribarstvo u poljoprivredno-prehrambenom sektoru Crne Gore, prikazani su generalni podaci o značaju ovog sektora u ukupnoj privredi zemlje.

6.1 OPŠTI MAKROEKONOMSKI OKVIR

U proteklih 7 godina, BDP Crne Gore konstantno raste, s izuzetkom 2020. godine kada je došlo do oštrog pada usljed krize izazvane pandemijom COVID-19, da bi potom uslijedio nagli rast u 2021. godini od 13%, što je više od dvostruko više od prosjeka EU-27 (5,5%) iste godine.

Tabela 1: Bruto domaći proizvod - glavni agregati

Godina	1. BDP po tekućim cijenama, EUR	2. Stanovništvo, u hiljadama	3. BDP po stanovniku (EUR)	4. BDP po stalnim cijenama (po cijenama prethodne godine), u hiljadama. EUR	5. Realna stopa rasta BDP-a (u %)	6. Nominalni rast BDP-a (u%)	7. Deflator (u%)
2014.	3.457.922	621,8	5.561	3.422.458	1,8	2,8	1,1
2015.	3.654.512	622,2	5.873	3.575.158	3,4	4,8	1,4
2016.	3.954.212	622,3	6.354	3.762.294	2,9	8,2	5,1
2017.	4.299.091	622,4	6.908	4.140.711	4,7	8,7	3,8
2018.	4.663.130	622,2	7.495	4.517.394	5,1	8,5	3,2
2019.	4.950.717	622,0	7.959	4.852.591	4,1	6,2	2,0
2020.	4.185.553	621,3	6.737	4.192.916	-15,3	-15,5	-0,2
2021.	4.955.116	619,2	8.002	4.731.495	13,0	18,4	4,7

Izvor: MONSTAT, 2022.

U ovom trendu stalnog rasta BDP-a, relativni udio primarnog sektora, poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, smanjio se u procentualnom doprinosu nacionalnom BDP-u, sa 8% u 2014. na 6,5% u 2021. godini²⁹. Ovo odražava opšti trend smanjenja udjela primarnog sektora u korist drugih sektora, uglavnom usluga (turizma), što je trenutni trend u razvijenijim ekonomijama. Međutim, u poređenju s drugim zemljama EU, udio primarnog sektora i dalje je prilično visok. Prema podacima Svjetske banke, udio primarnog sektora u BDP-u za 2022. godinu za Crnu Goru iznosi 6,1%, što predstavlja pad u odnosu na 2021. godinu, ali je i dalje visok u poređenju s prethodnim posmatranim godinama. Kao mala, otvorena ekonomija, veoma zavisna od turizma, Crna Gora je bila teško pogođena COVID-19 krizom. Tokom pet godina prije krize, godišnji rast je iznosio prosječno 4%, i to je bio rezultat velikih javnih investicija i potrošnje. U 2021. godini ekonomija se oporavila, a BDP je premašio očekivanja (očekivalo se 7,1%, dok je postignuto 13%). Javni dug je takođe smanjen sa 103,5% BDP-a u januaru 2021. godine na 68% u januaru 2023. godine.³⁰ Da bi postala prosperitetna zemlja, Crna Gora mora očuvati makroekonomsku stabilnost, obezbijediti inkluzivne i efikasne javne usluge, pažljivo upravljati prirodnim resursima i ojačati nezavisnost i kapacitete svojih institucija.

6.2 ZNAČAJ RIBARSTVA I AKVAKULTURE ZA BDP

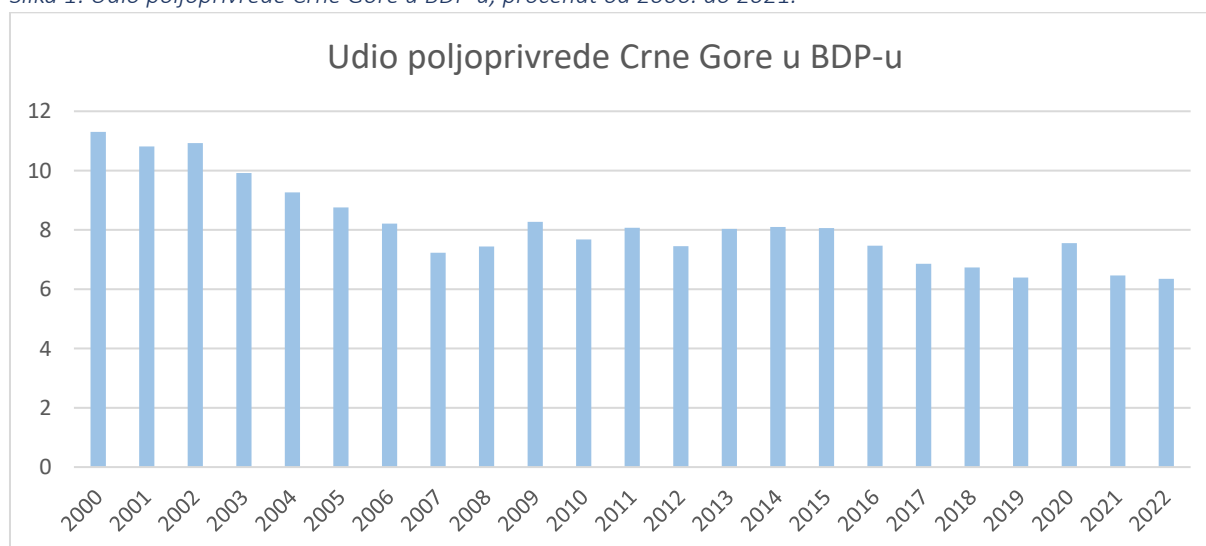
Ribarstvo u Crnoj Gori ima dugu tradiciju i zastupljeno je u primorskim i ruralnim područjima. Pored svoje ekonomske vrijednosti, ribarstvo ima snažnu socijalnu i kulturološku dimenziju.

²⁹ Izvor: Grafik Svjetske banke u Tabeli 1 <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.CD?locations=ME> confirmed by Monstat Interview in, September 2022

³⁰ Izvor: Svjetska banka, Siromaštvo i jednakost i makroekonomija, globalne trgovinske i investicione prakse

Iako ribarstvo i akvakultura nijesu posmatrani zasebno u kontekstu doprinosa nacionalnom BDP-u Crne Gore, bilo je pokušaja da se obezbijedi adekvatna procjena. Nacionalna strategija IUOP ukazuje na to da doprinos ribarstva i akvakulture nacionalnom BDP-u iznosi 0,5%³¹, što je i dalje značajno više u poređenju s većinom država članica EU. Procjena doprinosa sektora ribarstva datira iz 2006. godine kada je ukupna godišnja proizvodnja u sektoru ribarstva iznosila 7,4 miliona EUR, a ukupni BDP iznosio 2.169.629 EUR. Ako sagledamo brojke za 2022. godinu, BDP je iznosio oko 5.800.000 EUR³², a godišnja vrijednost ribarske proizvodnje iznosila je između 10 i 12 miliona EUR³³. Očigledno je da je udio ribarstva u ukupnom BDP-u manji od 0,5%. Ovaj procenat je i dalje značajan u poređenju s drugim članicama EU prema podacima Eurostata za 2022. godinu: „Poljoprivreda BDP EU doprinišla s 1,4%“. Takođe, u ovakvom kontekstu, treba uzeti u obzir i vrijednost spoljnotrgovinske razmjene. Iako Crna Gora ima negativan spoljnotrgovinski bilans u ribarstvu, činjenica da je uvoz ribarskih proizvoda značaja, u smislu količine i vrijednosti, ukazuje na njegov veliki uticaj na turizam, trgovinu i indirektno na zapošljavanje. Osim direktnih vrijednosti proizvodnje sektora ribolova i uzgoja riba i uvoza, procjena udjela ribarstva u BDP-u treba da obuhvati i niz djelatnosti koje su povezane s ribarstvom, kao što su izgradnja i održavanje plovila, proizvodnja ribolovnih alata i opreme, transport, skladištenje i povezana logistika, djelatnosti luka koje se odnose na ribarstvo i turizam. Ovaj sektor obezbjeđuje i snabdijevanje svježom hranom visokog kvaliteta i jedna je od rijetkih djelatnosti koja predstavlja izvor prihoda tokom cijele godine.

Slika 1: Udio poljoprivrede Crne Gore u BDP-u, procenat od 2000. do 2021.

IZVOR: Svjetska banka³⁴

Takođe, mora se napomenuti da tokom dužeg perioda posmatranja (2000-2021) od strane Svjetske banke, dodata vrijednost sektora znatno je povećana u apsolutnim iznosima, iako je krivulja dostigla vrhunac 2016. i 2018. godine i otkrila oscilirajući trend oko godišnje vrijednosti od 330 miliona USD u posljednjih deset godina.

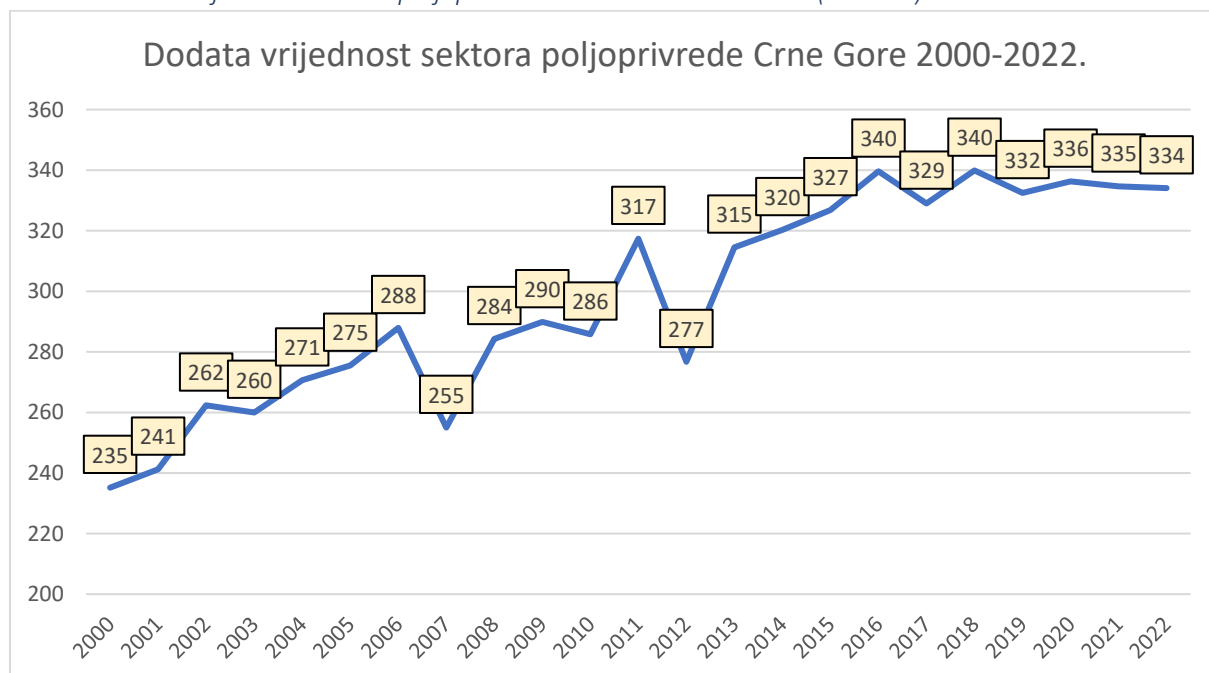
³¹Nacionalna strategija IUOP Crne Gore 2015–2030

³² Preliminarni podaci MONSTAT-a

³³ Ovo je procjena vrijednosti ukupne proizvodnje u ribarstvu i akvakulturi, izrađena tako što je iznos od 5 EUR uzet kao prosječna cijena svih proizvoda ribarstva i akvakulture

³⁴ <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.CD?locations=ME>

Slika 2: Dodata vrijednost sektora poljoprivrede Crne Gore 2000-2021 (mil. EUR)

IZVOR: Svjetska banka³⁵

Sektor ribarstva Crne Gore treba analizirati ne samo sa statističkog stanovišta, već i s obzirom na njegov uticaj na život obalnih i ruralnih područja, njegovu tradiciju i kulturu, i važno je imati na umu da ovaj sektor predstavlja značajnu vrijednost u pogledu razvoja turističke ponude uopšte.

6.3 MORSKO RIBARSTVO

6.3.1 STRUKTURA FLOTE U MORSKOM RIBARSTVU

U skladu sa Zakonom o morskom ribarstvu i marikulturi („Sl. l.“ CG 56/09 i 47/15), crnogorsko morsko ribarstvo odvija se u unutrašnjim, teritorijalnim i međunarodnim vodama. Većina aktivnosti odvija se u teritorijalnim vodama, a dio u uskom pojasu obalnih voda. Zakon razlikuje „veliki“ i „mali“ privredni ribolov. Ova podjela vrši se na temelju dužine plovila i kategorija ribolovnih alata koji se mogu koristiti. Dužina plovila u „malom“ privrednom ribolovu ograničena je na 12 metara LoA (dužine preko svega), dok je dužina plovila u „velikom“ privrednom ribolovu ograničena na 34 metra LoA prema trenutnoj statistici. Ključne aktivnosti u crnogorskom ribarstvu uključuju ribolov kočama i obalni ribolov.

Tabela 2: Broj ribarskih plovila prema dužini, bruto tonaži i snazi, 2019-2022.

BROJ RIBARSKIH PLOVILA PREMA VRSTI I SNAZI, 2019-2022.					
LoA (u metrima)	Šifra	2019. godina	2020. godina	2021. godina	2022. godina
	N = Broj ¹				
	BT = Bruto tonaža ²				
	S = Snaga kW ³				

³⁵ Ibidem

Do 11,9	N	218	264	291	311
	BT	433,5	531,1	591	633,02
	S	7163,5	9964,7	11391,7	12424,88
12 - 17,9	N	15	14	14	15
	BT	214	199,1	199,1	209,39
	S	2777,6	2377,6	2435	2530,59
18 - 23,9	N	7	8	8	8
	BT	362,1	424,1	424,1	424,1
	S	2426	2764	2871	2871
24 - 29,9	N	2	2	2	2
	BT	259,4	259,4	259,4	259,4
	S	625	625	625	625
30 - 35,9	N	2	2	2	2
	BT	333	333	333	333
	S	1680	1680	1680	1680
UKUPNO	N	244,0	290,0	317,0	338,0
	BT	1602,1	1746,7	1806,6	1858,9
	S	14672,2	17411,3	19002,7	20131,5

Izvor: MPŠV

Što se tiče strukture flote, ukupan broj plovila porastao je tokom posmatranih godina, od 244 u 2019. do 338 u 2022. godini, što predstavlja povećanje od 39%. Slično je i sa snagom, gdje se može primijetiti povećanje od čak 37% u periodu od 2019. do 2022. godine, dok je povećanje bruto tonaže iznosilo 16%. Ako se vratimo na 2015³⁶. godinu, kada je bilo registrovano 128 ribarskih plovila ukupne snage od 9012,6 kW i BT od 1294,2 GT, povećanje je značajno. U pogledu broja plovila, povećanje je iznosilo čak 164%, u kW 123%, a u BT 44%. Više je faktora koji su tome doprinijeli. Naime, tokom posljednjih 20 godina (od 2011. godine), sistem izdavanja dozvola za ribarska plovila je unaprijeđen a jedan broj ribarskih plovila je po prvi put uključen u zvanični program izdavanja dozvola. Ovo se smatra važnim uspjehom u poboljšanju transparentnosti sektora ribolova i rezultat je efikasnih mjera protiv nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova (NNN) u Crnoj Gori. Pored toga, preovlađujuća karakteristika crnogorske flote jeste starost i nedovoljna opremljenost, pri čemu većinu aktivnosti obavljaju mala obalna plovila. Jedan od glavnih prioriteta Strategije ribarstva 2015-2020. godine bilo je finansiranje mjera modernizacije ribarske flote, s ciljem povećanja profitabilnosti i osiguranja održivosti. Državna pomoć namijenjena modernizaciji cijele ribarske flote pružana je tokom dužeg vremenskog perioda i još uvijek je dostupna ribarima, u pogledu nabavke nove ribolovne opreme i opreme za navigaciju i poboljšanje sigurnosti na moru, dok su ribari u malom ribolovu imali na raspolaganju dodatnu podršku za nabavku novih ribarskih plovila do 10 m LoA. Strategija je imala za cilj modernizaciju flote u ribolovu s mrežama plivaricama i pridnenim kočama. Fokus modernizacije flote bio je na manjim plovilima, a povećanje broja i snage uglavnom pripada floti do 11,9 metara LoA (dužine preko svega). Međutim, modernizacija ribolovne flote nije za rezultat imala rast iskracaja.

I dalje je potrebno da Crna Gora ponovo izmjeri svoju flotu u skladu s pravnom tekovinom EU³⁷. Prema nacionalnom zakonodavstvu, sva plovila preko 10 metara moraju biti opremljena VMS-om (sistemom monitoringa plovila) i AIS-om (automatskim sistemom identifikacije). Osim toga, i ribarska plovila

³⁶ Segmentacija flote i kapacitet iz Strategije ribarstva 2015-2020.

³⁷ Pravila za mjerenje ribarskih plovila utvrđena su Regulativom (EU) 2017/1130 — Standardi EU za ribarska plovila

nabavljena ili modernizovana kroz mjere MIDAS projekta moraju ugraditi VMS i AIS bez obzira na veličinu.

Crnogorsku ribarsku flotu čine stara plovila, a prosječna dužina plovila je mala. Prosječna starost svih plovila u floti iznosi 31,86 godina, dok prosječna dužina svih plovila u floti iznosi 7,12 metara. Koče imaju najveću prosječnu starost, 45,74 godine, s prosječnom dužinom od 16,5 metara, dok je samo 10 plovila duže od 15 metara. Prosječna starost plovila koji koriste mreže i druge alate iznosi 31,91 godinu, s prosječnom dužinom od 5,6 metara. Plovila registrovana za ribolov parangalima imaju najmanju prosječnu starost, 20,68 godina, s prosječnom dužinom od 7 metara. Prosječna starost plovila koji koriste mreže plivarice iznosi 33,92 godine, a prosječna dužina plovila iznosi 10,17 metara. Svega 11% plovila ima rashladne komore ili ledomata na plovilu, a to su uglavnom plovila koji se bave ribolovom kočama i velikim mrežama plivaricama.

Samo 4 od 338 plovila duža su od 24 metra LoA, tj. 1,18% flote, a čine 32% u BT i 11% u snazi. Plovila do 11,9 metara učestvuju u ukupnoj snazi s gotovo 62%. Male dimenzije plovila, odnosno nedostatak prostora na plovilima, kao i nedostatak skladišnog prostora, rashladnih komora i ledomata, smanjuju autonomiju plovila i skraćuju vrijeme koje plovila mogu provesti na moru obavljajući ribolov. Starost plovila i njihovih motora značajno povećava potrošnju goriva, kao i troškove amortizacije i održavanja. Neadekvatni uslovi za iskrcaj i plasman ulovljene ribe, te činjenica da se sektor ribarstva često zanemaruje u korist rastućeg turizma, doprinose prethodno navedenim izazovima.

Osnovna karakteristika ribarske flote u pogledu kategorije ribolovnih alata (vrste plovila) pokazuje da većina plovila koristi mreže stajačice kao svoj glavni alat. U 2022. godini, od 338 plovila, 205 je koristilo mreže stajačice, 56 parangale, 27 plovila je koristilo mreže plivarice, 24 pridnene kočice, dok je 26 plovila bilo višenamjensko.

Tabela 3: Ribarska plovila prema kategoriji ribolovnog alata, 2022.

BROJ RIBARSKIH PLOVILA PREMA TIPOVIMA I SNAZI, 2022.							
LoA (metara)	TIPOVI PLOVILA						
	Šifra	Ukupno	Kočari	Plivaričari	Plovila sa mrežama stajačicama	Plovila s parangalima	Višenamjenska plovila
	N = Broj ¹ BT = Bruto tonaža ² S = Snaga kW ³						
			1	2	4	6	8
Do 11,9	100 N	311,0	4,0	20,0	205,0	56,0	26,0
	BT	633,0	43,9	53,0	339,3	163,9	33,0
	S	12424,9	607,0	644,4	6152,6	4660,0	360,9
12 - 17,9	110 N	15,0	11,0	4,0			
	BT	209,4	153,6	55,8			
	S	2530,6	1996,8	533,8			
18 - 23,9	120 N	8,0	7,0	1,0			
	BT	424,1	349,1	75,0			
	S	2871,0	2289,0	582,0			
24 - 29,9	130 N	2,0	1,0	1,0			
	BT	259,4	117,0	142,4			

	S	625,0	220,0	405,0			
30 - 35.9	140 N	2,0	1,0	1,0			
	BT	333,0	203,0	130,0			
	S	1680,0	885,0	795,0			
UKUPNO	N	338,0	24,0	27,0	205,0	56,0	26,0
	BT	1858,9	866,6	456,2	339,3	163,9	33,0
	S	20131,5	5997,8	2960,2	6152,6	4660,0	360,9

Izvor: MPŠV

Jasno je da je segment manjih plovila koja koriste mreže najvitalniji dio cijele flote, s najvećim brojem operativnih plovila, posade i dana provedenih na moru u ribolovu (11.484 ribolovna dana u malom ribolovu, dok su koče ostvarile svega 569 dana, a plivaričari 940 dana u 2022. godini). Čak 60% ribarske flote (205 od 338 plovila) koristi alate za ribolov duž obale (potegače i obalne potegače, mreže stajačice i udičarske alate) s plovilima ispod 12 metara LoA. Većina crnogorskog ulova, prema dostupnim podacima iz dnevnika i izvještaja o ulovu, takođe potiče iz segmenta „malog“ privrednog ribolova.

Planovi upravljanja za ključne vrste ribolova (plivaricom, pridnenim kočama, obalnim potegačama i jegulje) su u fazi izrade nacrtu (u avgustu 2023. godine) i obezbijediće mjere upravljanja koje će štititi, obnoviti i promovisati dugoročno zdravlje i stabilnost ovog ribarstva.

6.3.2. RESURSI U MORSKOM RIBARSTVU

Prema izvještaju GFCM „Stanje ribarstva u Sredozemlju i Crnom moru 2022.³⁸“, većina komercijalnih resursa ribe (73%) izlovljava se iznad biološki održivih granica, a pritisak ribolova još uvijek je dvostruko veći od nivoa koji se smatra održivim ($F/FMSY = 2,25$). Ipak, pritisak ribolova u Sredozemnom moru i Crnom moru smanjen je u prosjeku za 21% tokom posljednje decenije. Efekti ovog smanjenja počinju da se naziru kroz povećanje biomase određenih resursa, ali još nijesu dovoljni da se postigne značajan regionalni porast biomase ribljih resursa za koje se smatra da su ispod idealnih nivoa biomase.³⁹ GFCM je donijela niz mjera i preporuka usmjerenih na ključne ribolove Jadranskog mora (prvenstveno male plave i demerzalnih vrsta ribe) s ciljem obnavljanja ključnih privrednih resursa ribe unutar sigurnih bioloških granica. Eksploatacija resursa u kontekstu tih ribolova zasniva se prvenstveno na regulaciji ribolovnog napora, kapaciteta flote i ulova⁴⁰.

Preporuka GFCM/44/2021/20⁴¹ sadrži niz mjera upravljanja, istovremeno prepoznajući specifičnosti zemalja s ulovom sardina i inćuna ispod 2500 tona u 2014. godini i flotama s manje od 10 plivarica. Za takve strane ugovornice, preporuka predviđa određene izuzetke od opštih pravila. Budući da je ulov malih pelagičnih resursa (sardina i inćun) Crne Gore u 2014. godini bio ispod 140 tona, a flota je imala 17 plovila u 2014. godini, Crna Gora bi mogla imati koristi od izuzetka od opšteg pravila smanjenja limita ulova, kao i pravila zamrzavanja kapaciteta flote na kapacitet flote referentne godine. To znači da Crna Gora još uvijek ima određeni prostor za razvoj svog ribolova malih pelagičnih vrsta imajući u vidu da Crna Gora i Albanija imaju zajednički limit ulova, barem tokom prelaznog perioda.

³⁸ <https://www.fao.org/3/cc3370en/cc3370en.pdf>

³⁹ <https://www.fao.org/3/cc3370en/cc3370en.pdf>

⁴⁰ <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/fishing-fleet-capacity-2>

⁴¹ Preporuka GFCM/44/2021/20 za višegodišnji plan upravljanja za održivu eksploataciju malih pelagičnih resursa Jadranskog mora (GSA 17 i 18)

Što se tiče upravljanja ribolovom demerzalnih vrsta u Jadranskom moru, Preporuka GFCM/43/2019/5⁴² je na snazi i sadrži niz mjera upravljanja usmjerenih prvenstveno na kapacitet flote i ograničenja ribolovnog napora. Slično kao i u slučaju upravljanja ribolovom male plave ribe, Preporuka GFCM/43/2019/5 također sadrži odredbe s određenim izuzecima od opštih pravila za strane ugovornice s malim flotama i ograničenom aktivnošću. U tom cilju, nacionalne flote koje ribare pridnenim kočama sa širilicama i ribare manje od 1000 dana tokom referentnog perioda mogu koristiti izuzetke od pravila o ograničenju napora i čak povećati svoju ribolovnu aktivnost tokom sprovođenja plana upravljanja. Istovremeno, opšte pravilo o zamrzavanju kapaciteta flote također se ne primjenjuje na takve nacionalne flote, a primjenjuje se izuzetak koji dozvoljava povećanje kapaciteta flote za najviše 50% kapaciteta flote u referentnoj godini. S obzirom na to da je flota Crne Gore imala ribolovnu aktivnost pridnenim kočama sa širilicama u referentnom periodu ispod 1000 ribolovnih dana, ona može da koristi predviđene izuzetke i tako razvija svoj ribolov demerzalnih vrsta kočama unutar postavljenih limita⁴³.

Glavne vrste u privrednom ribolovu na moru su pelagične vrste: sardina (*Sardina pilchardus*) s udjelom od 24% u ukupnom iskrcaju, slijedi inćun (*Engraulis encrasicolus*) s udjelom od 15%, tuna (*Thunnus thynnus*) čini 5% ukupnog ulova, dok šnjur (*Trachurus trachurus*) i lokarda (*Scomber japonicus*) čine po 5%. Pelagične vrste imaju udio od 63% u ukupnom ulovu. Demerzalne vrste čine 28% ukupnog ulova, a čine ga oslić (*Merluccius merluccius*) s udjelom od 6%, barbun (*Mullus barbatus*) i bukva (*Boops boops*). Crnogorski ribari također love lignje, sipe i hobotnice, dok je kozica najvažnija vrsta rakova.

Tabela 4: Ribolov na moru prema vrsti i grupi vrsta, u tonama, 2019-2022.

ULOV SLANOVODNIH RIBA PO VRSTAMA, tona¹				
	2019.	2020.	2021.	2022.
Ukupno	1127	670	661	657
Pelagična riba	759	400	411	409
Sardela	299	162	159	149
Inćun	180	92	105	103
Skuša	8	5	7	5
Lokarda	61	29	27	27
Šnjur	59	33	32	31
Tuna	59	24	23	38
Trup	26	12	14	14
Palamida	21	12	13	13
Velika srdela	22	6	4	3
Sabljarka	3	7	7	7
Gof	8	9	8	7
Ostala plava riba	13	9	12	12
Demerzalna riba	254	198	193	184
Oslić	49	41	42	37
Barbun	41	32	28	26
Zubatac	4	3	3	3
Cipol	25	17	17	19

⁴² Preporuka GFCM/44/2021/20 GFCM za višegodišnji plan upravljanja za održivo demerzalno ribarstvo Jadranskog mora (GSA 17 i 18)

⁴³ Preporuka GFCM/43/2019/5; Preporuka GFCM/44/2021/1 o uspostavljanju režima ribolovnog napora za ključne demerzalne resurse u Jadranskom moru (geografska potpodručja 17 i 18, Preporuka GFCM/45/2022/8 o sprovođenju režima ribolovnog napora za ključne demerzalne resurse u Jadranskom moru (geografska potpodručja 17 i 18) u 2023. godine, koja proističe iz Preporuke GFCM/43/2019/5.

<i>Bukva</i>	42	22	22	21
<i>Orada</i>	13	6	6	5
<i>Orada</i>	1	2	2	2
<i>Grdoba</i>	16	13	12	11
<i>Kokot</i>	17	5	6	6
<i>Patarača</i>	2	2	1	1
<i>List</i>	4	0	4	5
<i>Brancin</i>	1	1	2	1
<i>Arbun</i>	13	9	9	8
<i>Pagar</i>	2	3	4	3
<i>Ugor</i>	3	2	3	3
<i>San Pjer</i>	7	5	5	5
<i>Škrpina</i>	3	2	2	2
<i>Ostale demerzalne vrste riba</i>	11	33	25	26
<i>Ostala riba</i>	17	17	15	19
<i>Pešikan</i>	2	3	1	3
<i>Morska mačka</i>	1	1	1	1
<i>Raža</i>	10	9	8	10
<i>Golub</i>	1	1	1	1
<i>Ostala riba</i>	3	3	4	4
<i>Glavonošci</i>	51	38	32	33
<i>Lignja</i>	13	10	8	8
<i>Sipa</i>	13	10	9	10
<i>Hobotnica</i>	14	10	8	8
<i>Muzgavac</i>	4	4	3	3
<i>Totanj</i>	7	4	4	4
<i>Rakovi</i>	46	18	13	12
<i>Jastog</i>	0	0	1	0
<i>Kozice</i>	44	16	10	10
<i>Škamp</i>	2	2	0	2
<i>Plavi rak</i>	0	0	0	0
<i>Ostali rakovi</i>	0	0	2	0

Izvor: MONSTAT

Zbog krize izazvane COVID-19 virusom, tokom 2020. godine ulov ribe u morskim vodama smanjen je za 457 tona ili 68% u poređenju sa 2019. godinom, a naredne godine nijesu donijele značajan oporavak sektora. Očigledno je da povećanje broja plovila i njihovih kapaciteta u kW i BT nije značajno doprinijelo povećanju ulova i time nije narušilo međunarodne napore u upravljanju.

U većini slučajeva, ribolovne aktivnosti su sezonske i uslovljene vremenskim uslovima, kao i mogućnostima za plasman (dolazak turista). Pored toga, nepovoljna struktura flote, nedostatak kopnene infrastrukture i opšti uslovi poslovanja, često nepovoljni u apsolutnim iznosima i kad se kratko uporede sa konkurentima u potpodručju, takođe utiču na ukupne rezultate sektora.

6.3.3 ZAPOSLENOST U MORSKOM RIBARSTVU

Analiza sektora ribarstva u Crnoj Gori (septembar 2021) sadrži 2 tabele koje prikazuju povećanje registracije fizičkih i pravnih lica (preduzetnika i pravnih subjekata) u FIS (ribarski informacijski sistem) na godišnjoj osnovi, za period od 2011. do 2020. godine.

Te brojke prikazuju preduzetnike i preduzeća čija je glavna djelatnost ribolov. Međutim, ove brojke ne predstavljaju broj aktivnih ribara.

Tabela 5: Broj preduzetnika čija je glavna djelatnost ribolov, 2011-2020.

2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
87	4	13	7	6	12	11	29	51	48
Ukupno (2020) 268									

Izvor: MPŠV

Što se tiče broja ribara, važno je napomenuti da, osim lica kojima je izdata dozvola za privredni ribolov, i drugi radnici, posada ili ribari, učestvuju u lovu ribe i drugih morskih organizama.

Tabela 6: Broj plovila i zaposlenih u 2022. godini

Vrsta plovila	Kočari	Plivaričari	Plovila sa mrežama stajaćicama	Plovila sa parangalima	Višenamjenska
Br. plovila	24	27	205	56	26
Br. zaposlenih ⁴⁴	72	108	205	56	26

Izvor: MPŠV

U Strategija ribarstva 2015-2020. navode se podaci koje je objavio MONSTAT, s 273 lica - prema projektu MAREA⁴⁵ - zaposlenih u morskom ribarstvu 2013. godine, od kojih je većina (179) bila na nepuno radno vrijeme.

U 2022. godini MONSTAT navodi podatak o 478 ribara, od kojih 333 na puno i 145 na nepuno radno vrijeme.

Što se tiče žena zaposlenih u morskom ribarstvu, prema podacima MONSTAT-a za 2022. godinu, od ukupno 478 ribara, 38 su žene, od kojih 23 zaposlene na puno i 15 na nepuno radno vrijeme. Dalje poboljšanje kvaliteta socio-ekonomskih podataka daće jasniju sliku o stvarnom značaju njihove uloge u sektoru.

6.4 SLATKOVODNO RIBARSTVO

Slatkovodni ribolov uređen je Zakonom o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl. l. CG“, br. 17/18) i setom podzakonskih akata. Ribolov se obavlja uz dozvolu za koju se plaća naknada. Ribolov može biti privredni, sportsko-rekreativni, naučno-istraživački, sanitarni i selektivni. Privredni ribolov obavlja se samo na ribolovnim područjima navedenim na dozvoli za privredni ribolov koju izdaje upravljač prirodnim dobrom. Skadarsko jezero jedino je ribolovno područje kojim upravlja Javno preduzeće Nacionalni parkovi Crne Gore. Dozvolu za privredni ribolov mogu dobiti pravno lice, preduzetnik registrovan u odgovarajućem centralnom registru za slatkovodni ribolov ili fizičko lice.

⁴⁴ Procjena broja ribara po plovilu

⁴⁵ MAREA MEDITERRANEAN HALIEUTIC RESOURCES EVALUATION AND ADVICE, Specifični ugovor br. 10 – SEDAF "Unaprijeđeno poznavanje glavnih socio-ekonomskih aspekata koji se odnose na najvažnije ribarstvo u Jadranskom moru, nacrt izvještaja (kako je citirano u Strategiji ribarstva 2015-2020).

6.4.1 SLATKOVODNA RIBOLOVNA FLOTA I RESURSI

Glavninu slatkovodnog privrednog ribolova čine ribolovne aktivnosti i iskrcaji na Skadarskom jezeru. Sektorska analiza za ribarstvo u Crnoj Gori (2021) daje pregled flote na Skadarskom jezeru. Može se reći da je riječ o malom ribolovu koji se obavlja tradicionalnim čamcima s ravnom dnom, lokalno nazvanim čun, s motorima maksimalne snage od 10 KS, u skladu sa Zakonom o sigurnosti plovidbe, prema kojem je upotreba motora određene snage ograničena.

Međutim, ograničenja snage postavljena na 10 KS treba preispitati jer ne garantuju sigurnost pri radu u lošim vremenskim uslovima. U međuvremenu, najnoviji dostupni podaci o floti (2019, Izvor: Nacionalni park Skadarsko jezero) daju opis stanja u kojem se koristi 88 plovila bez motora. Izdavanje dozvola za ribarska plovila u nadležnosti je Nacionalnog parka Skadarsko jezero.

Na Skadarskom jezeru nema specifičnog monitoringa ribarskih plovila, niti mjesta za iskrcaj, niti druge prapratne infrastrukture (skladišta, hladnjaka, ledomata, itd.). Ribari svoje ulove plasiraju direktno na tržište (pijacama, restoranima) i, u manjoj mjeri, fabrikama za preradu ribe. Do sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, godišnji ulov za potrebe fabrike za preradu ribe kretao se od 760 do 1.045 tona⁴⁶.

Prvi koraci ka zaštiti biodiverziteta jezera i prirodnih resursa u Crnoj Gori učinjeni su proglašenjem Nacionalnog parka Skadarsko jezero 1983. godine. Tokom 1990-ih, cijelo Skadarsko jezero proglašeno je za Ramsarsko područje od međunarodnog značaja, a 2005. godine albanski dio je proglašen Parkom prirode koji obuhvata 26.535 hektara. I albanski dio Skadarskog jezera uključen je u Ramsarsko područje „Skadarsko jezero i rijeka Bojana,“ proglašeno 2006. godine. Tokom 2007. godine izrađen je Strateški akcioni plan za Skadarsko jezero između Albanije i Crne Gore u okviru pripreme Projekta integralnog upravljanja ekosistemom Skadarskog jezera (LSIEMP), uz podršku Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF), Svjetske banke (SB), Ministarstva zaštite životne sredine, šuma i vodoprivrede Albanije i Ministarstva turizma i zaštite životne sredine Crne Gore. Cilj ovog SAP-a bio je definisanje aktivnosti i projekata na lokalnom, nacionalnom i bilateralnom nivou u Albaniji i Crnoj Gori radi poboljšanja upravljanja životnom sredinom i pružanja podrške održivom ekonomskom korišćenju prirodnih resursa Skadarskog jezera i okoline. Napori usmjereni ka efikasnijem upravljanju biodiverziteta jezera i prirodnim resursima dobili su zamah razvojem planova upravljanja tokom protekle decenije. Plan upravljanja Parkom prirode Skadarsko jezero⁴⁷ završen je 2012. godine za period 2012-2021. godine. U 2017. godini, u okviru GIZ⁴⁸ projekta, albanski i crnogorski stručnjaci izradili su studiju i izvještaj o ribama i ribarstvu na Skadarskom jezeru⁴⁹ kojima je predloženo uspostavljanje sistema monitoringa riba uključujući mjesta uzorkovanja na teritorijama i Albanije i Crne Gore kako bi se prikupili podaci o stanju i vrsta od ekonomskog značaja (kao što su ukljeva i krap) kao i o ribarima koji zaslužuju posebnu pažnju zbog njihove ekologije (invazivne vrste) i/ili statusa očuvanja (npr. jegulja). Kako bi obezbijedili zaštitu i održivu upotrebu ekosistema jezera i prirodnih resursa, nadležni organi Albanije i Crne Gore odredili su zaštićena područja koja obuhvataju jezero i dio njegovog sliva. Albanija je usvojila nacionalni plan upravljanja jeguljom, a Crna Gora je u procesu razvoja svog plana. Obje zemlje su identifikovale područje Skadarskog jezera kao prioritet za zaštitu životne sredine, održivo upravljanje prirodnim resursima i razvoj turizma zasnovanog na prirodi i kulturi u nizu nacionalnih i lokalnih strategija i planova.

Zakonom o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi Crne Gore („Sl. I. CG“, br. 17/18) utvrđuje se način iskorišćavanja, zaštite, očuvanja, uzgoja i lova riba u određenim ribolovnim vodama. Osim toga,

⁴⁶ prema Socijalnoj analizi Skadarskog jezera iz 2007. godine.

⁴⁷ <https://www.cepf.net/sites/default/files/shkodra-managment-plan-english.pdf>

⁴⁸ Njemačka agencija za međunarodnu saradnju

⁴⁹ <https://www.giz.de/en/downloads/Fish%20and%20Fisheries%20SkadarShkodra%20Lake%20-%20EN.pdf>

Naredba o ribolovnim zabranama, lovostaju i minimalnim veličinama riba i drugih vodenih organizama, donijeta na osnovu Zakona, propisuje konkretne mjere zaštite. Od ukupnog ulova iz Skadarskog jezera, oko 70% čine samo tri vrste: krap - *Cyprinus carpio*, ukljeav - *Alburnus arborella* i brona – *Rutilus prespensis* (prema Planu upravljanja Nacionalnog parka Skadarsko jezero, 2016– 2020.).

Tabela 7: Broj i vrsta privrednih dozvola izdatih 2019 - 2022. za Skadarsko jezero

Godina	Privredna dozvola
2019.	313
2020.	392
2021.	255
2022.	260

Izvor: MPŠV

Prema Socijalnoj analizi za Skadarsko jezero iz 2007. godine, do sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, godišnji ulovi kretali su se u rasponu od 760 do 1045 metričkih tona ribe. Od 1987. godine nijesu vođene statistike u ribarstvu, skorašnja komunikacija (2022.) sa ključnim zainteresovanim stranama ukazuje na nivo iskrcaja. Ovi podaci poklapaju se s informacijama navedenim u Strategiji ribarstva 2015-2020. u kojoj se navodi ukupno 838 tona za 2013. godinu.

6.4.2 ZAPOSLENOST U SLATKOVODNOM RIBARSTVU

Prethodne studije navedene u Strategiji ribarstva (2015-2020) koje citiraju MAREA⁵⁰ sadrže informacije o 49 lica zaposlenih u slatkovodnom ribarstvu. Iako su podaci o zapošljavanju u Strategiji ribarstva (2015-2020) bili procjene, malo je vjerovatno je da je taj broj manji od broja registrovanih operativnih plovila, tako da bi pouzdanija procjena danas mogla biti mnogo veća, budući da se dozvola ne vezuje za plovilo, već za lice. Sektorski izvještaj za 2021. godinu ukazuje da „za nekoliko porodica, to je glavni izvor prihoda, dok je za većinu njih ribolov dodatno ili sporedno zanimanje. Danas se oko 300 registrovanih ribara bavi privrednim ribolovom i oni obavljaju ribolov sa starim ribarskim plovilima i ribarskim alatima“. Broj privrednih dozvola iz FIS-a podržava tu tvrdnju.

Međutim, prema vodećim ekspertima za oblast slatkovodnog ribarstva Crne Gore, socijalni značaj slatkovodnog ribarstva je mnogo veći, pri čemu jezero predstavlja izuzetno važan socijalni amortizer za brojne stanovnike područja Skadarskog jezera.

Što se tiče žena u slatkovodnom ribarstvu, iako nema preciznih podataka o njihovom bavljenju ribolovom i svim drugim povezanim aktivnostima, svi trenutno dostupni podaci pokazuju da je uloga žena veoma važna, uzimajući u obzir različite aspekte ovog dijela sektora. Kao i u morskom ribarstvu, nakon što socio-ekonomska komponenta, uz stvarne podatke, pruži jasniju sliku, očekuje se da će se pokazati da je uloga žena barem jednako važna kao i u morskom ribarstvu, ili čak važnija, naročito u aktivnostima nakon ulova.

6.5 AKVAKULTURA

Crnogorski sektor akvakulture čine tri podsektora: uzgoj slatkovodnih riba (pastrmke), uzgoj školjki (dagnji i kamenica) i uzgoj morske ribe (orade i brancina).

6.5.1 SLATKOVODNA AKVAKULTURA

⁵⁰ MAREA MEDITERRANEAN HALIEUTIC RESOURCES EVALUATION AND ADVICE, Specifični ugovor br. 10 – SEDAF "Unaprijeđeno poznavanje glavnih socio-ekonomskih aspekata koji se odnose na najvažnije ribarstvo u Jadranskom moru, nacrt izvještaja.

U Crnoj Gori postoje vrlo povoljni uslovi za proizvodnju kalifornijske pastrmke (*Oncorhynchus mykiss*). Prva uzgajališta osnovana su pedesetih godina prošlog vijeka, a danas ih je 19 (2022) koja koriste sistem proizvodnje u protočnim bazenima. Osim toga, 5 uzgajališta se bavi kaveznim uzgojem. Ukupna proizvodna površina iznosi 2,1 hektar za tih 19 uzgajališta. Uzgajališta pastrmke nalaze se u područjima s obiljem čiste svježe vode; ključne opštine sa uzgajalištima pastrmke su: Podgorica (24,6% ukupne površine), Berane (22,6%), Bijelo Polje (11,6%) i Nikšić (10,3%).

Produktivnost uzgajališta pastrmke zavisi ne samo od površine, već i od dostupne količine slatke vode. Takođe je važno razmotriti raspoložive količine vode (litara u sekundi), jer pastrmka zahijeva visok sadržaj kiseonika i česte izmjene vode. U svakom slučaju, većina uzgajališta su mala i ne mogu proizvoditi ako nemaju dovoljno vode tokom sušne sezone; uzgajališta s kaveznim sistemom nemaju ovaj problem.

Vrijeme rasta pastrmke zavisi od nekoliko parametara, među kojima su najvažniji kvalitet hrane, veličina mlađi i metode selekcije, temperatura vode, fizički i hemijski parametri vode (kiseonik je važan parametar) i dostupnost vode. Zbog navedenog, period proizvodnje može varirati od 12 do 24 mjeseca⁵¹, pri čemu se duži period odnosi na veće veličine pastrmke. Period proizvodnje se računa od mrijesta do tržišne veličine, koja je uglavnom 250/300 grama po komadu. Dužim periodom uzgoja proizvode se veći primjerci pastrmke, čime tržišna cijena raste, ali rastu i rizici uzgoja i troškovi hrane. Uzgajivači pastrmke imaju potrebu za većim fiksnim i upravljačkim kapitalnim investicijama za proizvodnju većih pastrmki za tržište. Prosječno malo uzgajalište pastrmke u Crnoj Gori može proizvesti od 5 do 20 metričkih tona pastrmke godišnje⁵².

Kada je riječ o hrani, svi uzgajivači koriste visokokvalitetnu ekstrudiranu hranu uvezenu od evropskih proizvođača. Što se tiče mlađi, više od polovine uzgajivača ima svoja mrijestilišta i sami proizvode mlađ, dok manji uzgajivači kupuju mlađ, obično od najbližih objekata koji posjeduju mrijestilište. Ostali inputi uključuju mlađ koja se proizvodi u crnogorskim mrijestilištima. Sljedeći glavni inputi uključuju radnu snagu, vodu, energiju, lijekove i transport. Posebno je važno napomenuti da su svi ovi troškovi trenutno vrlo nestabilni i teško se kvantifikuju. Većina malih uzgajališta koristi svoju porodičnu radnu snagu kako bi povećala svoj profit. Sektorska analiza za ribarstvo u Crnoj Gori je u septembru 2021. godine prikazala neto profit od EUR 0,35 po kilogramu na „veleprodajnu“ (cijena na farmi) cijenu od EUR 3 po kilogramu⁵³.

Troškovi hrane (i njenih komponenti) utiču na nestabilno tržište koje stvara probleme uzgajivačima ribe. Ova situacija utiče na profitabilnost uzgajališta ribe. U Crnoj Gori nema proizvodnje hrane za ribu. Posebna ekonomska studija mogla bi pomoći u procjeni ekonomske situacije uzgajivača ribe.

6.5.2 MARIKULTURA

U Crnoj Gori postoje dva uzgajališta s kaveznim uzgojem orade (*Sparus aurata*) i brancina (*Dicentrarchus labrax*). Oba uzgajališta bave se i uzgojem školjki⁵⁴. Mlađ se uglavnom nabavlja u inostranstvu, najčešće iz italijanskih mrijestilišta i povremeno iz Hrvatske.

Riba dostiže tržišnu veličinu za oko 18-24 mjeseci, a riba „porcijaš“ teži 250-300 grama. Veće veličine se mogu postići zavisno od potražnje na tržištu.

⁵¹ Sektorska analiza za oblast ribarstva u Crnoj Gori za potrebe izrade Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2021-2027. i IPARD III (2021-2027) programa – 2021.

⁵² Sektorska analiza za oblast ribarstva u Crnoj Gori za potrebe izrade Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2021-2027. i IPARD III (2021-2027) programa – 2021.

⁵³ Sektorska analiza za oblast ribarstva u Crnoj Gori za potrebe izrade Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2021-2027. i IPARD III (2021-2027) programski - 2021)

⁵⁴ najčešće Integralna multitrofička akvakultura – IMTA

Hrana za ribu se mijenja po količini i sastavu za kaveznu ribu u zavisnosti od starosti, veličine i godišnjeg doba. Hrana se uglavnom uvozi iz Italije.

Prilike sektora marikulture za pristup eksternom finansiranju i grantovima, kao što su IPARD pozivi, ometaju trenutna pravila pristupa finansiranju i zahtijevaju, između ostalih obaveza, dokaz o zakupu zemljišta/pravu na korišćenje zemljišta i/ili objekta na period od najmanje 10 godina za zakupljene ili iznajmljene površine na kopnu. Zbog trenutnih pravila, u okviru Programa privremenih objekata u Zoni morskog dobra, kojeg je JPMD donijelo za period od 5 godina, ograničavanje takvih zakupa na jednu godinu stavlja preduzeća u sektoru marikulture u vrlo težak položaj i onemogućava im pristup najvažnijem izvoru sredstava. Stoga je vrlo važno ojačati međuinstitucionalnu saradnju, posebno u vezi sa gore navedenim temama.

Što se tiče uzgoja školjki, ukupno 19 uzgajališta gaji školjke, pretežno dagnje (*Mytilus galloprovincialis*), ali i kamenice (*Ostrea edulis*). Boka Kotorska je idealno mjesto za marikulturu jer je to područje zaklonite i duboke vode. Školjke se uzgajaju sistemom pontona i konopa.

Dagnje dostižu komercijalnu veličinu za oko 18 mjeseci, dok kamenicama treba 24-36 mjeseci. U okviru Interreg projekta IPA CBC Food4Health⁵⁵ izrađene su smjernice za razvoj marikulture (uzgoj dagnji i kamenica) u Crnoj Gori. Neki od ključnih ciljeva za razvoj marikulture obuhvataju utvrđivanje novih lokacija za marikulturu na otvorenom moru crnogorske obale, kao i razvoj kopnenog uzgoja riba, održivi razvoj i unapređenje marikulture kao podrške razvoju turizma na primorju, povećanje kapaciteta inovativnih tehnologija u procesu uzgoja, širenje i prenos tehnologija i tehnološkog znanja, unapređenje tehnoloških procesa, uspostavljanje inovativne mreže između akademskih istraživačkih centara i uprave i promovisanje međusektorskih inovativnih kapaciteta ribarstva, marikulture i turizma u mikroregionima primorskih opština kroz uspostavljanje mreže znanja o značaju marikulture sa zadatkom unapređenja inovacija, konkurentnosti, internacionalizacije, održivosti i inkluzivnog razvoja ova dva sektora.

Školjke se mogu plasirati na tržište samo ako dolaze iz centra za otpremu. U skladu sa EU i nacionalnim zakonodavstvom, bezbjednost školjki u Crnoj Gori se prati prije stavljanja na tržište, kako u registrovanim uzgajalištima u Boki Kotorskoj, tako i u prirodnim staništima. Crna Gora je identifikovala lokacije za uzgoj dagnji i kamenica i uspostavila registar uzgajališta kojim upravlja Veterinarska uprava. Koordinate su utvrđene za svako uzgajalište i klasifikovana su u proizvodne zone. Sprovodi se preliminarne analiza rizika i procjena potencijalnih zagađujućih materija u moru, na osnovu koje se definišu tačke za uzimanje uzoraka školjki i laboratorijsko ispitivanje u skladu sa zahtjevima EU, radi određivanja ukupnog broja E. coli u mesu školjki, prisustva drugih patogenih mikroorganizama u mesu školjki i prisustva biotoksina. Šest uzgajališta školjki registrovano je kao centri za otpremu, od kojih su dva centra za otpremu i prečišćavanje.

Prema podacima, slatkovodna akvakultura i marikultura se nije značajnije promijenila u pogledu broja uzgajališta ili površine u posljednjih 5 godina.

Tabela 8: Akvakultura prema broju uzgajališta i proizvodnoj površini, 2019-2022.

	2019.	
	slatkovodna	marikultura

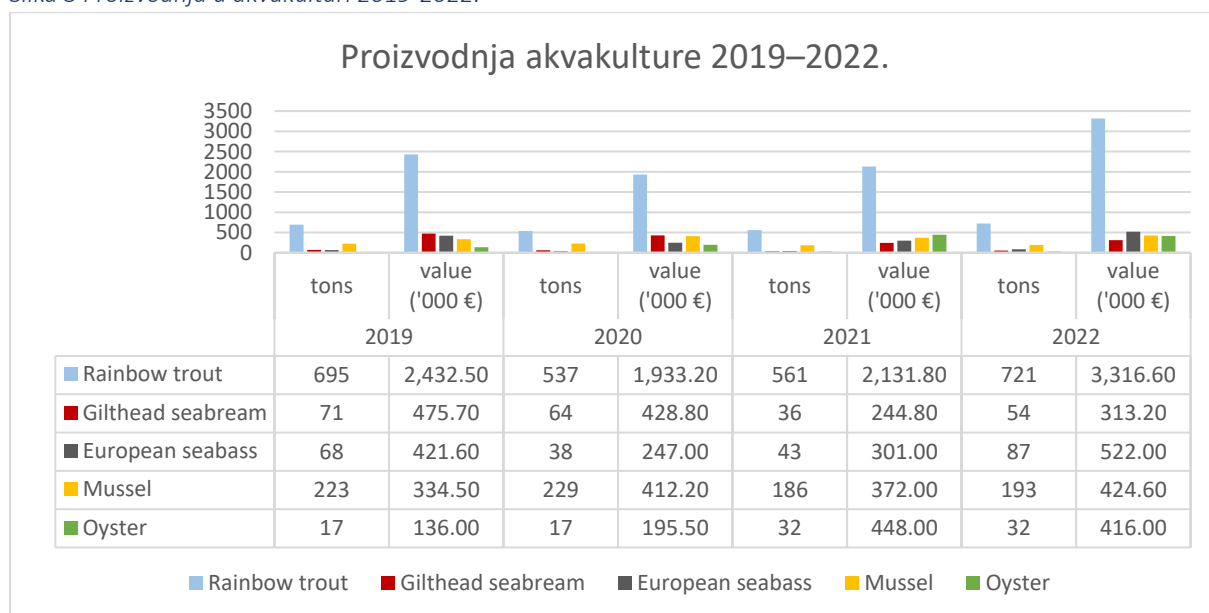
⁵⁵ https://www.regione.puglia.it/documents/1106945/3388404/Guidelines+for+mariculutre+development+in+Montenegro_Final+%281%29.pdf/5e2ee6c8-57a2-2852-bc66-64d3b2ecf66b?t=1658919491123

	Br. uzgajivača	m ³ ('000)	površina (ha)	Br. uzgajivača	m ³ ('000)	površina (ha)
Bazeni	22		2,2			
Kavezi	5	8		2	32	
Iznad dna				19		
	2020.					
	slatkovodna			marikultura		
	Br. uzgajivača	m ³ ('000)	površina (ha)	Br. uzgajivača	m ³ ('000)	površina (ha)
Bazeni	20		2,2			
Kavezi	5	8		2	32	
Iznad dna				19		
	2021.					
	slatkovodna			marikultura		
	Br. uzgajivača	m ³ ('000)	površina (ha)	Br. uzgajivača	m ³ ('000)	površina (ha)
Bazeni	19		2,1			
Kavezi	5	8		2	32	
Iznad dna				19		
	2022.					
	slatkovodna			marikultura		
	Br. uzgajivača	m ³ ('000)	površina (ha)	Br. uzgajivača	m ³ ('000)	površina (ha)
Bazeni	19		2,1			
Kavezi	5			2	32	
Iznad dna				19		

Izvor: MONSTAT

Slično kao i sa podacima o broju uzgajivača i površini uzgoja, podaci o proizvodnji akvakulture nijesu se značajno promijenili tokom posljednjih pet godina. Značajan porast vidljiv je u uzgoju kalifornijske pastrmke koji je u 2022. godini dostigao količine gotovo iste kao i u 2018. godini, ali je vrijednost porasla zbog povećanih cijena kao posljedice većih operativnih troškova i inflacije.

Slika 3 Proizvodnja u akvakulturi 2019-2022.

Izvor: MONSTAT

Što se tiče cijena uzgojene ribe i školjki, one su porasle zbog rasta operativnih troškova, ali ne u svim segmentima.

Tabela 9: Proizvodnja i cijene u akvakulturi, 2019-2022.

Bazeni u slatkovodnom uzgoju	Godina	Tona	Cijena €/kg*
Naziv: Kalifornijska pastrmka, Latinski naziv: <i>Oncorhynchus mykiss</i>	2019.	695	3,5
	2020.	537	3,6
	2021.	561	3,8
	2022.	721	4,6
Marikultura a Naziv: Orada Latinski naziv: <i>Sparus Aurata</i> b Naziv: Brancin Latinski naziv: <i>Dicentrarchus labrax</i>	2019a	68	6,2
	2019b	71	6,7
	2020a	38	6,5
	2020b	64	6,7
	2021a	43	7
	2021b	36	6,8
	2022a	87	6
	2022b	54	5,8
Morski mekušci NEI (iznad dna) a Naziv: Dagnja Latinski naziv: <i>Mytilus galloprovincialis</i> b Naziv: Kamenica Latinski naziv: <i>Ostrea edulis</i>	2019a	223	1,5
	2019b	17	8
	2020a	229	1,8
	2020b	17	11,5
	2021a	186	2
	2021b	32	14
	2022a	193	2,2
	2022b	32	13

Izvor: MONSTAT

Radi izvjesnog poređenja s EU, kada je u pitanju uzgoj školjki (*Mytilus* sp.), proizvodnja je dostigla 544.943 tona u zemljama EU 2019. godine (četiri najveća proizvođača su Italija, Španija, Nizozemska i Francuska s više od 80% evropske proizvodnje). U 2019. godini, prva prodaja školjki imala je različite cijene u različitim državama EU: Španija 0,52 €/kg, Italija 0,75 €/kg, Francuska 2,22 €/kg i Nizozemska 1,20 €/kg. S druge strane, za kalifornijsku pastrmku (*O. mykiss*), proizvodnja u EU 2019. godine iznosila

je 191.885 tona. Tri najveća proizvođača pastrmke bila su Danska, Italija i Francuska, s odgovarajućom cijenom na izlazu uzgajališta od 3,69 €/kg za Dansku i 3,25 €/kg za Francusku⁵⁶.

Cijene brancina i orade su slične za prodaju svježe ribe, krećući se od 6,2 do 6,8 €/kg, dok se proizvodnja prilagođava potražnji tržišta i trendovima. Tokom 2020. i 2021. godine, proizvodnja brancina i orade bila je minimalna jer na nju utiče brojnost turista. U 2021. godini proizvedeno je 64 tona svježe orade i 38 tona svježeg brancina u Crnoj Gori, dok je proizvodnja orade 2022. godine iznosila 54 tona, a brancina 87, što predstavlja povećanje obima za 102% za brancin u 2022. godini u poređenju s 2021. godinom.

Što se tiče školjki, koje generalno predstavljaju glavnu aktivnost marikulture, proizvodnja varira od 197 do 229 metričkih tona godišnje, s najvećom proizvodnjom u 2021. i najmanjom u 2020. godine, kao direktnom posljedicom krize u turizmu. Udruženje uzgajivača marikulture navodi da su školjke povremeno plijen divlje ribe. Proizvodnja kamenica je tržište niže, ali generalno dobro plaćeno, u rasponu od 8 do 14 €/kg, s najvećom proizvodnjom i cijenom postignutom u 2020. uprkos krizi u turizmu. Proizvodnja kamenica iznosi 17 metričkih tona godišnje, osim u 2020. godini, kada je bila gotovo dvostruka i iznosila je 32 metričke tone.

6.6 SPORTSKO-REKREATIVNI RIBOLOV

6.6.1 SPORTSKO-REKREATIVNI RIBOLOV NA MORU

Sportsko-rekreativnim ribolovom mogu se baviti samo fizička lica koja posjeduju dozvolu za sportsko-rekreativni ribolov. MPŠV utvrđuje način izdavanja dozvola, oblik i njihov sadržaj. Detaljan Pravilnik koji je donijelo MPŠV navodi postupak izdavanja dozvola, dozvoljene ribolovne alate i maksimalnu količinu ulova⁵⁷. Sportsko-rekreativni ribolovci ne smiju da prodaju svoj ulov. Dozvole za sportsko-rekreativni ribolov distribuira Savez za sportski ribolov na moru Crne Gore koji okuplja 23 sportsko-rekreativna ribolovna kluba (2022.). Dozvolu može izdati i lokalni organ uprave nadležan za sport i rekreaciju ako na određenom području nema klubova. Dozvola za sportsko-rekreativni ribolov na moru može biti stalna ili povremena. Stalna dozvola može se izdati licima do 18 godina starosti, licima starijim od 18 godina za sve ribolovne alate i opremu, osim podvodne puške, kao i licima starijim od 18 godina za ribolov podvodnom puškom. Povremena dozvola za sportsko-rekreativni ribolov na moru izdaje se na period od 1, 5, 10 ili 30 dana. Maksimalna količina koju nosilac dozvole za sportsko-rekreativni ribolov može uloviti na moru iznosi 3 kg ribe i drugih morskih organizama dnevno, plus jedna riba teža od 3 kg.

Tabela 10: Broj prodatih dozvola za rekreativni ribolov na moru, 2019-2022.

2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Za lica do 18 godina starosti											
200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Za lica iznad 18 godina starosti											
1500	1500	1500	2000	2000	2000	2000	3000	3000	3000	3000	3000
Broj povremenih dozvola											
300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300

Izvor: MPŠV

Očigledno je da se broj izdatih dozvola nije mijenjao tokom godina, osim za lica iznad 18 godina starosti čiji se broj vremenom povećavao. S obzirom na broj turista, može se pretpostaviti da bi se broj dozvola

⁵⁶ https://www.eumofa.eu/documents/20178/137160/Mussel_31-1.pdf

⁵⁷ "Službeni list Crne Gore", br. 11/19, Pravilnik o sportsko-rekreativnom ribolovu na moru "Službeni list Crne Gore", br. 34/10, 22/14, 28/18, 23/19, 10/20, 63/20

mogao povećati, ali treba imati na umu da je primarni zadatak obezbijediti održivost resursa. Politika EU ističe da sportski ribolov može značajno uticati na riblje resurse država članica.

6.6.2 SLATKOVODNI SPORTSKO-REKREATIVNI RIBOLOV

Sportsko-rekreativnim ribolovom mogu se baviti fizička lica koja dobiju dozvolu. Dozvolu izdaje korisnik ribolovnih resursa za određene ribolovne vode (administrativne granice opština) ili upravljač prirodnim dobrom, za tekuću godinu, a može biti dnevna, mjesečna, godišnja, revirska ili noćna - šaranska. Naknada za izdavanje dozvole, zavisno od opštine i vrste dozvole, iznosi od 25 do 150 EUR. Zakonom o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi, kojeg utvrđuje Ministarstvo, uređuje se izdavanje dozvola i vrsta ribolovnih alata koje rekreativni ribolovci smiju da koriste u slatkovodnom ribarstvu. Slatkovodna riba koju ulove sportski ribolovci mora se odmah obilježiti odsijecanjem repnog peraja kako bi se izbjeglo njeno stavljanje na tržište. Maksimalna dozvoljena količina ulova iznosi 5 kg dnevno po jednom nosiocu dozvole ili po vrsti ribe⁵⁸.

Od 2018. godine, sportsko-ribolovni klubovi na slatkim vodama obavezni su da izdaju dozvole isključivo putem elektronskog sistema Ministarstva. Broj sportsko-rekreativnih ribolovaca u slatkim vodama bio je 1.900 u 2018. godini, 2.100 u 2019. i 2.400 u 2020. godini s evidentnim trendom rasta⁵⁹. Izdate dozvole bile su većinom godišnje.

Tabela 11: Broj prodatih dozvola za sportsko-rekreativni ribolov u slatkim vodama, 2019-2022.

Godina	Godišnja	Dnevna	Mjesečna	Noćna - šaranska	Revirska	Ukupno
2019.	2271	1112	76	12	830	4301
2020.	2845	665	52	13	134	3709
2021.	2435	557	87	71	275	3425
2022.	2075	511	72	64	289	3011

Izvor: MPŠV

Slatkovodni sportsko-rekreativni ribolov ima potencijala za razvoj u sinergiji sa sektorom turizma. Najzanimljivije područje u tom smislu je sjeverni dio Crne Gore koji je manje razvijen.

Svi klubovi imaju jedan broj dobrovoljne ribočuvare koji prate situaciju. Razmatrano je uvođenje novog elektronskog sistema za praćenje ulova u slatkim vodama.

6.7 PRERADA

U Crnoj Gori postoje samo dva registrovana pogona za preradu ribe koje su u procesu modernizacije proizvodnje nabavkom novih mašina i tehnologije. Jedan ima kapacitet proizvodnje od 10 metričkih tona i može se proširiti na 24 metričke tone mjesečno. S tim kapacitetom može obrađivati krapa (*Cyprinus carpio*) i ukljevu (*Alburnus scoranza*), koje su visoko tražene na lokalnom tržištu iz ulova iz Skadarskog jezera. Takođe se bave pakovanjem određenih količina uvezenog dimljenog lososa iz uzgoja i tune, i drugih proizvoda, kao što su pastrmke iz domaćeg uzgoja⁶⁰.

Drugi pogon se nalazi u Cetinju i nova je porodična kompanija. Registrovana je za preradu i konzerviranje ribe, ljuskara i mekušaca, s kapacitetom do 50.000 konzervi godišnje. Proizvodnja obuhvata toplo dimljeni konzervirani krap koji potiče iz Skadarskog jezera. Planirani su i drugi proizvodi. Uprava je usmjerena na proizvodnju tradicionalnih prerađenih proizvoda od ribe⁶¹.

⁵⁸ Maksimalna količina ribe koju nosilac dozvole može da ulovi na slatkim vodama je do 5 komada ribe, odnosno po vrstama: Crnomorska potočna pastrmka, jezerska i potočna zlatovčica i lipljen po 2 komada, jegulja 4 komada, i jezerska pastrmka – blatovčica 1 komad. Sektorska analiza za ribarstvo u Crnoj Gori - Poglavlje 3.3. Sportsko-rekreativni ribolov na slatkim vodama

⁵⁹ Ibidem

⁶⁰ Poglavlje 4.2 Sektorska analiza za ribarstvo u Crnoj Gori 2021. i terenska posjeta u julu 2022. godine

⁶¹ Poglavlje 4.2 Sektorska analiza za ribarstvo u Crnoj Gori 2021.

Jedan broj ribara u privrednom ribolovu vrši zanatsku preradu malh količina svojih ulova, izrađujući namaze (paštete), soljenjem/sušenjem, mariniranjem i dimljenjem tradicionalnim metodama. Prodaju ih direktno kupcima ili u specijalizovanim prodavnicama na primorju.

I u Strategiji ribarstva 2015-2020. navodi se pad prerađivačke industrije tokom godina, uglavnom se oslanjajući na uvezenu sirovinu. Međutim, u globalizovanoj trgovini i svjetskoj ekonomiji situacija je slična i u drugim mediteranskim državama, na primjer: tuna za italijanske konzerve, inćuni za špansku i albansku prerađivačku industriju. Takvo stanje prikazuje opšti trend u prerađivačkoj industriji u sektoru ribarstva, koja sve više radi s uvezenom sirovom ili polugotovom sirovinom. Pretpostavka u dokumentu Strategije ribarstva (2015-2020.) je da se industrija prerade može zasnivati na lokalnoj sirovini i da to treba pokazati kroz precizno istraživanje zasnovano na preferencijama kupaca i potražnji, kao i prognozi troškova proizvodnje. Proizvodi niše mogu biti pripremljeni; međutim, s lokalnim materijalima i prodajom turistima (posredni izvoz). Razvijeni su neki oblici prerade kako bi se sačuvalo kvalitet proizvoda. Tehnologije koje se koriste su sušenje, soljenje i dimljenje, što olakšava čuvanje i transport proizvoda ribarstva. To je dovelo do stvaranja lokalnih specijaliteta od ribe poput dimljenog krpa i sušene ukljeve u okolini Skadarskog jezera.

6.8 STAVLJANJE U PROMET

Ribu iz ribolova ribari ili trgovci prodaju svježiu i distribuiraju direktno krajnjim potrošačima, s plovila ili preko ribljih pijaca i drugih lanaca distribucije, prema sektoru ugostiteljstva koji se takođe snabdijeva kroz direktne sporazume sa specijalizovanim ribljim pijacama/trgovinama. Slično je i s akvakulturom, riba se može kupiti direktno od uzgajivača ili putem gore navedenih distributivnih lanaca.

U Crnoj Gori postoje 8 javnih ribljih pijaca, dvije u Podgorici i ostale u primorskim opštinama - Bar, Ulcinj, Budva, Kotor, Tivat i Herceg Novi.

Javne riblje pijace, uglavnom u zatvorenim prostorima ili u okviru zelene pijace, nalaze se u svim glavnim crnogorskim urbanim područjima, kako je opisano u gore navedenoj listi. Poštuju administrativna i druga pravila pijace, kojom upravlja lokalna samouprava. Unutar prostora pijace namijenjenog za ribu nalaze se maloprodajne ribarnice. One iznajmljuju prostor i plaćaju naknade pijaci koja organizuje strukturu i upravlja sistemom održavanja higijene. Veterinarski inspektori (UBHVFP) redovno obilaze riblje pijace i druge subjekte u poslovanju s hranom (SPH) u lancu vrijednosti ribarstva.

U Crnoj Gori postoje i privatna preduzeća koja trguju proizvodima ribarstva i lanci supermarketa koji takođe posjeduju ribarnice. Privatna preduzeća ispunjavaju visoke higijenske standarde i prodaju proizvode ribarstva koji potiču iz uzgoja, ribolova i uvoza. Dostupni su svi proizvodi morskog i slatkovodnog ribarstva, a jedan broj trgovaca nudi direktnu prodaju brancina, orade i dagnji.

6.9 TRGOVINA (UVOZ I IZVOZ)

Crna Gora je neto uvoznik poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i suočava se s trgovinskim deficitom. Iako je deficit smanjen tokom posljednjih godina, i dalje postoji relativno velika razlika između uvoza i izvoza. Što se tiče ribarstva, trend je isti, Crna Gora bilježi znatno više uvezenih proizvoda nego izvoza. Tabele ispod daju detaljan prikaz vrijednosti i količina proizvoda ribarstva koji su uvezeni u Crnu Goru i izvezeni iz Crne Gore od 2018. do 2022. godine.

Tabela 12: Izvoz u kilogramima, 2018-2022.

Grupa robe/izvoz u EUR	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Živa riba	3,300	13,000	0	4,127	-
Svježa ili rashlađena	1,228	7	20,867	21,788	188,86
Zamrznuta	474	60	370	120	68,84
Zamrznuti fileti	133	649	0	20	96,50
Sušena, dimljena, soljena ili marinirana	0	249	35	0	75,00
Rakovi	315	0	6	35	41,80
Školjke	1,170	116	861	355	20,00
Ostali vodeni beskičmenjaci	0	0	0	0	2.500,00
Prerađena ili konzervirana riba	55	1,164	611	4	1.301,20
Prerađeni ili konzervirani rakovi	41	6	1	5	12,00
Ukupno:	6,715	15,252	22,750	26,454	4,304

Tabela 13: Izvoz u EUR 2018-2022.

Grupa robe/izvoz u EUR	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Živa riba	16,500	37,950	0	18,035	0
Svježa ili rashlađena	10,228	63	103,752	102,906	1,364
Zamrznuta	3,211	267	2,495	608	787
Zamrznuti fileti	615	4,800	0	440	1,525
Sušena, dimljena, soljena ili marinirana	0	10,124	1,315	0	2,175
Rakovi	6,345	15	42	355	754
Školjke	11,428	1,305	2,403	772	108
Ostali vodeni beskičmenjaci	0	0	0	0	20,000
Prerađena ili konzervirana riba	3,945	12,212	4,937	59	21,791
Prerađeni ili konzervirani rakovi	2,258	275	1	39	108
Ukupno:	54,530	67,010	114,945	123,213	48,612

Izvoz je bilježio pozitivan trend sve do 2022. godine, od 7 tona u 2018. do 26 tona u 2021, a potom je pao na 4 tone u 2022. godini. Što se tiče vrijednosti, porastao je sa 55 hiljada eura u 2018. na 123 hiljade eura u 2021, a posljednje godine smanjio se na 49 hiljada eura. Prosječna cijena izvoza gotovo se udvostručila od 2021. do 2022. godine kada je iznosila 11,29 eura. Proizvodi koji se najviše izvoze su žive ribe (do 2022. godine, kada nema podataka o izvozu žive ribe), svježa ili rashlađena riba i školjke. Unutar grupe robe živa riba, pastrmka ima najveću vrijednost, a u kategoriji svježe ribe najvažnije vrste su brancin, orada, pastrmka, losos i oslić. S obzirom na to da su izvozne brojke male, svaka promjena značajno utiče na njihove promjene, pa je teško pratiti i govoriti o trendu.

U 2020. i 2021. godini uvoz je rastao a potom se značajno smanjio u 2022. godini, što je vjerovatno rezultat činjenice da su uvoznici zadržali zalihe koje nijesu mogli da potroše dok je država bila u vrsti blokade što se tiče kretanja robe i usluga. To je na kraju dovelo do najmanje razlike između izvoza i uvoza u 2022. godini.

Tabela 14: Uvoz u kilogramima, 2018-2022.

Grupa robe/ uvoz u EUR	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Živa riba	183,050	186,419	39,805	44,608	120,610
Svježa ili rashlađena	366,279	355,064	136,962	379,548	391,971
Zamrznuta	858,300	961,114	584,370	663,505	341,391
Zamrznuti fileti	410,123	398,790	241,698	406,826	566,926
Sušena, dimljena, soljena ili marinirana	26,467	30,071	22,482	34,811	48,073
Rakovi	281,725	281,874	88,889	277,716	331,543
Školjke	787,211	800,364	241,978	745,300	751,990
Ostali vodeni beskičmenjaci	6,354	10,198	1,898	1,782	4,008
Prerađena ili konzervirana riba	1.259.642	1.583.854	1.216.841	1.132.442	1.535.783
Prerađeni ili konzervirani rakovi	53,134	60,566	35,049	61,524	82,635
Ukupno:	4.232.284	4.668.313	2.609.973	3.748.061	4.174.930

Tabela 15: Uvoz u EUR, 2018-2022.

Grupa robe/izvoz u EUR	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Živa riba	593,570	762,649	298,697	234,630	473,265
Svježa ili rashlađena	2.166.815	2.185.593	704,822	2.265.972	2.971.382
Zamrznuta	1.834.372	2.098.592	1.138.888	1.392.092	1.228.951
Zamrznuti fileti	2.099.860	2.184.719	1.038.912	2.229.189	3.858.226
Sušena, dimljena, soljena ili marinirana	371,455	418,129	287,516	465,922	822,747
Rakovi	1.953.004	2.059.005	623,196	2.064.719	2.757.240
Školjke	4.170.044	4.197.602	1.376.827	4.355.535	5.336.311
Ostali vodeni beskičmenjaci	26,973	42,463	8,657	6,089	23,287
Prerađena ili konzervirana riba	5.414.164	6.611.620	4.807.788	5.104.497	7.441.158
Prerađeni ili konzervirani rakovi	410,261	434,910	217,607	403,184	651,275
Ukupno:	19.040.518	20.995.282	10.502.910	18.521.828	25.563.842

Gore navedeno razmatranje značajno je za budući razvoj i sprovođenje strategije jer je važno uzeti u obzir da je tržište ribljih proizvoda veoma konkurentno, naročito za proizvode s dodatnom vrijednošću. Velike prerađivačke industrije mogu imati pristup najboljim proizvodima dostupnim na međunarodnom tržištu u pogledu cijene i kvaliteta. To znači da Crna Gora mora pozicionirati svoje proizvode na domaćem tržištu, obezbijediti njihovu prepoznatljivost kako bi domaći ribari i uzgajivači mogli postići veću ekonomsku vrijednost. Konkurencija je jaka i stoga je sprovođenje promotivnih kampanja, udruživanje proizvođača i slične aktivnosti način kojim će se omogućiti vrednovanje domaće ribe kao visokokvalitetnog, hranljivog, dostupnog i svježeg proizvoda.

7 PESTLE ANALIZE

PESTL(E) analiza obuhvata analizu političkih, ekonomskih, socio-kulturoloških, tehnoloških i pravnih faktora, a u klasičnom obliku i faktora okoline (pojedinci, grupe, priroda, životna sredina itd., ako ih određena javna politika zahtijeva). PESTL(E) analiza treba da prikaže pozitivne i negativne promjene koje se odvijaju u državi/privredi/društvu, kao i nove trendove koji utiču na razvoj turizma u Crnoj Gori. PESTLE i SWOT analiza moraju biti povezane, odnosno ono što se prepoznaje putem PESTL(E) analize mora se definisati u SWOT analizi kao mogućnost/prilika ili prijetnja.

Politički faktori uključuju politike vlade, vođstvo i promjene; politike spoljne trgovine; unutrašnje političke probleme i trendove; poresku politiku; trendove regulacije i deregulacije.

Ekonomski faktori uključuju trenutni i projektovani ekonomski rast; inflaciju i kamatne stope; rast zaposlenosti i nezaposlenosti; troškove rada; uticaj globalizacije; raspoloživi dohodak potrošača i privrede; očekivane promjene u ekonomskom okruženju.

Socijalni faktori uključuju demografiju (starost, pol, rasa, veličina porodice); stavove potrošača, mišljenja i obrasce kupovine; stopu rasta stanovništva i obrasce zaposlenosti; socio-kulturološke promjene; etničke i vjerske trendove; životni standard.

Tehnološki faktori utiču na plasman, na nove načine proizvodnje roba i usluga, nove načine distribucije roba i usluga, nove načine komunikacije s ciljnim tržištima.

Faktori sredine su važni zbog sve veće nestašice sirovina; ciljeva zaštite životne sredine; poslovanja kao etičke i održive kompanije; ciljeva smanjenja karbonskog otiska.

Pravni faktori uključuju zdravlje i bezbjednost; jednake prilike; standarde oglašavanja; prava potrošača i zakone; označavanje proizvoda i bezbjednost proizvoda.

PESTL(E) analize za ovu strategiju date su u formi kratkog pregleda:

P - promjene vlade utiču na kreiranje politike ribarstva i često dovode do kašnjenja u donošenju zakona i podzakonskih akata,

E - Visoka stopa inflacije, niska kupovna moć domaćeg stanovništva i visoki ulazni troškovi prepreke su koje treba pratiti i rješavati; vlada mora obezbijediti prihode i kredite koji mogu podstaći razvoj sektora ribarstva.

S - Domaće stanovništvo preferira domaću ribu, podizanje svijesti javnosti i promotivne kampanje o politici ribarstva i proizvodima ribarstva mogli bi biti korisni.

T - Digitalizacija će obezbijediti podatke u realnom vremenu, poboljšati provjeru i verifikaciju podataka i pružiti informacije za kreiranje politike; inovativne tehnologije će uticati na proizvodnju, marketing i prodaju proizvoda,

L - Usklađivanje s regulativama EU jedan je od glavnih ciljeva Crne Gore u narednom periodu; procjena uticaja preduslov je za svaku promjenu zakonodavstva i to treba imati u vidu.

E - Ekološki i aspekti životne sredine, kao što su voda, klima i riblji resursi posebno utiču na ribolov i akvakulturu; Crna Gora mora obezbijediti održivost resursa za buduće generacije; prirodne nepogode uvijek predstavljaju prijetnju, kao i zagađenje vode, podrška se mora usmjeriti na obnovljivu energiju i organsku proizvodnju.

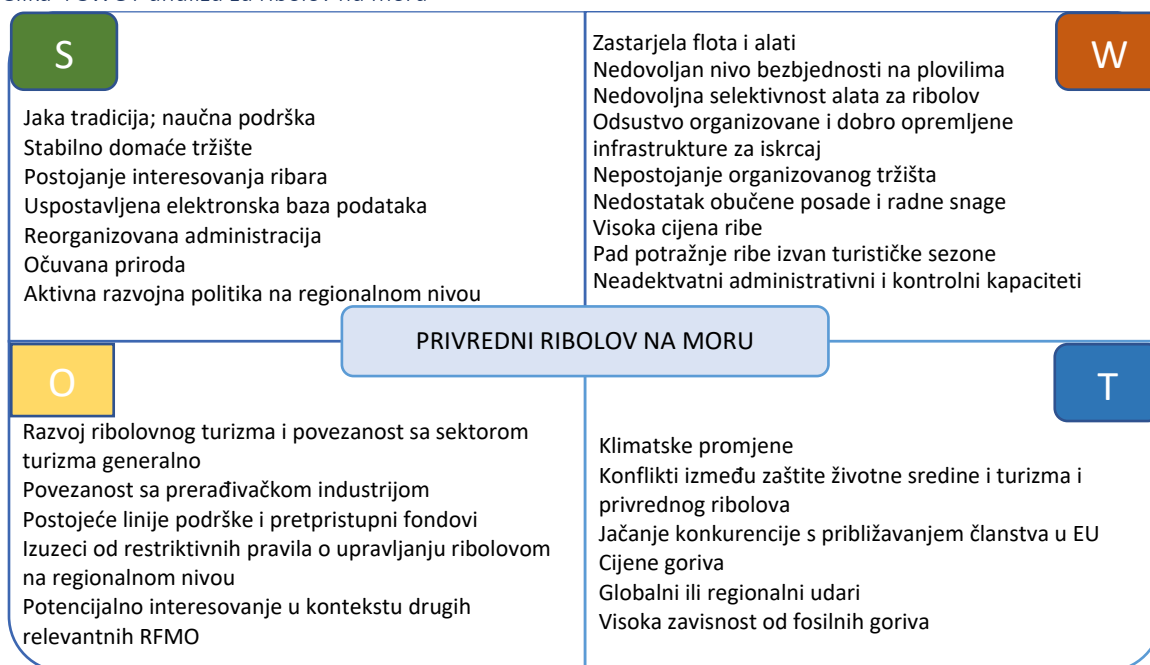
8 SWOT ANALIZE

S obzirom na ciljeve sektorskog razvoja Strategije ribarstva (2015-2020), generalno se može reći da ciljevi nijesu ostvareni ili su ostvareni samo djelimično. Kad planirani ciljevi nijesu postignuti, adekvatna analiza treba da identifikuje razloge za nedostizanje ciljeva.

Iako nije sproveden monitoring i evaluacija napretka prethodne strategije, može se zaključiti da ekonomsko i poslovno okruženje nijesu dovoljno podržali postizanje njenih ciljeva, što pokazuje sektorska evolucija tokom 7 godina, s nekoliko manjih izuzetaka.

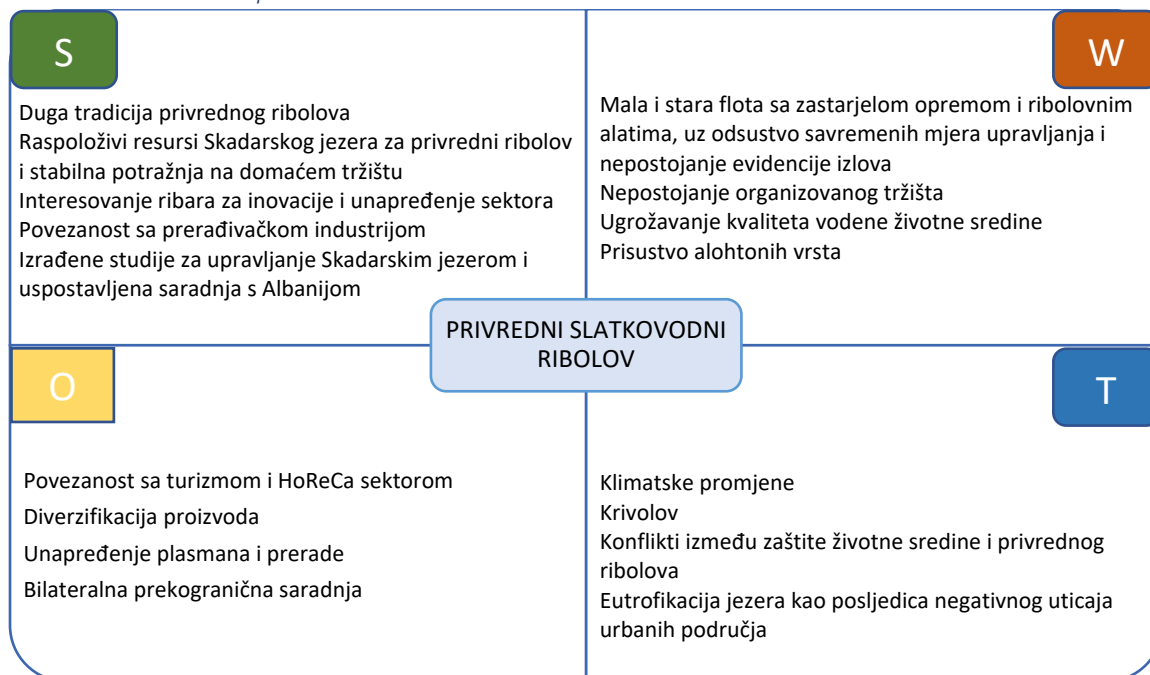
Sektorska analiza za ribarstvo u Crnoj Gori (2021) obuhvata i SWOT analizu⁶². U većini slučajeva, izgleda da Slabosti i Prijetnje nadjačavaju Prednosti i Mogućnosti.

Slika 4 SWOT analiza za ribolov na moru

⁶² Sektorska analiza za oblast ribarstva u Crnoj Gori za potrebe izrade Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2021-2027. i IPARD III (2021-2027) programa. POGLAVLJE 9 Identifikacija potencijalna i potreba sektora – Tabele 33-34-35-36-37-38-39)

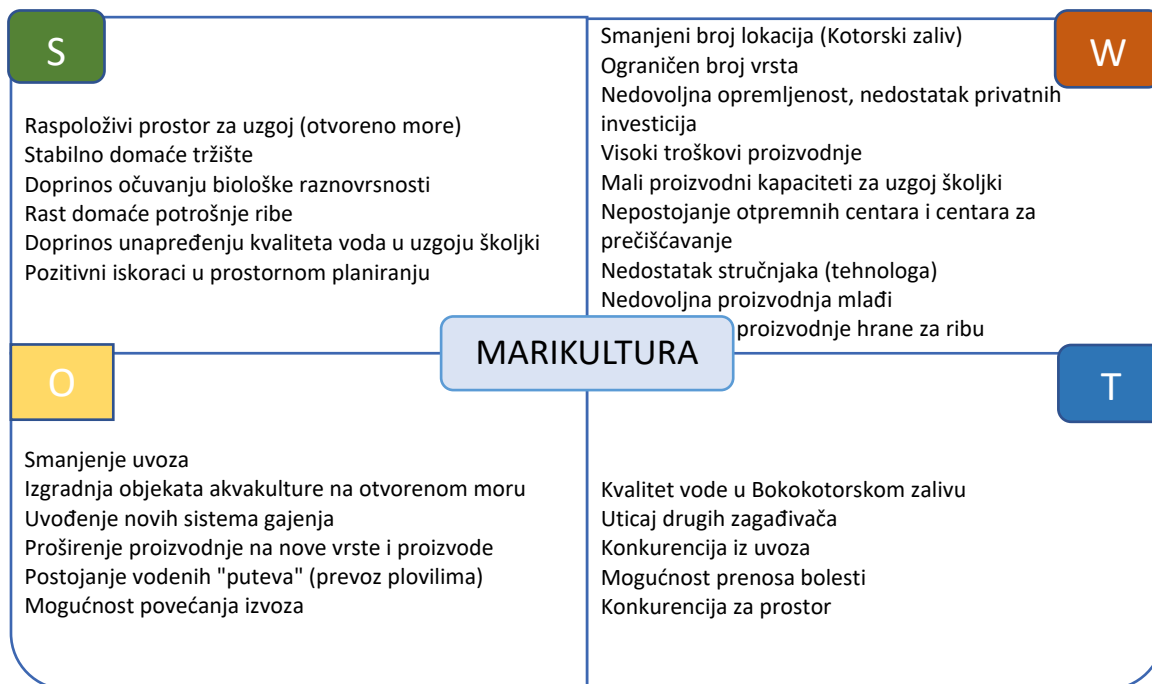
Slika 5 SWOT analiza za privredni slatkovodni ribolov

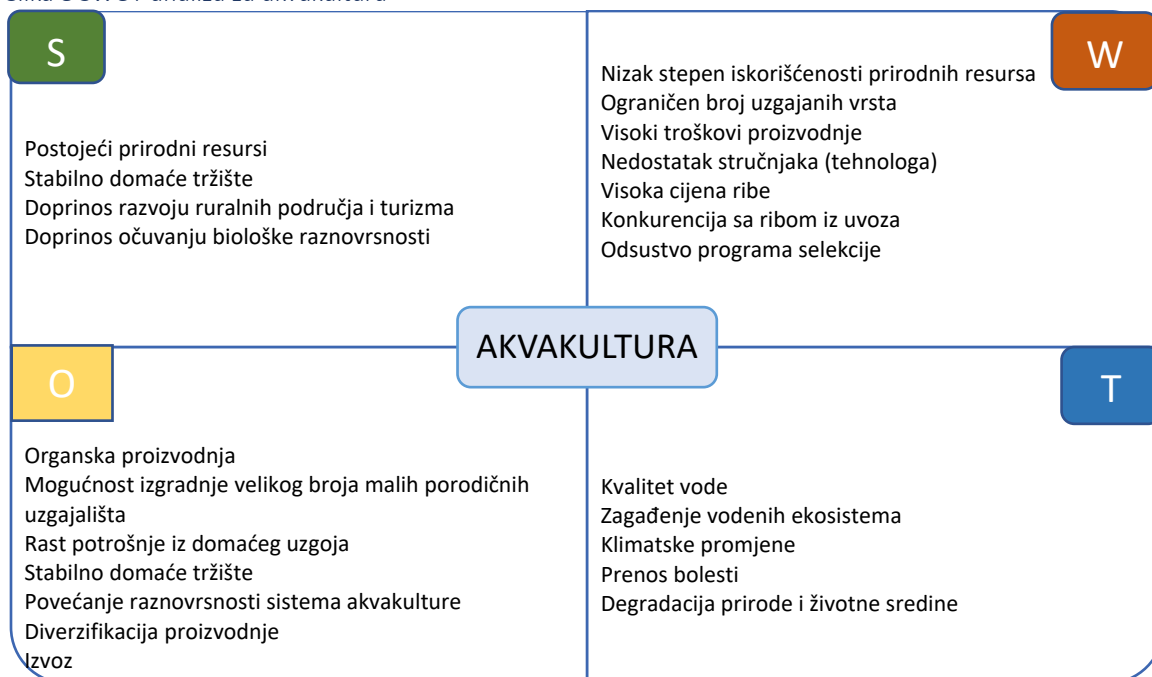
Slika 6 SWOT analiza za sportsko-rekreativni ribolov

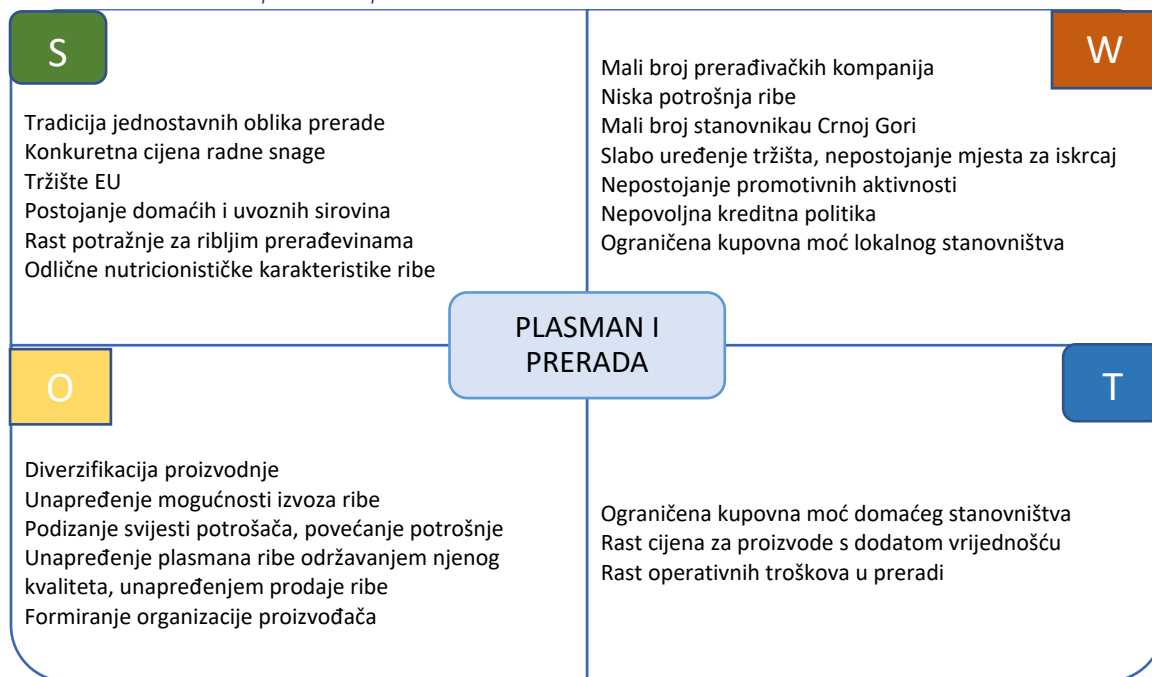
Slika 7 SWOT analiza za marikulturu

Slika 8 SWOT analiza za akvakulturu

Slika 9 SWOT analiza za plasman i preradu

9 POREĐENJE SA ZAKONODAVSTVOM EU I GLAVNI ZAKLJUČCI

Kada se uporedi sa zakonodavstvom EU u vezi sa ribarstvom i uzimajući u obzir prikazani pregled sektora ribarstva zajedno sa PESTL(E) i SWOT analizama, evidentno je da Crna Gora ide putem usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU i da je postignut određeni nivo usklađenosti. Zaključci su dati za glavne stubove ZPR: upravljanje resursima i ribolovnom flotom, tržište i strukturne mjere, prikupljanje podataka, inspekcijski nadzor i kontrola.

9.1 UPRAVLJANJE RESURSIMA I FLOMOM

Pozitivno

- ✓ Sistem izdavanja dozvola za privredni ribolov je uspostavljen; dozvola se izdaje na ime vlasnika za konkretno plovilo
- ✓ Mjerenje i ponovno mjerenje plovila su u nadležnosti Uprave za pomorsku sigurnost i upravljanje lukama
- ✓ Registar ribarske flote je uspostavljen
- ✓ Segmentacija flote je uspostavljena
- ✓ Ribarski informacijski sistem je uspostavljen
- ✓ Upravljačke mjere sprovode se uglavnom kao tehničke i mjere napora
- ✓ Sportsko-rekreativni ribolov obavlja se na osnovu broja dozvola koja je ograničena na godišnjem nivou
- ✓ IBMK vrši procjenu stanja resursa
- ✓ Minimalna veličina ulova je uspostavljena i usklađena sa pravnom tekovinom EU
- ✓ Ribolov pridnenim kočama i pelagičnim kočama već je zabranjen unutar 3 NM od obale ili na dubinama ispod 50 m, kao i ribolov pridnenim i pelagičnim kočama i plivaricama u području Boke Kotorske
- ✓ Različite mjere zaštite životne sredine primjenjuju se na velikom dijelu ribolovnog mora i obalnog područja; moguće je odrediti zaštićena ribarska područja ili područja pogodna za mriješćenje i rast različitih morskih organizama
- ✓ Posebni propisi o zaštiti životne sredine takođe sadrže odredbe o zaštiti određenih morskih organizama, u skladu sa međunarodnim i EU zahtjevima
- ✓ Utvrđena su tri zaštićena područja u moru
- ✓ Tehničke karakteristike ribarskih alata usklađene su sa odredbama EU (osim vučnih alata)
- ✓

Negativno

- ✓ Nema ograničenja za kapacitet ribarske flote
- ✓ Ne postoji sistem za ulaz-izlaz u upravljanju flotom
- ✓ Ne postoji mehanizam za praćenje ravnoteže između kapaciteta flote i ribolovnih mogućnosti
- ✓ Bezbjednost na moru, uslovi rada i higijenski i sanitarni standardi na plovilima treba da se unaprijede
- ✓ Plovila koja se koriste isključivo u akvakulturi nijesu upisana u registar ribarske flote
- ✓ Usklađenost sa regionalnim pravnim okvirom zahtijeva dodatne napore
- ✓ Ne postoje mape morskih staništa
- ✓ Ne postoje opremljena mjesta iskrcavanja
- ✓ Ribolovni alati nijesu usklađeni sa odredbama EU
- ✓ Nijesu uspostavljeni nacionalni planovi upravljanja za ključne ribolove (plivarice, koče, obalne potegače ili jegulje)

- ✓ Obaveza iskrcavanja ne sprovodi se u skladu sa pravnom tekovinom

9.2 UREĐENJE TRŽIŠTA

Pozitivno

- ✓ Uređenje tržišta u skladu sa ZPP obuhvaćeno je Nacrtom zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi (sadrži glavne elemente zajedničkog uređenja tržišta (tržišni standardi, informacije za potrošače, tržišna konkurencija, organizacije proizvođača)
- ✓ Nacionalne mjere sufinansiranja u sektoru ribarstva sprovode se kroz Agrobudžet
- ✓ Prodajni list se popunjava i dostavlja elektronski FIS-u
- ✓ Registar prvih kupaca je uspostavljen

Negativno

- ✓ Zakon o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi još uvijek nije usvojen
- ✓ Nijesu donijeti podzakonski akti koji prate mjere uređenja tržišta
- ✓ Ne postoje organizacije proizvođača
- ✓ Nema obaveze vaganja

9.3 STRUKTURNE MJERE I DRŽAVNA POMOĆ

Pozitivno

- ✓ Nacrt zakona o strukturnim mjerama i dodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi je izrađen
- ✓ Agrobudžet je uspostavio i definisao nacionalne mjere za investicije u ribarstvu i akvakulturi
- ✓ IPARD program je u toku
- ✓ MIDAS mjere za finansijsku podršku sektoru su na snazi

Negativno

- ✓ Nacrt zakona o strukturnim mjerama i dodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi treba inovirati i usvojiti
- ✓ Nijesu donijeti podzakonski akti za strukturne mjere
- ✓ Nema uspostavljenih strukturnih mjera
- ✓ Nijesu određena tijela za upravljanje programima
- ✓ Potrebno je izraditi nacrt operativnog programa

9.4 PRIKUPLJANJE PODATAKA

Pozitivno

- ✓ IBMK prikuplja i analizira biološke podatke i učestvuje u grupama za procjenu stanja resursa na regionalnom nivou
- ✓ MPŠV prikuplja podatke o ribarstvu preko dnevnika ulova i prikuplja socio-ekonomske podatke i učestvuje u svim relevantnim radnim grupama i sastancima na regionalnom nivou
- ✓ MONSTAT prikuplja statističke podatke, uključujući podatke o statistici u ribarstvu (koje obezbjeđuje MPŠV)

Negativno

- ✓ Okvir za prikupljanje podataka treba dodatno uskladiti sa zahtjevima ZPR
- ✓ Nedostatak naučnika u IBMK posvećenog vršenju procjene stanja resursa, prikupljanju i obradi podataka

- ✓ Nedovoljni administrativni kapaciteti u Direktoratu za ribarstvo koji se bavi ovim dijelom sektora
- ✓ Ne postoji sistem za prikupljanje podataka

9.5 INSPEKCIJA I KONTROLA

Pozitivno

- ✓ Ribarski informacijski sistem je uspostavljen
- ✓ VMS je uspostavljen
- ✓ AIS uređaji su instalirani, a razmjena podataka sa Upravom za pomorsku sigurnost i upravljanje lukama je uspostavljena
- ✓ Uređaji za praćenje su instalirani na svim aktivnim plovilama dužine preko 10 m LoA (i manjih ako se sufinansiraju putem MIDAS mjera)
- ✓ Propisane su odredbe o sankcijama za različite prekršaje

Negativno

- ✓ Ne postoji sistem kaznenog bodovanja
- ✓ Nijesu određena mjesta za iskrcaj
- ✓ Ne vrši se sertifikacija motora
- ✓ Unutrašnju organizaciju Uprave za inspekcijske poslove potrebno je optimizovati
- ✓ Nedovoljni ljudski kapaciteti
- ✓ Nedostatak opreme za efikasan inspekcijski nadzor i kontrolu
- ✓ Nijesu objedinjeni postupci inspekcijskog nadzora i kontrole koji su u potpunosti u skladu sa pravnom tekovinom EU
- ✓ Nijesu uspostavljeni godišnji planovi rada u potpunosti u skladu sa pravnom tekovinom EU

II. VIZIJA, STRATEŠKI CILJEVI, MJERE I INDIKATORI

Ova Strategija predviđena je kao nastavak Strategije ribarstva za period 2015-2020. Ona se prilagođava novoj stvarnosti i proizilazi iz skorijeg razvoja događaja na međunarodnom nivou. Ova Strategija uključuje odgovarajući akcioni plan koji sadrži korake, vremenski okvir i predviđena finansijska sredstva koja će biti usmjerena ka sektoru ribarstva, uključujući troškove usklađivanja pravnog okvira i mehanizama, izgradnje administrativnih i inspekcijskih kapaciteta i razvoj sektora. Ova Strategija, zajedno s odgovarajućim akcionim planom, prepoznaje dosadašnji napredak ostvaren na osnovu prethodnog akcionog plana za period 2015-2020. i nastavlja se na rezultate postignute u tom periodu.

Ova Strategija priprema sektor ribarstva za novu fazu u procesu pristupanja EU, obezbjeđuje veću usklađenost u kontekstu regionalnih politika, naročito GFCM-a, uzima u obzir evropski Zeleni dogovor i njegove posljedice, predviđa uspostavljanje svih potrebnih sprovedbenih mehanizama i izgradnju ukupnih kapaciteta kao podršku sektoru ribarstva. Naglasak je stavljen na kvalitet i cilj je da se obezbijedi održivost i jačanje konkurentnosti ribarstva u vrlo dinamičnom međunarodnom okruženju u kojem Crna Gora ima aktivnu ulogu.

VIZIJA: ODRŽIVI I KONKURENTNI SEKTOR RIBARSTVA U ZDRAVOM OKRUŽENJU, U POTPUNOSTI FUNKCIONALAN U KONTEKSTU EU I MEĐUNARODNOM KONTEKSTU

U cilju ostvarivanja vizije, Strategija predviđa tri strateška cilja, koji su obrađeni na nivou operativnih ciljeva i odgovarajućih mjera:

STRATEŠKI CILJ I: Pravni okvir i mehanizmi usklađeni sa EU i međunarodnim obavezama

- **Operativni cilj I.1:** Sva osnovna načela ZPR i RFMO integrisani su u nacionalni pravni okvir
- **Operativni cilj I.2:** Ključni mehanizmi za djelotvorno upravljanje, kako ih definišu EU i međunarodni standardi, uspostavljeni su

STRATEŠKI CILJ II: Djelotvorna kontrola i efikasna administracija kao ključni sistemi podrške za zdravo i održivo ribarstvo

- **Operativni cilj II.1:** Djelotvorna kontrola kao garancija usaglašenosti
- **Operativni cilj II.2:** Efikasna, odgovorna i ažurna administracija

STRATEŠKI CILJ III: Ekološki, ekonomski i socijalno održivo ribarstvo i akvakultura

- **Operativni cilj III.1:** Povećanje konkurentnosti sektora primarne proizvodnje
- **Operativni cilj III.2:** Povećanje investicionog kapaciteta sektora
- **Operativni cilj III.3:** Odgovarajuća mreža infrastrukture za iskrcaj koja pruža potpunu logističku podršku operativnoj ribarskoj floti i na odgovarajući način odgovara obavezama iskrcaja
- **Operativni cilj III.4:** Povećana dodata vrijednost proizvoda ribarstva i akvakulture

10. STRATEŠKI CILJ I: PRAVNI OKVIR I MEHANIZMI USKLAĐENI S EU I MEĐUNARODNIM OBAVEZAMA

INDIKATOR UTICAJA: Crna Gora uspješno ispunjava svoje obveze koje proističu iz pravnog okvira EU i RFMO.

Crna Gora kao zemlja kandidat na putu prema punopravnom članstvu u EU ima niz obaveza koje treba da ispuni prije pristupanja. Naime, otvaranje Poglavlja 13, 30. juna 2016. godine, za rezultat je imalo utvrđivanje završnih mjerila, uključujući potrebu za usvajanjem zakonodavstva koje obezbjeđuje značajan stepen usaglašenosti sa pravnom tekovinom EU u oblasti ribarstva i obezbjeđuje da Crna Gora bude u mogućnosti da u potpunosti primjenjuje Zajedničku politiku ribarstva nakon pristupanja. Takođe se očekuje da Crna Gora značajno ojača administrativne, inspeksijske i kontrolne kapacitete koje zahtijeva Zajednička politika ribarstva i obezbijedi da su zahtjevi EU u potpunosti ispunjeni na datum pristupanja, naročito u pogledu inspeksijskog nadzora i kontrole. Na putu ka zatvaranju ovih mjerila, jedan od glavnih preduslova je usvajanje novog Zakona o morskome ribarstvu i marikulturi.

Novi Zakon treba da objedini osnovna načela regionalnih politika ribarstva, dok bi paket podzakonskih akata trebalo da detaljnije razradi ta načela kako bi se omogućila primjena u praksi. Pored toga, set sprovedbenih mehanizama i upravljačkih alata i treba da obezbijedi sve pretpostavke za potpuno preuzimanje obaveza koje proističu iz EU ZPR i potpunu usaglašenost.

Takođe, Crna Gora je punopravni član GFCM kao krovne regionalne organizacije za upravljanje ribarstvom u području Mediterana. Ovo članstvo takođe donosi niz obaveza koje treba redovno integrisati i ispunjavati. Imajući u vidu da je region Mediterana pod nadležnošću još jedne RFMO u pogledu upravljanja vrstama tuna, Crna Gora takođe treba da na informisan način ispita svoje strateške interese za pridruživanje.

U usklađivanju pravnog okvira, ciljevi i agende zelene tranzicije i ravnopravnosti polova treba da budu ugrađeni u temelje nacionalne politike ribarstva.

Pod ovim sveobuhvatnim strateškim ciljem predviđena su 2 operativna cilja sa odgovarajućim mjerama:

- Sva osnovna načela ZPR i RFMO ugrađena su u nacionalni pravni okvir,
- Ključni mehanizmi za djelotvorno upravljanje, kako ih definišu međunarodni standardi, uspostavljeni su.

10.1 OPERATIVNI CILJ I.1: SVI OSNOVNI PRINCIPI ZPR I RFMO UGRAĐENI SU U NACIONALNI PRAVNI OKVIR

INDIKATOR ISHODA: Izvještaj Evropske komisije; datum zatvaranja Poglavlja 13; Izvještaj o usklađenosti s GFCM

Pravnu tekovinu EU u oblasti ribarstva čine regulative koje ne zahtijevaju prenošenje u nacionalno zakonodavstvo. Međutim, neophodno je uvesti ključne elemente kako bi se pripremila administracija i subjekti za učešće u ZPR, što obuhvata politiku tržišta, upravljanje resursima i flotom, prikupljanje podataka, inspeksijski nadzor i kontrolu, strukturne mjere i kontrolu državne pomoći. Evidentno je da je Crna Gora postigla određeni nivo usaglašenosti, ali proces nadogradnje pravnog okvira EU vrlo je dinamičan, a nove obaveze koje su u međuvremenu stupile na snagu treba ugraditi u gotovo sve aspekte ZPR EU (upravljanje flotom i resursima, kontrola i inspeksijski nadzor, prikupljanje podataka, uređenje tržišta i strukturna politika). Ključne regulative koje treba ugraditi u nacionalno zakonodavstvo

uvrštena su u listu navedenu u Prilogu I. Osim toga, okvir GFCM čini niz obaveznih preporuka grupisanih u okviru poglavlja o očuvanju i upravljanju, monitoringu, kontroli i nadzoru i prikupljanju podataka i informacija. Lista obavezujućih preporuka GFCM koje su na snazi na dan 31. avgusta 2023. godine, a koje zahtijevaju prenošenje u nacionalno zakonodavstvo, nalazi se u Prilogu II. Ove dvije liste nijesu potpune jer se regulativni okvir u sektoru ribarstva neprestano nadograđuje na oba nivoa - EU i GFCM.

Nacrti Zakona o strukturnim mjerama i dodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi i Zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi izrađeni su, ali nijesu usvojeni. Ipak, oba zakona djelimično su usaglašena sa pravnom tekovinom EU u oblasti strukturne podrške, državne pomoći i uređenja tržišta. To tek treba uraditi u oblasti upravljanja morskim ribarstvom usvajanjem novog Zakona o morskom ribarstvu i marikulturi. Ovaj zakon predstavlja temeljni segment nacionalnog zakonodavstva o ribarstvu koji će sadržati osnov za sve ključne elemente ZPR, kao i kompletan osnov za primjenu pravnog okvira GFCM.

Ekološki aspekt temeljno je ugrađen u politike ribarstva EU i regionalne politike. U kontekstu EU ZPR, politika ribarstva mora biti usklađena s politikom zaštite životne sredine, gdje obje agende treba da koegzistiraju tako da primjena jedne ne ometa ostvarivanje ciljeva druge. U svojoj Strategiji do 2030. godine, GFCM takođe predviđa podršku Agendi održivog razvoja do 2030. godine i njenih 17 ciljeva održivog razvoja (SDG). Cilj održivog razvoja 14: Očuvanje i održivo korišćenje okeana, mora i morskih resursa za održivi razvoj, posebno je relevantan. GFCM Strategija do 2030. godine odlučno doprinosi, na regionalnom nivou, ciljevima UN Dekade nauke o okeanu za održivi razvoj (2021–2030) i post-2020 Globalnom okviru za biodiverzitet Konvencije o biodiverzitetu. Takođe ima za cilj integraciju aktivnosti predloženih na UN Samitu za sisteme hrane 2021. godine prema inkluzivnijim, otpornijim i održivim sistemima hrane.

Održivost je temeljno načelo regionalnih politika ribarstva i evidentno je da su zdravi i stabilni morski ekosistemi preduslov za opstanak ribarstva i akvakulture.

MJERA I.1.1: Usvajanje novog Zakona o morskom ribarstvu i marikulturi

INDIKATOR REZULTATA: Broj „Službenog lista“ i datum objavljivanja Zakona

Zakon o morskom ribarstvu i marikulturi predstavlja temeljni propis koji reguliše sektore ribarstva i akvakulture u Crnoj Gori. To je ključni mehanizam za postavljanje pravnih osnova za punu implementaciju međunarodnih obaveza na nacionalnom nivou. Kao takav, Zakon o ribarstvu i akvakulturi mora da odražava osnovna načela EU ZPR i politike relevantnih RFMO.

ZPR predviđa obezbjeđivanje da aktivnosti ribarstva i akvakulture budu ekološki održive u dugoročnom smislu i da se njima upravlja na način koji je u skladu s ciljevima postizanja ekonomskih, socijalnih benefita i zapošljavanja, i da doprinose dostupnosti hrane. Osnovni pristup u postizanju održivosti na nivou regionalne politike je postepeno obnavljanje i održavanje populacija ribljih resursa iznad nivoa biomase sposobne za postizanje maksimalnog održivog prinosa (u daljem tekstu: MSY). Pri tome, ekosistemski pristup upravljanju ribarstvom treba da obezbijedi da se negativni uticaji ribolovnih aktivnosti na morski ekosistem svedu na najmanju moguću mjeru i da akvakultura i ribolovne aktivnosti izbjegavaju degradaciju morske životne sredine.

Novi Zakon stoga treba obuhvati osnov za MSY i ekosistemski pristup upravljanju ribarstvom. Pored toga, treba da obuhvati osnov za primjenu obaveze iskrcaja kao jednog od ključnih stubova reformisane ZPR i relevantnih regionalnih politika, s ciljem postepenog ukidanja odbačenog ulova. Novi Zakon treba takođe da uzme u obzir potrebu za postizanjem ravnoteže između kapaciteta flote i ribljih resursa i, u tom smislu, integriše pravni osnov za potpuno usaglašeno upravljanje flotom. Takođe, treba da

obezbjedi uslove za održivu i konkurentnu industriju ribolova i prerade, i da pravilno prepozna mali obalni ribolov i održivu akvakulturu kao segmente koji daju ključni doprinos snabdijevanju i sigurnosti hrane, kao i zapošljavanju. S obzirom na to da je aspekt zaštite prirode temeljno ugrađen u regionalne politike ribarstva, novi nacionalni zakon takođe treba da obuhvati relevantne odredbe kako bi doprinio ostvarivanju ciljeva postavljenih u okviru EU Zelenog dogovora i GFCM Strategije do 2030. godine. Osim toga, novi Zakon treba da obuhvati i niz odredbi kojima će se ojačati inspekcijski nadzor i kontrola, obezbijediti implementacija sistema za ozbiljne presteupe i utvrditi kaznene mjere s efektom odvraćanja. Kako bi se preuzele sve međunarodne pravne obaveze, novi Zakon treba da obuhvati niz odredbi koje identifikuju ključne djelove međunarodnog zakonodavstva koje treba razraditi na nacionalnom nivou, niz odredbi koje obezbjeđuju okvir za upravljanje živim morskim resursima, upravljanje flotom, praćenje i prikupljanje podataka, održivu akvakulturu, sljedljivost i inspekcijski nadzor i kontrolu. Važno je napomenuti da je u toku proces revizije postojećeg pravnog okvira EU za kontrolu i da njegove nove elementi trebaju ugraditi i u nacionalni okvir.

MJERA I.1.2: Usvajanje Zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi

INDIKATOR REZULTATA: Broj „Službenog lista“ i datum objavljivanja akta (u slučaju donošenja izmjena)

Zakon o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi treba da stvori osnov kojim će se obezbijediti efikasnog funkcionisanje tržišta proizvodima ribarstva i akvakulture. Crna Gora je pripremila nacrt Zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi koji je usklađen s Regulativom (EU) 1379/2013 i pruža osnov za formiranje profesionalnih organizacija, primjenu tržišnih standarda, informacija za potrošače o proizvodima akvakulture i ribarstva, pravila o konkurenciji i istraživanju tržišta. Nacrt zakona takođe utvrđuje nadležni organ, uslove i metode za izvoz proizvoda ribarstva u zemlje EU. Takođe je usaglašen s Regulativom Komisije (EU) 1418/2013 o planovima proizvodnje i stavljanju na tržište organizacija i Regulativom Komisije (EU) 1419/2013 o priznavanju strukovnih organizacija. Nacrt zakona je u proceduri usvajanja. Nakon toga, potrebno je usvojiti niz podzakonskih akata koji će omogućiti dalju harmonizaciju u ovom smislu. Pri tome je potrebno uključiti analize s pravnom tekovinom EU za Regulativu (EU) 1379/2013, Regulativu Komisije (EU) 1418/2013, Regulativu (EU) 1380/2013, Regulativu (EU) 2021/1139 o uspostavljanju EMFAF, Regulativu Savjeta (EZ) 2406/96 kojom se utvrđuju zajednički tržišni standardi za određene svježe proizvode ribarstva, Regulativu Savjeta (EZ) 1536/92 o zajedničkim tržišnim standardima za konzerviranu tune i palamidu, Regulativu Savjeta (EZ) 2136/89 o zajedničkim tržišnim standardima za konzerviranu sardinu. Takođe, posebnu pažnju treba posvetiti Preporuci Komisije od 3. marta 2014. godine o uspostavljanju i sprovođenju planova za proizvodnju i marketing u skladu s Regulativom 1379/2013 o zajedničkom uređenju tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture, Izvještaju o sprovođenju Regulative (EU) 1379/2013⁶³ i radnom dokumentu Komisije - Evaluacija tržišnih standarda za proizvode ribarstva i akvakulture⁶⁴.

MJERA I.1.3: Usvajanje Zakona o strukturnim mjerama i dodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi

INDIKATOR REZULTATA: Broj Službenog lista i datum objavljivanja akta

EU ima razne strukturne i investicione fondove (ESIF), od kojih je jedan namijenjen ribarstvu i akvakulturi (Evropski fond za pomorstvo, ribarstvo i akvakulturu, EMFAF). Svim fondovima zajednički upravljaju EK i zemlje EU. Svrha svih tih fondova je ulaganje u otvaranje radnih mjesta i održivu i zdravu evropsku ekonomiju i životnu sredinu.

⁶³ COM/2023/101

⁶⁴ SWD(2019) 453 konačna verzija

Glavni EU propisi koji sadrže odredbe o EMFAF su sljedeći:

- Regulativa (EU) 2021/1060 Evropskog parlamenta i Savjeta od 24. juna 2021. godine o utvrđivanju zajedničkih odredaba o Evropskom fondu za regionalni razvoj, Evropskom socijalnom fondu plus, Kohezionom fondu, Fondu za pravednu tranziciju i Evropskom fondu za pomorstvo, ribarstvo i akvakulturu i finansijskih pravila za njih i za Fond za azil, migracije i integraciju, Fond za unutrašnju sigurnost i Instrument za finansijsku podršku u području upravljanja granicama i vizne politike
- Regulativa (EU) 2021/1139 Evropskog parlamenta i Savjeta od 7. jula 2021. godine osnovan je Evropski fond za pomorstvo, ribarstvo i akvakulturu (EMFAF) i vrše se izmjene i dopune Regulative (EU) 2017/1004.

Kao dio budžetskog okvira za period 2021. - 2027, EU je donijela nova pravila o finansiranju za ZPR i Integrisanu pomorsku politiku. U poređenju s prethodnim periodom, novi fond pruža državama članicama veću fleksibilnost u definisanju svojih mjera, pod uslovom da podržavaju prioritete i da nijesu dio liste neprihvatljivih mjera. Veći naglasak na akvakulturi odražava se u njenom uključivanju u naziv fonda. Najmanje 15% alokacija država članica treba da se potroši na kontrolu i prikupljanje podataka.

EMFAF je stupio na snagu u julu 2021. godine i teče od 2021. do 2027. godine podržavajući ZPR, pomorsku politiku EU i EU agendu za upravljanje međunarodnim okeanima. Usaglašena je s trajanjem višegodišnjeg finansijskog okvira (2021-2027).

EMFAF pruža podršku razvoju inovativnih projekata obezbjeđujući održivo korišćenje akvatičnih i morskih resursa kako bi se obezbijedila sigurnost hrane snabdijevanjem proizvodima mora, rast održive plave ekonomije i obezbijedilo zdravo, sigurno i održivo upravljanje morima i okeanima. Upravljanje programom podijeljeno je između zajedničkog i direktnog upravljanja. Zajedničko upravljanje znači da se podrška pruža putem nacionalnih programa sufinansiranih sredstvima EU budžeta i zemaljama EU, a s direktnim upravljanjem finansijska podrška pruža se direktno od strane EK. Važno je naglasiti da se Regulativa (EU) 2021/1060 odnosi na dio EMFAF-a pod zajedničkim upravljanjem. Fondovi teže ostvarivanju komplementarnih ciljeva i dijele isti model upravljanja. Stoga Regulativa (EU) 2021/1060 utvrđuje niz zajedničkih opštih ciljeva i načela kao što su partnerstvo i upravljanje na više nivoa.

EMFAF ima četiri prioriteta:

- podsticanje održivog ribarstva i obnavljanje i očuvanje akvatičnih bioloških resursa,
- podsticanje održivih aktivnosti akvakulture i prerade i plasmana proizvoda ribarstva i akvakulture, čime se doprinosi sigurnosti hrane u Uniji,
- omogućavanje održive plave ekonomije u obalnim, ostrvskim i kopnenim područjima i podsticanje razvoja zajednica koje se bave ribarstvom i akvakulturom,
- jačanje međunarodnog upravljanja okeanima i omogućavanje da mora i okeani budu bezbjedni, sigurni, čisti i da se njima upravlja na održiv način.

Svaka država članica dužna je da pripremi svoj program (operativni program) u kojem će navesti najprikladnije načine za postizanje ciljeva opisanih pod svakim prioritetom. Takođe treba da utvrdi

listu neprihvatljivih operacija. Maksimalna stopa sufinansiranja EMFAF po pojedinom cilju treba da iznosi 70% od ukupnih prihvatljivih javnih troškova, osim za naknadu za dodatne troškove u najudaljenijim regionima, gdje bi trebalo da iznosi 100%. Maksimalna stopa intenziteta podrške treba da iznosi 50% od ukupnih prihvatljivih troškova, uz mogućnost utvrđivanja nižih stopa u određenim slučajevima.

Osim operativnog programa, svaka država članica mora uspostaviti komitet za monitoring koji prati sprovođenje programa tokom programskog perioda.

Napredak u sprovođenju programa podrške kao podrška preporukama specifičnim za svaku zemlju treba redovno predstavljati odboru za monitoring i EK.

Za svaki program takođe je potrebno da država članica identifikuje Upravljačko tijelo (MA) i Revizorsko tijelo (AA). U slučaju kada se računovodstvena funkcija povjerava drugom tijelu, a ne MA, to tijelo takođe treba da bude identifikovano kao tijelo programa, odnosno kao Sertifikaciono tijelo. AA treba da bude javno tijelo. Revizorski posao može da obavlja javno tijelo ili privatni subjekat koji nije AA, ali pod njegovom odgovornošću. AA i svako takvo tijelo koje obavlja revizorski posao pod odgovornošću AA-a treba da budu funkcionalno nezavisni od subjekata koji su predmet revizije. MA može da identifikuje jedno ili više posredničkih tijela koja će obavljati određene zadatke pod njegovom odgovornošću. Dogovori između MA i posredničkih tijela moraju se evidentirati u pisanoj formi. Ključno je da se poštuje načelo razdvajanja funkcija unutar tijela programa i između njih.

Što se tiče državne podrške, crnogorski propisi takođe moraju biti usklađeni s relevantnim zakonodavstvom EU-a - Regulativom (EU) 717/2014 o primjeni čl. 107 i 108 Ugovora i Regulativom Komisije (EU) 2022/247 kojom se određene kategorije podrške preduzećima aktivnim u proizvodnji, preradi i plasmanu proizvoda iz ribarstva i akvakulture proglašavaju kompatibilnim s unutrašnjim tržištem primjenom čl. 107 i 108 Ugovora.

Crna Gora je pripremila nacrt Zakona o strukturnim mjerama i dodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi. S obzirom na to da strukturne mjere u ribarstvu imaju novi okvir od 2021. godine, neophodno je uključiti definisane zahtjeve u pomenuti nacrt Zakona. Nakon toga, potrebno je usvojiti niz podzakonskih akata koji će omogućiti dalju harmonizaciju u ovom smislu.

MJERA I.1.4: Usvajanje podzakonskih akata kojima se detaljno razrađuje primjena glavnih načela ZPR i RFMO

INDIKATOR REZULTATA: Povećan nivo usklađenosti; broj usvojenih i objavljenih propisa (oko 30)

U skladu s novim Zakonom o morskom ribarstvu i marikulturi, Zakonom o strukturnim mjerama i raspodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi i Zakonom o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi, takođe će biti usvojen niz podzakonskih akata kako bi se omogućila primjena odredbi ovih zakona u praksi. Planirana je izrada i usvajanje čitavog seta propisa kako bi se omogućilo pravovremeno prenošenje obavezujućih odredbi RFMO i puna primjena ZPR EU nakon pristupanja. Analiza ukazuje da bi ključni propisi⁶⁵ u ovom kontekstu bili:

⁶⁵ Listu propisa ovdje navedenih treba smatrati indikativnom. Njihovi ovdje predloženi nazivi i sadržaj ne prejudiciraju ni jedno ni drugo.

UPRAVLJANJE RESURSIMA I FLOTOM

- Uredba o registru ribolovne flote i upravljanju flotom (treba obuhvatiti strukturu registra ribolovne flote, program ulaska-izlaska, postupke)
- Uredba o evidenciji ulova, iskrcajima i prve prodaje (treba obuhvatiti tehnička pravila o načinu evidentiranja potrebnih informacija, subjektima, listi podataka, rokove i način podnošenja, čuvanje)
- Uredba o privrednom ribolovu mrežama plivaricama (treba obuhvatiti relevantne odredbe koje se odnose na mogućnosti ribolova, tehničke mjere, prostorna i vremenska ograničenja, odredbe o obavezi iskrcaja, mjere ublažavanja za osjetljive vrste)
- Uredba o privrednom ribolovu pridnenim kočama (treba obuhvatiti relevantne odredbe koje se odnose na mogućnosti ribolova, tehničke mjere, prostorna i vremenska ograničenja, odredbe o obavezi iskrcaja, mjere ublažavanja za osjetljive vrste)
- Uredba o privrednom ribolovu obalnim potegačama (treba obuhvatiti relevantne odredbe koje se odnose na mogućnosti ribolova, tehničke mjere, prostorna i vremenska ograničenja, odredbe o obavezi iskrcaja, mjere ublažavanja za osjetljive vrste)
- Uredba o privrednom ribolovu pasivnim alatima (treba obuhvatiti tehničke mjere, odredbe o obavezi iskrcaja, prostorna i vremenska ograničenja, mjere ublažavanja za osjetljive vrste)
- Uredba o ribolovu jegulje (treba obuhvatiti relevantne mjere upravljanja jeguljama)
- Uredba o sportsko-rekreativnom ribolovu na moru
- Uredba o zaštiti riba i drugih morskih organizama i nadoknadi za nanijetu štetu
- Uredba o određivanju mjesta iskrcaja

UREĐENJE TRŽIŠTA

- Uredba o priznavanju organizacija proizvođača
- Postupak za priznavanje organizacija proizvođača i povlačenje priznanja
- Uredba o planovima proizvodnje i marketinga organizacija proizvođača
- Uredba o komercijalnom označavanju proizvoda ribarstva i akvakulture
- Uredba o označavanju proizvoda ribarstva i akvakulture
- Uredba o tržišnim standardima (za određene svježe proizvode ribarstva, za konzerviranu tunu i palamidu, za konzerviranu sardelu)

STRUKTURNA PODRŠKA I DRŽAVNA POMOĆI U RIBARSTVU

- Pravilnik o sprovođenju mjera strukturne politike u ribarstvu i akvakulturi (EMFAF)
- Pravilnik o sprovođenju posebnih i vanrednih mjera podrške u ribarstvu i akvakulturi (državna pomoć)
- Operativni program
- Sprovedbeni akti o tijelima u sistemu upravljanja i kontrole za sprovođenje strukturnih mjera
- Imenovanje komiteta za monitoring

INSPEKCIJA I KONTROLA

- Uredba o spoljašnjem obilježavanju plovila i opreme
- Uredba o sertifikaciji motora
- Uredba o sljedljivosti proizvoda ribarstva i akvakulture
- Planovi rada, standardne operativne procedure, kontrolne liste, izvještaji

PRIKUPLJANJE PODATAKA

- Uredba o programu prikupljanja podataka
- Uredba o nacionalnim posmatračima

MJERA I.1.5: Istraživanje strateškog interesa pristupanja dodatnim RFMO

INDIKATOR REZULTATA: Vladina odluka/mišljenje i ratifikacija sporazuma

INDIKATOR REZULTATA: Članarina u slučaju pridruživanja

ICCAT je RFMO osnovan na temelju Konvencije o očuvanju atlantskih tuna, pripremljene i usvojene na Konferenciji punomoćnika u Rio de Žaneiru, Brazil 1966. godine. Konvencija je stupila na snagu 1969. godine. Konvencija ima 52 ugovorne strane i 5 saradnica neugovornih strana, entiteta ili ribarskih entiteta. Opšti cilj saradnje u okviru ICCAT vođen je zajedničkim interesom strana da održe populacije tuna i riba sličnih tunama koje se nalaze u Atlantskom okeanu (uključujući Sredozemno i Crno more) na nivoima koji omogućavaju maksimalni održivi ulov za prehrambene i druge svrhe. Komisija je odgovorna za proučavanje populacija tuna i riba sličnih tunama, uključujući istraživačke aktivnosti o brojnosti, biometriji i ekologiji riba; okeanografiji njihove životne sredine, kao i o uticajima prirodnih i ljudskih faktora na njihovu brojnost. ICCAT donosi obavezujuće akte (Preporuke) i neobavezujuće akte (Rezolucije) na svojim godišnjim sjednicama. Preporuke koje su usvojene stupaju na snagu za sve ugovorne strane šest mjeseci nakon datuma obavještenja Komisije koja prenosi preporuku ugovornim stranama.

S obzirom na činjenicu da je Crna Gora priobalna država Jadranskog mora, koje je dio Sredozemnog mora, i da kao takva spada u područje nadležnosti ICCAT u pogledu upravljanja tunom, razumno je pretpostaviti da Crna Gora može imati direktan interes za pridruživanje ovoj RFMO. Jadransko more dio je područja rasprostranjenosti ekonomsko važnih ribljih resursa poput plavoperajne tune (BFT), sredozemne sabljarkice (MED SWO) i sredozemne dugoperajne tune (MED ALB). Imajući u vidu da su ovo sve velike pelagične vrste sa značajnim potencijalom migracije, jasno je da postoji potreba za jedinstvenim pristupom upravljanju u cijelom regionu. Ako se uzme u obzir trenutno stanje navedenih resursa (BFT - nije prelovljena, MED SWO - prelovljena), zajedno s njihovom visokom tržišnom vrijednošću (naročito BFT i MED SWO), jasno je da bi trebalo istražiti troškove i koristi pridruživanja ICCAT. U svjetlu ove inicijative, treba sprovesti sveobuhvatnu analizu i donijeti odluku na nivou Vlade. Najvažniji zakonodavni akti koji se odnose na ICCAT navedeni su u Prilogu III.

MJERA I.1.6: Analiza primjene ekološkog aspekta integrisanog u EU ZPR i RFMO politike

INDIKATOR REZULTATA: Nacionalni izvještaj izrađen u saradnji između dvije administracije (RIBA+PRIRODA)

Paket zakonodavstva EU koji je trenutno na snazi u oblasti zaštite životne sredine obuhvata Direktivu 2008/56/EZ, Direktivu 2009/147/EZ i Direktivu 92/43/EEZ. Evropski zeleni dogovor kao skup političkih inicijativa Evropske komisije s osnovnim ciljem postizanja klimatske neutralnosti Evropske unije (EU) do 2050. godine usvojen je 2020. godine. Niz strategija slijedio je smjernice postavljene Zelenim dogovorom, poput Strategije za biodiverzitet, Strategije za prilagođavanje klimatskim promjenama i Strategije „Od njive do trpeze“, sve s istim ciljem da se obezbijedi da rizici koji proizilaze iz klimatskih promjena i gubitka biodiverziteta ne ugroze dostupnost roba i usluga koje zdravi morski ekosistemi pružaju ribarima, obalnim zajednicama i čovječanstvu u cjelini.

Kao najnoviji korak u tom procesu, akcioni plan o očuvanju i obnovi morskih ekosistema EK je usvojila u februaru 2023. godine. Akcioni plan daje pregled aspekata gdje se susreću agende ribarstva i očuvanja

prirode zasniva se na tri glavna stuba: poboljšanje selektivnosti ribarskih alata i praksi, rješavanje problema slučajnih ulova osjetljivih vrsta i rješavanje problema invazivnih ribolovnih praksi prema morskim staništima (posebno ribolov s pokretnim dnom). Iako akcioni plan nije pravno obavezujući akt, on je dobro sredstvo za identifikovanje nedostataka ili tačaka kolizije između zakonodavstva i mehanizama ribarstva i zaštite životne sredine.

Osim toga, Strategija GFCM 2030 prepoznaje potrebu za jačanjem rješenja zasnovanih na prirodi radi očuvanja biodiverziteta i povećanja produktivnosti živih resursa mora kao osnove održivog ribarstva. Takođe poziva na suzbijanje prijetnji ribarstvu i morskoj životnoj sredini, uključujući one koje proizilaze iz zagađenja, klimatskih promjena i širenja alohtonih vrsta.

MJERA I.1.7: Izrada mape puta za zaštitu i obnovu morskih ekosistema

INDIKATOR REZULTATA: Datum podnošenja mape puta

Akcionim planom o očuvanju i obnavljanju morskih ekosistema, usvojenim u februaru 2023. godine, predviđeno je da svaka država članica izradi svoju mapu puta do marta 2024. godine. Mape puta treba da obuhvate sve mjere potrebne za sprovođenje akcionog plana, zajedno s vremenskim okvirima za njihovo donošenje/podnošenje i predlozima za poboljšanje koordinacije između nacionalnih organa i zainteresovanih strana.

10.2 OPERATIVNI CILJ I.2: USPOSTAVLJENI SU KLJUČNI MEHANIZMI ZA EFIKASNO UPRAVLJANJE, KOJE JE UTVRDILA EU I MEĐUNARODNI STANDARDI

INDIKATOR ISHODA: Ispunjene obaveze izvještavanja

INDIKATOR ISHODA: Postoje kanali komunikacije

INDIKATOR ISHODA: Usvojeni su i funkcionišu preduslovi za upravljanje

Za efikasno upravljanje ribarstvom i akvakulturom i sprovođenje obavezujućih odredbi utvrđenih u zakonodavnom okviru, potrebno je uspostaviti niz strateških, operativnih, analitičkih i implementacionih preduslova. Upravljanje flotom zahtijeva definisanje maksimalnog kapaciteta kao rezultat nacionalno sprovedene registracije flote i ponovnog mjerenja, strukturiranu i funkcionalnu registraciju i upravljanja ulazom-izlazom, kao i temeljnu analizu ravnoteže između flote i ribljih resursa.

Glavni preduslovi za upravljanje određenim ribolovima obuhvataju usvajanje nacionalnih planova upravljanja. To se posebno odnosi na potrebu za uspostavljanjem planova upravljanja ribolovima kočom, obalnim mrežama potegačama i okružujućim mrežama u skladu s Regulativom (EZ) br. 1967/2006 i za ribolov jegulja u skladu s Regulativom (EZ) br. 1100/2007.

EU ZPR predviđa obavezu uspostavljanja višegodišnjeg strateškog plana za razvoj akvakulture. U skladu sa Zelenim dogovorom i Strategijom „Od njive do trpeze“, Strateške smjernice za održiviju i konkurentniju akvakulturu EU u periodu 2021-2030. služe kao vodič u ispunjavanju ove obaveze. Pored toga, GFCM u svojoj Strategiji do 2030. godine prepoznaje potrebu za podsticanjem održivog razvoja akvakulture i njenim doprinosom održivim sistemima hrane u skladu sa GFCM Strategijom za održivi razvoj akvakulture u Sredozemnom moru i Crnom moru, radeći na otpornosti sektora na globalne izazove kao što su klimatske promjene i zagađenje.

Prikupljanje podataka osnovni je preduslov za zdravo i informisano upravljanje. U skladu s regionalnim politikama ribarstva i akvakulture, obavezno je prikupljanje bioloških, ekoloških, tehničkih i socio-ekonomskih podataka. Nacionalno prikupljeni podaci moraju se dostaviti različitim korisnicima

podataka za različite svrhe. Plan rada za prikupljanje podataka i izvještaj o prikupljanju podataka predstavljaju redovnu obavezu.

MJERA I.2.1: Unapređenje Registra flote, uključujući uspostavljanje šeme ulaza-izlaza

INDIKATOR REZULTATA: Broj ulaza-izlaza

INDIKATOR REZULTATA: Broj ispunjenih obaveza izvještavanja

Iako je Crna Gora postigla određeni nivo usklađenosti sa EU i međunarodnim obavezama u vezi sa registrom flote, moraju se integrisati novi elementi. Šema ulaza-izlaza ključni je mehanizam koji se mora primjenjivati kako bi se obezbijedilo da se kapacitetom flote upravlja u skladu s pravnom tekovinom EU, odnosno, Regulativa (EU) 2017/2403 i Regulativa (EU) 2017/218 moraju biti u potpunosti uzeti u obzir i trenutni crnogorski Registar flote prilagoditi u skladu s njima. Svaki ulaz novih kapaciteta mora se odvijati istovremeno sa izlaskom odgovarajućih kapaciteta iz flote. U trenutku pristupanja EU, Registar flote mora omogućiti da svi događaji budu prijavljeni Komisiji u realnom vremenu kroz FLUX sistem.

MJERA I.2.2: Ponovno mjerenje flote i utvrđivanje maksimalnog kapaciteta ribarske flote

INDIKATOR REZULTATA: Broj ponovno izmjerenih plovila i utvrđeni maksimalni kapacitet ribarske flote

Prva i osnovna pretpostavka za upravljanje flotom i prilagođavanje kapaciteta ribolovnih mogućnosti jeste utvrđivanje maksimalnog kapaciteta. Da bi se to postiglo, cijela flota mora biti ponovo izmjerena u skladu sa standardima EU, odnosno, Regulativom (EU) 2017/1130. Podaci o floti će nakon toga biti ispravljeni u registru. Posebna pažnja će se posvetiti ponovnom mjerenju male flote, imajući u vidu njihove specifičnosti. Očekuje se da će ovaj proces biti završen do trenutka pristupanja EU. Nadležni organ je Uprava za pomorsku bezbjednost u upravljanje lukama. Rezultat ove mjere omogućiće utvrđivanje maksimalnog kapaciteta ribarske flote Crne Gore, koji će biti unijet u Regulativu (EU) 2013/1380. Maksimalni kapacitet će se smatrati maksimalnim referentnim ribarskim kapacitetom Crne Gore u trenutku pristupanja i neće se smjeti prekoračiti u bilo kojem trenutku. Takođe, kapacitetom flote će se upravljati primjenom sistema ulaza-izlaza, što podrazumijeva da novi kapacitet može ući u flotu samo ako odgovarajući kapacitet izađe.

Pored toga, Crna Gora će takođe obratiti pažnju na kapacitete flota obuhvaćenih višegodišnjim planovima GFCM, odnosno GFCM/44/2021/20, GFCM/43/2019/5, GFCM/42/2018/1 i GFCM/45/2022/1. Crnogorska flota u slučaju višegodišnjih planova za ribolov malih pelagičnih i demersalnih vrsta u Jadranskom moru podliježe odstupanju od opšteg pravila o zamrzavanju kapaciteta na referentnom nivou. Međutim, Crna Gora mora obezbijediti da kapacitet odgovarajućih flota ne premaši kapacitet flote registrovan u odgovarajućoj referentnoj godini/periodu za više od 50%.

MJERA I.2.3: Završetak obuhvatanja ribarske flote VMS-om i ERS-om

INDIKATOR REZULTATA: Broj plovila u ključnim segmentima flote potpuno obuhvaćenih VMS i ERS

U posljednjih nekoliko godina sve se više koriste savremene tehnologije, uključujući digitalne alate. Neki primjeri uključuju nacionalne sisteme elektronskog izvještavanja (ERS) i praćenje malih ribarskih plovila putem satelita ili bez upotrebe satelita (obično plovila ispod 12 metara) i uvođenje digitalnih alata kao

podrške za praćenje ribe od iskrcaja do maloprodaje. ERS koriste kapetani ribarskih plovila i nacionalni organi vlasti za evidentiranje, izvještavanje, obradu, čuvanje i slanje podataka o ulovima, iskrcaju, prodaji i pretovarima. Ključni element je elektronski dnevnik, u kojem zapovjednik ribarskog plovila elektronski bilježi i prijavljuje ove podatke umjesto u papirnom obliku. Osim što olakšava rad zapovjednika, prednost elektronskog izvještavanja je ta što nacionalni organi, putem međunarodno dogovorenog standarda, Jezika Ujedinjenih nacija za univerzalnu razmjenu podataka u ribarstvu (UN/FLUX), mogu razmjenjivati i lako provjeravati podatke i otkrivati nezakonite aktivnosti koje bi inače mogle proći neprimijećeno. Neke EU članice proširile su elektronsko izvještavanje o ulovima na mala ribarska plovila (obično plovila ispod 12 metara) putem mobilnih aplikacija koje omogućavaju evidentiranje vrsta, količina, veličine i mjesta ulova. Takvi savremeni alati korisni su za male operatere jer im omogućavaju da svoj ulov plasiraju kao ulov „iz lokalnog izvora“, istovremeno pružajući naučnicima i upravljačima u ribarstvu neophodne podatke za bolje upravljanje biološkim resursom.

Trenutno, Crna Gora je uspostavila sistem ERS i VMS, zajedno sa elektronskim dnevnikom za sva plovila duža od 10 metara LoA i za sva plovila koja su podržana kroz MIDAS projekat, bez obzira na veličinu. Pored toga, plovila duža od 10 metara LoA koriste mobilnu aplikaciju za bilježenje podataka o ulovu. Trenutno, 38 plovila obuhvaćeno je VMS-om i ERS-om, što čini 11.14% ukupne crnogorske ribarske flote. Sva nova plovila koja se uvedu u crnogorsku flotu uz podršku MIDAS projekta biće obuhvaćena s oba sistema. Prilikom pristupanja EU, sva ribarska plovila koja su obavezna da budu obuhvaćena VMS-om i ERS-om biće opremljena funkcionalnom opremom. Crna Gora takođe planira da uspostavi sistem kontrole i nadzora za cijelu ribarsku flotu.

MJERA I.2.4: Izrada izvještaja o floti

INDIKATOR REZULTATA: STECF izvještaj o zvanično predatom Izvještaju o floti

Član 22 Regulative (EU) 2013/1380 utvrđuje obavezu države članice da procijeni ravnotežu između kapaciteta flote i ribolovnih mogućnosti. Izvještaj treba sačiniti u skladu sa smjernicama Komisije⁶⁶ koje ukazuju na relevantne tehničke, socijalne i ekonomske parametre. Uspostavljeno je utvrđivanje metiera crnogorske ribarske flote. Cilj izvještaja je identifikacija strukturno prekoračenje kapaciteta po segmentima. On predstavlja osnovni alat za upravljanje ribarskom flotom. Akcioni plan za prilagođavanje kapaciteta flote ribolovnim mogućnostima, sa ciljevima prilagođavanja i alatima za postizanje ravnoteže u okviru definisanog vremenskog okvira za sprovođenje, takođe treba da čini sastavni dio izvještaja o floti u slučaju da se zapazi strukturno prekoračenje kapaciteta. Crna Gora će uspostaviti sve preduslove u pogledu prikupljanja podataka kako bi bila spremna da prvi put podnese izvještaj o floti u godini nakon godine pristupanja za prethodnu godinu, odnosno godinu pristupanja, ako nije drugačije dogovoreno tokom procesa pregovaranja.

MJERA I.2.5: Usvajanje ključnih planova upravljanja ribarstvom

INDIKATOR REZULTATA: Usvojena 4 plana upravljanja; relevantni STECF izvještaji

Na osnovu člana 19 Regulative (EU) 1967/2006⁶⁷ a uzimajući u obzir nacionalni sektor ribarstva, Crna Gora treba da izradi i usvoji nacionalne planove upravljanja za regulisanje sljedećih ribolova:

- Ribolov koji se obavlja pridnenim kočama,
- Ribolov koji se obavlja plivaricama,

⁶⁶ COM(2014) 545 konačna verzija

⁶⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02006R1967-20190814>

- Ribolov koji se obavlja obalnim potegačama.

Izrada nacionalnog plana upravljanja za ribolov koji se obavlja pridnenim kočama dodatno je podržana Preporukom GFCM/43/2019/5⁶⁸, dok je izrada nacionalnog plana upravljanja za ribolov koji se obavlja obalnim potegačama dodatno podržana Preporukom GFCM/44/2021/20⁶⁹.

Svaki od navedenih planova upravljanja treba da sadrži ciljeve upravljanja i skup mjera za njihovo postizanje. Planovi upravljanja treba da obuhvate status očuvanja ribljih resursa, biološke karakteristike tih resursa, karakteristike ribolova koji cilja te resurse i socijalno-ekonomske analize predviđenih mjera. Planovi upravljanja treba takođe da se bave odbačenim lovom tako što će dati odgovarajuću analizu i treba da sadrže skup mjera za svođenje odbačenog ulova na najmanju moguću mjeru. Pored toga, treba da se bave i pitanjem kapaciteta i napora, uključujući proces autorizacije, i treba da sadrže detaljan opis monitoringa, kontrole i nadzora, kao i prikupljanja podataka. Planovi upravljanja treba da se bave i uticajem navedenih ribolova na ekosisteme u smislu predviđanja mjera ublažavanja u kontekstu interakcije sa osjetljivim vrstama.

Takođe, u skladu s Regulativom o jegulji i Preporukama GFCM/42/2018/1⁷⁰ i GFCM/45/2022/1⁷¹, Crna Gora je obavezna da usvoji:

- Nacionalni plan upravljanja za jegulju.

Nacionalni plan upravljanja za jegulju treba da ide izvan antropogenih uticaja izazvanih ribolovom i treba da se sprovodi u saradnji sa susjednim državama kad god je to moguće.

Navedene nacionalne planove treba da pregledaju organi nadležni za zaštitu životne sredine kako bi se procijenio njihov uticaj na prirodu i okolinu.

MJERA I.2.6: Izrada Nacionalnog strateškog plana za akvakulturu (NSPA)

INDIKATOR REZULTATA: NSPA je usvojen

Regulativa (EU) 1380/2013 sadrži obavezu odredbu o izradi Višegodišnjeg nacionalnog strateškog plana za razvoj akvakulture (u daljem tekstu: NSPA). Osnovna načela koja treba ispoštovati prilikom pripreme NSPA navedena su u članu 34 Regulative (EU) 1380/2013. Kako bi se uskladile aktivnosti usmjerene ka razvoju akvakulture, koje za cilj treba da imaju postizanje istih ciljeva širom Evropske unije, NSPA treba da se izradi u skladu sa Smjernicama koje je donijela Evropska komisija 2021. godine⁷². Smjernice daju zajedničku viziju razvoja sektora na način koji direktno doprinosi evropskom Zelenom dogovoru, a naročito Strategiji „Od njive do trpeze“. Smjernice pomažu sektoru akvakulture da postane konkurentniji i otporniji, i da poboljša svoje rezultate u oblasti životne sredine i klimatskih promjena. Smjernice postavljaju 4 međusobno povezana cilja za dalji razvoj akvakulture: (1) jačanje otpornosti i konkurentnosti, (2) učešće u zelenoj tranziciji, (3) obezbjeđivanje socijalne prihvaćenosti i informacija za potrošače, i (4) unapređenje znanja i inovacija.

MJERA I.2.7: Unapređenje ribarskog informacionog sistema (FIS)

INDIKATOR REZULTATA: FIS ispunjava sve zahtjeve koji proizilaze iz politika EU i međunarodnih politika ribarstva

⁶⁸ <https://faolex.fao.org/docs/pdf/mul201672.pdf>

⁶⁹ https://gfcmsitestorage.blob.core.windows.net/website/Decisions/GFCM_Compendium_2022-e.pdf

⁷⁰ <https://www.fishsec.org/app/uploads/2021/06/GFCM-Recommendation-42-2018-1-on-European-eel.pdf>

⁷¹ <https://www.fao.org/gfcm/decisions/en/>

⁷² Strateške smjernice za održiviju i konkurentniju akvakulturu EU

Prikupljanje podataka predstavlja osnovu za odgovorno upravljanje resursima i flotom. Crna Gora već je postigla određeni nivo usklađenosti sa zahtjevima EU i međunarodnim zahtjevima za prikupljanje podataka. Crna Gora je razvila godišnji program prikupljanja podataka⁷³ koji je djelimično u skladu s zahtjevima EU i koji takođe ispunjava zahtjeve Referentnog okvira za prikupljanje podataka GFCM (DCRF). Međutim, postoje određeni nedostaci koje treba otkloniti kako bi se postigla potpuna usklađenost. Ovi nedostaci odnose se pretežno na nedavne promjene u vezi sa pravnim okvirom koji reguliše prikupljanje podataka na nivou EU, kao i upravljanje flotom. FIS treba u potpunosti da odgovori na sve zahtjeve u vezi s prikupljanjem podataka i upravljanjem ribarskom flotom, kao i dozvolama. U tu svrhu, potrebno je uraditi detaljnu analizu nedostataka postojećeg FIS u odnosu na pravnu tekovinu EU koja uređuje prikupljanje podataka i upravljanje flotom, kao pretpostavka za nadogradnju sistema. Rezultati analize nedostataka biće osnovni input za realizaciju projekta nadogradnje FIS, ukoliko bude potrebno.

U skladu sa Sprovedbenom regulativom Komisije (EU) 2017/218⁷⁴, podaci o floti će se prenositi u skladu sa standardima Centra Ujedinjenih nacija za olakšavanje trgovine i elektronsko poslovanje (UN/CEFACT) putem implementacioni dokument „FLUX Vessel Implementation Document“ kako bi se omogućila razmjena poruka sa EK ili između država članica. U skladu sa Sprovedbenom regulativom Komisije (EU) 2011/404, format koji će se koristiti za razmjenu podataka iz dnevnika ulova, podataka iz najave, podataka iz izjave o pretovaru i podataka iz izjave o iskrcavanju, biće „Fishing Activity Domain XML Schema Definition“ zasnovan na UN/CEFACT P1000-3⁷⁵, dok će za razmjenu podataka iz prodajnih listova i izjava o preuzimanju, format biti „Sales Domain XML Schema Definition“ zasnovan na UN/CEFACT P1000-5⁷⁶. Za razmjenu podataka o transportnim dokumentima, format koji će se koristiti takođe će biti zasnovan na UN/CEFACT P1000-5. U skladu s ovim obavezama, Crna Gora će uspostaviti odgovarajući sistem i ispitaće prenos prema EK i drugim državama članicama prije pristupanja. Sistem će biti u potpunosti spreman za razmjenu podataka na dan pristupanja.

MJERA I.2.8: Ažuriranje Nacionalnog programa prikupljanja podataka

INDIKATOR REZULTATA: Nacionalni program prikupljanja podataka usvojen i dostavljen EK

Okvir za prikupljanje podataka u ribarstvu EU uspostavljen je Regulativom (EU) 2017/1004⁷⁷ i Regulativom Komisije (EC) 665/2008⁷⁸. Nacionalni plan za prikupljanje podataka u ribarstvu Crne Gore treba da se izradi u skladu s odredbama višegodišnjeg programa Unije za prikupljanje bioloških, ekoloških, tehničkih i socio-ekonomskih podataka u sektoru ribarstva i akvakulture i za upravljanje tim podacima za period od 2022. godine, koji je usvojen Delegiranom odlukom Komisije (EU) 2021/1167 i Delegiranom odlukom Komisije (EU) 2021/1168. Nacionalni plan rada za prikupljanje podataka u ribarstvu Crne Gore treba da obuhvati period od najmanje tri godine⁷⁹. Kao što je već navedeno, Crna Gora je razvila godišnji program prikupljanja podataka⁸⁰ koji je djelimično u skladu sa trenutnim zahtjevima EU i koji takođe ispunjava zahtjeve Referentnog okvira za prikupljanje podataka GFCM (DCRF). Novi trogodišnji nacionalni plan rada za prikupljanje podataka treba u potpunosti uskladiti s važećom pravnom tekovinom EU u trenutku usvajanja.

MJERA I.2.9: Izrada operativnog programa/ostalih programskih dokumenata (u skladu sa EMFAF)

⁷³ Program godišnjeg prikupljanja podataka u sektoru ribarstva u Crnoj Gori za 2020. (DCF - DCRF)

⁷⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017R0218>

⁷⁵ https://unece.org/fileadmin/DAM/cefact/Standards/Agriculture/FLUX/FLUX_P1000-3_FA_v1_1_1.pdf

⁷⁶ https://unece.org/fileadmin/DAM/cefact/Standards/Agriculture/FLUX/FLUX_P1000-5_Sales_domain_v1_1_1.pdf

⁷⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017R1004>

⁷⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008R0665>

⁷⁹ Sprovedbena odluka Komisije (EU) 2022/39

⁸⁰ Program godišnjeg prikupljanja podataka u sektoru ribarstva u Crnoj Gori za 2020. (DCF - DCRF)

INDIKATOR REZULTATA: Nacrt OP izrađen

Svaka država članica treba da pripremi jedinstveni program za sprovođenje prioriteta⁸¹. Program treba da obuhvati analizu situacije u smislu prednosti, slabosti, mogućnosti i prijetnji, i identifikaciju potreba koje treba ispuniti u relevantnom geografskom području. Specifične potrebe malih obalnih ribolovaca moraju se uzeti u obzir. EK će izvršiti procjenu programa u skladu s članom 23 Regulative (EU) 2021/1060. Prilikom izrade OP, ciljevi i agende zelene tranzicije i rodne ravnopravnosti treba da se integrišu u najvećoj mogućoj mjeri.

MJERA I.2.10: Uspostavljanje tijela za upravljanje i kontrolu za strukturne mjere, postupak za upravljanje i sprovođenje strukturnih mjera (EMFAF ili drugi instrument) i komitet za monitoring

INDIKATOR REZULTATA: Sistem za tijela za upravljanje i kontrolu za strukturne mjere izrađen i usvojen

INDIKATOR REZULTATA: Komitet za monitoring uspostavljen

Da bi se implementirala strukturna podrška u okviru EMFAF, obavezno je odrediti odgovorna tijela, odnosno programska tijela. Ta tijela mogu biti organizacione jedinice unutar iste državne institucije ili više njih. Za EMFAF OP neophodno je da države članice odrede Upravljačko tijelo (MA) i Revizorsko tijelo (AA). U slučaju kada se računovodstvena funkcija povjerava drugom tijelu, a ne MA, to tijelo također treba da bude identifikovano kao tijelo programa, odnosno kao Sertifikaciono tijelo. AA treba da bude javno tijelo. Revizorski posao može da obavlja javno tijelo ili privatni subjekat koji nije AA, ali pod njegovom odgovornošću. AA i svako takvo tijelo koje obavlja revizorski posao pod odgovornošću AA treba da budu funkcionalno nezavisni od subjekata koji su predmet revizije. MA može da identifikuje jedno ili više posredničkih tijela koja će obavljati određene zadatke pod njegovom odgovornošću. Dogovori između MA i posredničkih tijela moraju se evidentirati u pisanoj formi. Ključno je da se poštuje načelo razdvajanja funkcija unutar tijela programa i između njih. Država članica, na sopstvenu inicijativu, može da formira koordinaciono tijelo koje će sarađivati sa EK, pružati informacije i koordinirati aktivnosti programskih tijela u toj državi članici.

Sistem za tijela za upravljanje i kontrolu za strukturne mjere mora da bude rezultat ARO i treba bi da pruži detaljne informacije o njihovim odgovornostima i odnosima. Usvajanje sistema zavisi od horizontalnih aktivnosti u Crnoj Gori i nacionalnog zakonodavstva i u ovom trenutku ne može se precizirati kako će se to odvijati.

Svaka država članica treba da uspostavi komitet za monitoring sprovođenja programa tokom programskog perioda. Napredak u sprovođenju programa podrške kao podrška preporukama specifičnim za svaku zemlju treba redovno predstavljati odboru za monitoring i EK. Tokom srednjeročnog pregleda treba razmotriti i potrebu za izmjenama programa kako bi se prilagodio novim izazovima identifikovanim u relevantnim preporukama specifičnim za zemlju koje su usvojene ili izmijenjene. Za potrebe monitoringa, ali i izvještavanja i procjene ostvarenih rezultata, treba uspostaviti okvir za praćenje rezultata programa koji obuhvata sve indikatore, prekretnice i ciljeve. Prije pristupanja EU, Crna Gora treba da uspostavi komitet za monitoring „iz sjenke“ koji će obavljati svoje zadatke do formalnog uspostavljanja komiteta za monitoring.

⁸¹ Regulativa (EU) 2021/1139

MJERA I.2.11: Strateška procjena uticaja na životnu sredinu za operativni program i Nacionalni strateški plan za akvakulturu

INDIKATOR REZULTATA: Izrađeni nacrti za obje SEA

U skladu s Direktivom 2001/42/EZ⁸² - procjena efekata određenih planova i programa na životnu sredinu, određeni planovi i programi zahtijevaju procjenu uticaja na životnu sredinu. Poznata je pod nazivom Direktiva strateške procjene uticaja na životnu sredinu (SEA). U članu 1 ove Direktive navodi se da je njen cilj „da obezbijedi visok nivo zaštite životne sredine i doprinese integraciji ekoloških razmatranja u pripremu i usvajanje planova i programa s ciljem promovisanja održivog razvoja“. Procjena uticaja na životnu sredinu važan je alat za integraciju ekoloških razmatranja u pripremu i usvajanje određenih planova i programa koji će vjerovatno imati značajne efekte na životnu sredinu u državama članicama, jer obezbjeđuje da se takvi efekti sprovođenja planova i programa uzimaju u obzir tokom njihove pripreme a prije njihovog usvajanja.

11. STRATEŠKI CILJ II: DJELOTVORNA KONTROLA I EFIKASNA ADMINISTRACIJA KAO KLJUČNI SISTEMI PODRŠKE ZA ODRŽIVO RIBARSTVO

INDIKATOR UTICAJA: Crna Gora ima dovoljno kapaciteta za sprovođenje svih obaveza koje proističu iz politika EU i regionalnih politika, uključujući inspekcijski nadzor i kontrolu

Djelotvorna kontrola predstavlja osnovu za uspješnu primjenu pravnog okvira u praksi. Kapaciteti za kontrolu u smislu dovoljnog broja zaposlenih, kvalifikovanog i dobro opremljenog osoblja predstavljaju veliki izazov. Treba uzeti u obzir da je jačanje kapaciteta za inspekcijski nadzor i kontrolu prepoznato kao jedan od dva ključna završna mjerila u procesu pristupanja Crne Gore EU.

Osim toga, imajući u vidu složeni i obimni pravni okvir koji reguliše ribarstvo na širem nivou, kao i dinamiku unapređenja pravnog okvira na nivou EU i regionalnom nivou, svi ovi procesi moraju biti podržani efikasnom i prilagodljivom administracijom.

Pod ovim sveobuhvatnim strateškim ciljem predviđena su 2 operativna cilja sa odgovarajućim mjerama:

- Djelotvorna kontrola kao garancija usaglašenosti,
- Efikasna, odgovorna i ažurna administracija.

11.1 OPERATIVNI CILJ II.1: DJELOTVORNA KONTROLA KAO GARANCIJA USAGLAŠENOSTI

INDIKATOR ISHODA: Dovoljan, dobro opremljen i obučen inspekcijski nadzor i kontrola

Trenutno je Odjeljenje za inspekcijski nadzor u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore nadležno za inspekcijski nadzor u ribarstvu. Ovo odjeljenje je posebna administrativna jedinica u okviru MPŠV i svoje zadatke obavlja na osnovu internih pravila. U cilju optimizacije organizacije administrativnih i inspekcijskih resursa, razmatra se reorganizacija. Osim jasne potrebe za dosljednim i konsolidovanim pravnim okvirom sa nedvosmislenim vezama u smislu uzroka i posljedica između pravila i kaznenih mjera, inspektorima i kontrolorima odgovornim za različite aspekte

⁸² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32001L0042>

kontrole u ribarstvu potrebno je sistematsko razvijanje kapaciteta u smislu ljudskih resursa, obuke i opreme. Imajući u vidu složeni i obimni pravni okvir koji reguliše ribarstvo na nivou EU i regionalnom nivou, treba sprovesti detaljnu analizu radnog opterećenja kako bi se preciznije utvrdile potrebe za dodatnim osobljem, dok bi analiza potreba za obukom trebalo da identifikuje nedostatak znanja koje treba riješiti odgovarajućom obukom. Administracija inspekcijskog nadzora i kontrole takođe zahtijeva dalji posvećeni rad na razvoju inspekcijskih postupaka i planova rada. Da bi se povećala efikasnost, cjelokupni sistem zahtijeva odgovarajuću IT podršku, kao i raspoloživost savremene tehnologije. Posebna pažnja mora se posvetiti nezakonitom, neprijavljenom i neregulisanom ribolovu, gdje postoji potreba za uspostavljanjem posebne baze podataka. Jedna od kontrolnih aktivnosti od velikog značaja je sprovođenje sertifikacije motora.

MJERA II.1.1: Analiza radnog opterećenja za inspekciju

INDIKATOR REZULTATA: Izvještaj o ARO

Imajući u vidu složeni i obimni pravni okvir u kojem inspekcijski nadzor i kontrola u ribarstvu moraju da funkcionišu, jasno je da trenutni broj inspektora za ribarstvo (3) nije dovoljan za obezbjeđivanje adekvatne kontrole i nadzora. U tu svrhu, posebna analiza radnog opterećenja (ARO) trenutne organizacije u službi inspekcijskog nadzora i kontrole predstavlja osnovni preduslov za opšti uvid u potrebe za izgradnjom kapaciteta. Preopterećenost može dovesti do problema u rezultatima rada tokom vršenja zadataka, kao što su sporo obavljanje zadataka ili greške i propusti, dok mala opterećenost može dovesti do problema kao što su gubitak motivacije i sposobnosti opažanja. Procjenom radnog opterećenja može se utvrditi da li postoji dovoljno i adekvatno osoblje za obavljanje zadataka. Analiza radnog opterećenja administrativnog osoblja važna je da bi se spriječili slučajevi prekomjerne ili nedovoljne zaposlenosti.

Po završetku ARO, treba istražiti različite strategije kako bi se optimizovala organizaciona struktura i konsolidovali raspoloživi ljudski resursi. ARO treba da identifikuje glavne nedostatke u pogledu ljudskih resursa i neophodne uslove za njihov optimalan rad (uključujući i opremu) i predloži strategiju za prevazilaženje nedostataka. Trebalo bi da posluži kao smjernica donosiocima odluka u cilju jačanja inspekcijskog nadzora u ribarstvu.

MJERA II.1.2: Optimizacija organizacione šeme

INDIKATOR REZULTATA: Prilagođena organizaciona šema

U cilju optimizacije aspekta inspekcijskog nadzora i kontrole, potrebno je izmijeniti organizacionu šemu. Naime, zbog potrebe za konsolidacijom administracije u okviru ribarstva (uključujući aspekt inspekcijskog nadzora i kontrole), treba razmotriti reorganizaciju unutar MPŠV. Treba razmotriti objedinjavanje Direktorata za ribarstvo i Odjeljenja za inspekcijski nadzor (inspektori za ribarstvo) pod istu organizacionu strukturu unutar MPŠV u cilju povećanja efikasnosti. Razlog za ovo je i u činjenici da ove dvije administrativne strukture treba bliže da sarađuju, posebno sa aspekta monitoringa i razmjene podataka.

MJERA II.1.3: Izgradnja administrativnih kapaciteta

INDIKATOR REZULTATA: Povećan broj izvještaja o obavljenom inspekcijskom nadzoru; Povećan broj inspektora za ribarstvo

Rezultati analize radnog opterećenja (ARO) treba da daju osnovu za proces donošenja odluka u vezi sa izgradnjom kapaciteta. Očekuje se da će izgradnja kapaciteta biti realizovana opredjeljivanjem

dodatnog broja zaposlenih, unutrašnjom reorganizacijom ili putem javnog oglasa. ARO treba precizno da identifikuje potrebe za optimizacijom aktivnosti inspekcijskog nadzora i kontrole i treba da predloži operativni pristup. Evidentno je da dovoljan broj inspektora i kontrolora predstavlja jedan od ključnih elemenata za ispunjavanje jednog od dva ključna završna mjerila za Crnu Goru u Poglavlju 13 - Ribarstvo.

MJERA II.1.4: Analiza potreba za obukom (APO) za osoblje koje obavlja inspekcijski nadzor i kontrolu

INDIKATOR REZULTATA: Nacrt APO izrađen

Imajući u vidu složeni i obimni pravni okvir na nivou EU i na regionalnom nivou, obuka je ključna za efikasnost službi inspekcijskog nadzora i kontrole. Dobro obučeni i sposobni inspektori (uz odgovarajuću opremu) mogli bi u izvjesnoj mjeri da kompenzuju trenutno nedovoljan broj inspektora. APO treba da obuhvati i plan obuke tokom vremenskog perioda (najmanje 2 godine). Treba razmotriti saradnju u cilju pružanja obuke treba na svim dostupnim nivoima/platformama (EK, EFCA, TAIEK, GFCM, ADRIAMED, bilateralna).

MJERA II.1.5: Održavanje obuke za inspekcijsko osoblje (inspektori za ribarstvo, službenici pomorske policije)

INDIKATOR REZULTATA: Izvještaji o održanoj obuci; Broj obučenog osoblja, Reorganizovana i obučena inspekcija za ribarstvo postala je efikasna u izvršavanju zadataka

Obuke utvrđene u APO treba planirati tako da se obezbijede širokim, sveobuhvatnim pristupom kako bi se što prije otklonili nedostaci u znanju i stekao uvid u sve skorije izmjene pravnog okvira koji reguliše ribarstvo na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Takođe je važno predvidjeti kontinuiranu obuku tokom dužeg vremenskog perioda. Nakon završetka početne APO, trebalo bi je redovno ažurirati najmanje jednom godišnje u saradnji između Direktorata za ribarstvo i Odjeljenja za inspekcijski nadzor.

Zbog velikog obima posla inspektora za ribarstvo, niz ciljanih obuka trebao bi biti usmjeren na ograničen broj inspektora za ribarstvo.

MJERA II.1.6: Obuka za nadležno osoblje Direktorata za ribarstvo, granične veterinarske inspekcije i carinske službe (za kontrolu potvrda o ulovu)

INDIKATOR REZULTATA: Izvještaj o održanim obukama: Broj zaposlenih koji su obučeni

U ovom trenutku, na osnovu Zakona o morskom ribarstvu i marikulturi i Uredbe o izdavanju potvrda o ulovu, Ministarstvo, odnosno Direktorat za ribarstvo, izdaje potvrde o ulovu za crnogorske ulove namijenjene izvozu. Izdavanje potvrda o ulovu za crnogorske ulove pretaće da bude neophodno za izvoz u EU nakon pristupanja. Stoga se procjenjuje da je potrebno uložiti značajnije napore u kontrolu uvoza i potvrde o ulovima koji dolaze iz trećih zemalja. U tu svrhu, posebna obuka trebalo bi da bude usmjerena na odgovorno osoblje iz Direktorata za ribarstvo, granične veterinarske inspekcije i carinske službe.

MJERA II.1.7: Izrada postupaka i planova rada inspekcijskog nadzora

INDIKATOR REZULTATA: Usvojene procedure inspekcijskog nadzora; Godišnji plan rada usvojen; Izrađeni i usaglašeni potrebni propisi o upravljanju i inspekcijskom nadzoru u ribolovnim aktivnostima

Službena kontrola u smislu inspekcijskog nadzora ribljih proizvoda od suštinskog je značaja za zaštitu bezbjednosti i dobrobiti potrošača. Da bi se obezbijedila službena kontrola kvaliteta i bezbjednosti ribljih proizvoda, potrebni su odgovarajuće procedure rada kojima će se inspektori u ribarstvu ili posmatrači voditi. Zahtjevi ovih radnih procedura moraju se zasnivati na propisima. Kada se ove radne procedure objedine, one postaju Inspekcijske procedure ili Inspekcijski priručnik. Inspekcijski nadzor može se sprovoditi samo uz upotrebu kontrolnih lista. Tokom inspekcijskog nadzora, inspektor pruža povratnu informaciju o rezultatima objekta ili plovila. Utvrđene su neusaglašenosti, kao i uzroci i korektivne mjere koje su preduzete ili predložene. Izvještaji o inspekcijskom nadzoru moraju biti strukturirani i izrađeni u standardnoj proceduri u kojem se navode rezultati inspekcijskog nadzora.

Djelotvorna kontrola kao garancija usaglašenosti nije moguća bez definisanih i uspostavljenih inspekcijskih procedura koje omogućavaju inspektorima da obavljaju svoje zadatke. Pored inspekcijskih procedura, neophodno je utvrditi planove rada koji će definisati ciljeve inspekcijskog nadzora, vremenski okvir, organizaciju inspekcijskog nadzora. Osim toga, na osnovu procedure i izvještaja o inspekcijskom nadzoru moguće je dati analizu rizika koja će obezbijediti djelotvornu kontrolu u sektoru ribarstva. Postupak upravljanja rizikom sastoji se od strukturiranog okvira za identifikaciju, analizu, procjenu rizika i rješavanje. Cilj procesa je da doprinese djelotvornom rasporedu inspekcijskog nadzora i sredstava kontrole kao odgovor na rizike, djelotvorno odvracanje od neusaglašenosti i sigurnost da su rizici u vezi sa usaglašenošću prepoznati i da se sistematski rješavaju.

MJERA II.1.8: IT podrška monitoringu, kontroli i nadzoru (MCS)

INDIKATOR REZULTATA: IT podrška radi lakšeg monitoringa, kontrole i nadzora je obezbijeđena, uspostavljen je elektronski sistem za evidentiranje, kontrolne liste, izvještaje, analize rizika

Pored jačanja institucionalnih kapaciteta, kontrola ribarskih aktivnosti ne može se razumjeti bez uspostavljanja funkcionalnog centralnog nacionalnog sistema za nadzor vodenih površina. Da bi se obezbijedio djelotvoran monitoring, kontrola i nadzor za inspekcijski nadzor u ribarstvu, ključno je razviti IT sistem koji će omogućiti inspektorima da efikasno obavljaju svoje zadatke. IT sistem za inspekciju može biti dio već uspostavljenog ribarskog informacionog sistema (FIS), koji bi mogao da koristi već uspostavljene module kao što su elektronski registri, potvrde o prodaji, VMS itd. IT sistem podrazumijeva da inspektori imaju uvid u sve potrebne podatke o ulovu, iskrcaju, kretanju plovila, ribolovnim alatima i prvoj prodaji, i da će moći da vrše unakrsnu provjeru podataka, analize rizika i procjene potrebne za obavljanje inspekcijskog nadzora. Digitalizacija sistema omogućila bi elektronsko kreiranje kontrolnih lista, izvještaja o inspekcijskom nadzoru i različitih izvještaja, što bi sigurno ubrzalo rad i povećalo efikasnost inspekcije. IT rešenje takođe treba da obuhvati odgovarajuću bazu podataka za NNN ribolov u skladu sa zahtjevima EU i RFMO.

MJERA II.1.9: Nabavka opreme (hardver i softver) za ovlašćeno osoblje za inspekcijski nadzor i kontrolu

INDIKATOR REZULTATA: Nabavljena oprema; Povećana efikasnost inspekcijskog nadzora na moru i na kopnu; Povećan broj izvještaja o inspekcijskom nadzoru

Trenutno postoji širok izbor savremenih uređaja i pametnih rješenja koja mogu značajno olakšati i optimizovati aktivnosti inspekcijskog nadzora i kontrole. Oprema koja se nabavlja treba da zadovolji optimalno vršenje inspekcijskog nadzora i kontrole u datim okolnostima. ARO bi treba da identifikuje postojeće nedostatke u tom pogledu i predloži odgovarajuća rješenja. Treba napomenuti da je IPA projekat NEAR/TGD/2023/EA-RP/0131 u pripremi i očekuje se da će za rezultat imati značajno bolju

situaciju u pogledu opremanja inspekcijskih i kontrolnih službi. Sve buduće potrebe, u kontekstu datih okolnosti, trebalo bi rješavati putem dostupnih mehanizama.

MJERA II.1.10: Sprovođenje sertifikacije motora

INDIKATOR REZULTATA: Uveden plan uzorkovanja; Broj provjera snage motora

Regulativa (EU) 1224/2009 sadrži odredbu koja obavezuje države članice da sertifikuju snagu motora svojih flota i izdaju odgovarajuće sertifikate za ribarska plovila čiji pogonski motori imaju snagu veću od 120 kilovata (kW), osim za plovila koja koriste isključivo statične alate ili dredže, za pomoćna plovila i plovila koja se koriste isključivo u akvakulturi. Kao prvi korak, treba obaviti procjenu rizika koja će usmjeriti plan uzorkovanja na osnovu propisane metodologije. U tom cilju, Crna Gora je obavezna da uspostavi sistem sertifikacije motora, uključujući plan uzorkovanja i jasne kriterijume za odabir uzorka, kao i uspostavljanje postupaka za sprovođenje verifikacije u praksi.

MJERA II.1.11: Izrada programa lučke inspekcije

INDIKATOR REZULTATA: Uspostavljen registar nacionalnih luka koje su određene i javno dostupne, a kojima stranim plovilima može biti dozvoljen pristup

Mjere države luke predstavljaju moćno i ekonomično sredstvo za suzbijanje NNN ribolova. Sporazum FAO iz 2009. godine o mjerama države luke (PSMA)⁸³ bio je prvi obavezujući međunarodni sporazum koji je specifično ciljao NNN ribolov, sprečavajući plovila koja se bave NNN ribolovom da koriste luke i iskrcavaju svoje ulove. Njegova efikasna primjena na kraju će doprinijeti dugoročnom očuvanju i održivosti morskih resursa i ekosistema. S istim ciljem, preporuka GFCM⁸⁴ iz 2016. godine postavlja minimalni set standardnih mjera za regionalne države luke koje treba primijeniti kada strana plovila traže ulazak ili koriste njihove luke. Poštuju se utvrđeni postupci inspekcijskog nadzora i sprovođenja kako bi se potvrdilo da se ta plovila nijesu bavila NNN ribolovom, čime se sprečava da se nezakonito ulovljena riba plasira na nacionalna tržišta. Mjere države luke obuhvataju: uspostavljanje i održavanje registra određenih i javno objavljenih nacionalnih luka kojima stranim plovilima može biti dozvoljen pristup, obuku inspektora države luke, u saradnji sa partnerima uključujući Agenciju za kontrolu ribarstva Evropske unije; izgradnju kapaciteta za razvoj i primjenu efikasnih mjera države luke; održavanje registra kontakt tačaka u nacionalnim administracijama kako bi se podržala saradnja i koordinacija svih predloženih ili preduzetih aktivnosti od strane država zastave plovila nad kojima se vrši inspekcijski nadzor; razvoj regionalnog informacionog sistema za razmjenu podataka o mjerama države luke.

11.2 OPERATIVNI CILJ II.2: EFIKASNA, ODGOVORNA I AŽURNA ADMINISTRACIJA

INDIKATOR ISHODA: Administracija obavlja svoje obaveze poštujući standarde kvaliteta i postupna pravovremeno

MPŠV je organ državne uprave nadležan za izradu i sprovođenje politike ribarstva. Zadaci MPŠV obuhvataju izradu i predlaganje nacрта propisa, kao i predlaganje godišnjeg budžeta za ribarstvo. Politika ribarstva sprovodi se preko Direktorata za ribarstvo. Čine ga tri administrativne jedinice: Direkcija za upravljanje resursima i ribolovnom flotom; Direkcija za monitoring i Direkcija za strukturne mjere, državnu pomoć, EU fondove i organizaciju tržišta u ribarstvu i akvakulturi. Direktorat za ribarstvo definiše i sprovodi politiku koja obezbjeđuje održivo korišćenje raspoloživih ribljih resursa i upravlja

⁸³ https://www.fao.org/fileadmin/user_upload/legal/docs/037t-e.pdf

⁸⁴ Preporuka GFCM/40/2016/1 o regionalnom programu mjera države luke radi suzbijanja nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova u GFCM području primjene

ribolovnom flotom na način kojim se obezbjeđuje dugoročno i ekonomski isplativo ribarstvo u Crnoj Gori. Takođe sprovodi razvojnu politiku u oblasti ribarstva, prati normativnu djelatnost na nacionalnom nivou i sprovodi mjere i sisteme upravljanja zasnovane na načelima Zajedničke politike ribarstva Evropske unije. Osim navedenog, Direktorat prati realizaciju međunarodne saradnje u skladu s dugoročnim i kratkoročnim strateškim ciljevima i sarađuje s regionalnim i međunarodnim organizacijama u ribarstvu. Trenutna organizaciona struktura Direktorata smatra se dovoljnom za segmente politike koje pokriva. Međutim, njegov kapacitet je potrebno dalje graditi u pogledu broja zaposlenih i znanja.

MJERA II.2.1: Izrada analize radnog opterećenja za administraciju

INDIKATOR REZULTATA: Izvještaj o ARO

Imajući u vidu kompleksan i obiman pravni okvir u kojem administracija za ribarstvo mora da djeluje, zajedno sa veoma intenzivnim i dinamičnim aktivnostima u vezi sa politikom na višim nivoima, jasno je da ljudske resurse treba optimizovati. U tom cilju, posebna analiza radnog opterećenja (ARO) trenutne organizacije predstavlja glavni preduslov za opšti uvid u potrebe za izgradnjom kapaciteta. ARO treba da obuhvati procjenu institucionalnih i administrativnih kapaciteta potrebnih za sprovođenje pravne tekovine EU u oblasti ribarstva. S obzirom na to da datum pristupanja Crne Gore EU nije poznat i da ga je teško predvidjeti u ovom trenutku, procjena ne može definisati tačan vremenski okvir u kojem je potrebno jačati institucionalne i administrativne kapacitete, ali bi trebalo da da preporuke za svaki segment politike ribarstva koji treba uskladiti sa zakonodavstvom EU sa stanovišta potrebnih kapaciteta. Trenutna institucionalna struktura, sistematizacija radnih mjesta i opisi poslova trebalo bi da se uporede sa ulogama i obavezama koje će Crna Gora preuzeti kada postane članica EU.

Po završetku ARO, treba istražiti različite strategije kako bi se optimizovala organizaciona struktura i konsolidovali raspoloživi ljudski resursi. ARO treba da identifikuje glavne nedostatke u pogledu ljudskih resursa i predloži strategiju za prevazilaženje nedostataka. Treba da posluži kao smjernica donosiocima odluka u cilju jačanja administracije kao podrške sektoru ribarstva.

MJERA II.2.2: Izgradnja administrativnih kapaciteta

INDIKATOR REZULTATA: Povećan broj zaposlenih

Rezultati analize radnog opterećenja (ARO) treba da predstavljaju osnovu za proces donošenja odluka u vezi sa izgradnjom kapaciteta. Očekuje se da će izgradnja kapaciteta biti realizovana opredjeljivanjem dodatnog broja zaposlenih, unutrašnjom reorganizacijom ili putem javnog poziva. ARO treba precizno da identifikuje potrebe za optimizacijom administracije kao podršku sektoru ribarstva i treba da predloži operativni pristup. Evidentno je da dovoljan broj zaposlenih predstavlja jedan od ključnih elemenata za uspostavljanje efikasne i kompetentne administracije.

MJERA II.2.3: Analiza potreba za obukom za administraciju Direktorata za ribarstvo

INDIKATOR REZULTATA: Izvještaj o APO

S obzirom na kompleksan i obiman pravni okvir na nivou EU i regiona, obuka je od suštinskog značaja za administraciju nadležnu za upravljanje resursima i ribarskom flotom, monitoring i prikupljanje podataka, kao i za strukturnu podršku i državnu pomoć. Dobro obučeno i sposobno osoblje može donekle nadoknaditi trenutni nedovoljan broj zaposlenih. APO treba da obuhvati i plan obuke tokom vremenskog perioda (najmanje 2 godine). Treba razmotriti saradnju u cilju pružanja obuke na svim dostupnim nivoima/platformama (EK, TAIEX, GFCM, ADRIAMED, EUROFISH, bilateralna).

MJERA II.2.4: Sprovođenje obuke za Direkciju za upravljanje resursima i ribolovnom flotom, Direkciju za monitoring i Direkciju za strukturne mjere, državnu pomoć, EU fondove i organizaciju tržišta

INDIKATOR REZULTATA: Izvještaj o održanim obukama: Broj zaposlenih koji su obučeni

Obuke utvrđene u APO treba planirati tako da se obezbijede širokim, sveobuhvatnim pristupom kako bi se što prije otklonili nedostaci u znanju i stekao uvid u sve skorije izmjene pravnog okvira koji reguliše ribarstvo na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Takođe je važno predvidjeti kontinuiranu obuku tokom dužeg vremenskog perioda. Nakon završetka početne APO, ona bi trebalo da se redovno ažurira, najmanje jednom godišnje.

12. STRATEŠKI CILJ III: EKOLOŠKI, EKONOMSKI I SOCIJALNO ODRŽIVO RIBARSTVO I AKVAKULTURA

INDIKATOR UTICAJA: Sektor znatno ojačan u svim aspektima i spreman za pristupanje EU

Razvoj ribarstva i akvakulture danas se odvija kroz investicije pravnih subjekata uz podršku Agrobudžeta Crne Gore, kao i kroz MIDAS projekat i IPARD program. Agrobudžet podržava razvoj sektora morskog ribarstva i marikulture, kao i sektora slatkovodnog ribarstva i akvakulture. Sektor morskog ribarstva i marikulture podržava se kroz mjeru za jačanje profesionalne ribarske flote, mjeru za unapređenje sektora marikulture i mjeru za održivo upravljanje i očuvanje ribljih resursa i drugih morskih organizama. Sektor slatkovodnog ribarstva i akvakulture podržava se kroz mjeru za unapređenje slatkovodnog ribarstva i mjeru za unapređenje sektora slatkovodne akvakulture. Projekat MIDAS II finansira se kreditom Svjetske banke i sprovodi se u periodu od 2018. do 2023. godine. MIDAS II projekat ima tri komponente: 1. Jačanje programa MPŠV; 2. Podrška ispunjenju tri mjerila za zatvaranje poglavlja 12 Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika; 3. Osavremenjavanje sektora ribarstva. Jedan od bitnih ciljeva ulaganja u sektor ribarstva jeste jačanje nacionalnog institucionalnog okvira, administrativnih kapaciteta i priprema sektora za uspostavljanje sistema strukturnih mjera u ribarstvu i buduće korišćenje sredstava EMFAF. Pored MIDAS II, dostupni su i IPARD i IPA II za sektor ribarstva i akvakulture. U periodu od 2011. do 2016. godine samo je 6 korisnika finansijski podržano kroz MIDAS projekat (svi za akvakulturu), a isti broj korisnika podržan je kroz IPARD-like 1.1. Do kraja 2023. godine dostupan je IPARD II, ali do sada nije bilo podrške za sektor ribarstva i akvakulture. Što se tiče prerade, kroz IPARD-like 2.1 mjeru, podržana su 3 korisnika.

Značajno je napomenuti da je finansijska podrška dostupna kroz IPARD III i MIDAS II. Da bi se postigli maksimalni rezultati dostupnih programa podrške, ove finansijske linije trebalo bi maksimalno koristiti tokom pretpristupnog perioda u svim segmentima za koje su dostupne, tj. za investicije u flotu, akvakulturu, preradu i infrastrukturu za iskrcaje. Da bi se postigao maksimalan efekat podrške, bilo bi vreoma korisno napraviti nivo razgraničenja između nacionalnih i IPARD mjera (prema Sektorskoj analizi za IPARD). Ovo razgraničenje bi se sprovelo preko obima uzgoja i izlova (količinom uzgojene ribe i izlovljene ribe), prerade (količine ribe koja bi se preradila), odnosno vrijednosti investicije kada su u pitanju podrške koje nijesu povezane sa prethodno navedenim parametrima (kao što je podrška sportsko-rekreativnom ribolovu).

Crna Gora planira da održi aktivnost svoje ribarske flote, uzimajući u obzir ograničenja koja proizilaze iz regionalnih politika ribarstva. Modernizacija s ciljem poboljšanja uslova rada i bezbjednosti na plovilu, kao i povećanje higijenskih i zdravstvenih standarda proizvoda, nastaviće se u okviru postojećih šema MIDAS. Mjere usmjerene na ribarsku flotu biće osmišljene imajući u vidu ciljeve energetske tranzicije

postavljene na višem regionalnom strateškom nivou, tj. na nivou politika EU i RFMO koje impliciraju potrebu za povećanjem otpornosti sektora smanjenjem zavisnosti od fosilnih goriva i povećanjem energetske efikasnosti. Posebna pažnja će se posvetiti malom ribolovu i njegovom značaju za lokalne zajednice.

Planirane su dalje investicije u razvoj nacionalne akvakulture kroz nastavak sprovođenja IPARD programa. To će sprovesti u cilju povećanja ukupne proizvodnje kroz investicije usmjerene na osnivanje novih, ali i modernizaciju postojećih objekata. Posebna pažnja će se posvetiti uspostavljanju proizvodnje mlađi i diverzifikaciji proizvodnje ka novim vrstama. Investicije u ovaj sektor će se takođe sprovoditi uz poštovanje visokih standarda zaštite životne sredine, zdravlja i dobrobiti životinja. Razvoj ovog sektora će se pozicionirati imajući u vidu prostorne planove.

Planirani su i kontinuirani naponi u pogledu uspostavljanja odgovarajućih tržišnih kanala kako bi se obezbijedila ekonomska održivost nacionalnog sektora ribolova na moru i akvakulture. Prvi korak u tom smislu je izgradnja obalne infrastrukture (mjesto iskrcaja i luke, kapaciteti za skladištenje) i povezivanje sa tržištima (veze sa prerađivačkom industrijom i razvoj drugih tržišnih mogućnosti). Važan aspekt je povezivanje ribarstva sa turizmom putem integracije ribarstva u turističku ponudu i razvojem ribolovnog turizma. Planira se i podsticanje organizovanja u sektoru (zadruga i/ili OP).

Crna Gora namjerava da modernizuje i razvija svoje kapacitete za preradu povezivanjem sa domaćim uzgojem ribe i ribolovom. Crna Gora vidi razvoj prerađivačke industrije prije svega u razvoju proizvoda visoke vrijednosti za tržište niše, praćen promotivnom kampanjom. Pored brendiranja finalnih proizvoda, Crna Gora razmatra mogućnosti sertifikacije svojih ribolova.

Prilikom pripreme, mjere za sprovođenje treba na odgovarajući način da odražavaju ciljeve i agende zelene tranzicije i rodne ravnopravnosti, kako su predviđeni relevantnim politikama i planovima.

Ovaj strateški cilj predviđa tri operativna cilja:

- Povećanje konkurentnosti sektora primarne proizvodnje,
- Povećanje investicionog kapaciteta sektora,
- Odgovarajuća mreža infrastrukture za iskrcaj koja pruža potpunu logističku podršku operativnoj ribarskoj floti i na odgovarajući način odgovara obavezama iskrcaja.

12.1 OPERATIVNI CILJ III.1: POVEĆANJE KONKURENTNOSTI SEKTORA PRIMARNE PROIZVODNJE

MJERA III.1.1: Modernizacija flote

INDIKATOR REZULTATA: Broj plovila koji koriste podršku za investicije

Osnovni cilj ove mjere je pružanje finansijske pomoći usmjerene na poboljšanje uslova rada i bezbjednosti na plovilu, kao i unapređenje kvaliteta proizvoda. Ovo je neophodan preduslov jer postoji opšta potreba za preusmjeravanjem velikih plovila (PS i OTB) ka udaljenijim ribolovnim područjima. Mala flota takođe zahtijeva pažnju u ovom pogledu zbog starih i generalno loše opremljenih plovila. Modernizacija flote takođe treba da obuhvati aktivnosti usmjerene na razvoj ribolovnog turizma, što je relativno novo područje održivog turizma, gdje turisti imaju priliku da posmatraju (ili u određenoj mjeri učestvuju) u ribolovnim operacijama, bacajući i povlačeći mreže i konzumirajući svježe ulovljenu ribu pripremljenu na brodu. Razvoj ribolovnog turizma takođe predstavlja odličnu priliku da se učini vidljivim doprinos žena ribarstvu i da se mlado stanovništvo nesmetano uvede u ovu aktivnost. Neke od stavki koje treba uzeti u obzir obuhvataju razvoj nacionalnog zakonodavnog okvira za ribolovni turizam,

pružanje obuke ribarima, pružanje finansijske podrške za investicije na brodu, promotivne kampanje, itd.

MJERA III.1.2: Zamjena motora

INDIKATOR REZULTATA: Obnovljena ukupna snaga motora

INDIKATOR REZULTATA: Broj plovila koji koriste podršku za investicije

Generalno stara i loše opremljena flota sa zastarjelim i neefikasnim motorima više je pravilo nego izuzetak. Dio odgovora na zelenu tranziciju nalazi se u investicijama u motore plovila. Nedavni događaji na globalnom nivou, kao što je kriza energenata tokom 2022. i 2023. godine, ogolili su osjetljivost ovog sektora i više nego ikada ukazali na potrebu za smanjenjem zavisnosti od fosilnih goriva i povećanjem efikasnosti motora. U tu svrhu potrebno je nastaviti sa podrškom usmjerenom na zamjenu motora, uzimajući u obzir opšti cilj postizanja konkurentnog i otpornog sektora.

MJERA III.1.3: Podrška uspostavljanju mrijestilišta i novih uzgajališta akvakulture

INDIKATOR REZULTATA: Broj formiranih mrijestilišta i novih uzgajališta akvakulture

Imajući u vidu količine uvezene ribe u poređenju sa domaćom primarnom proizvodnjom, evidentno je da tržište ima potencijal da potroši dodatnu količinu koja je dvostruko veća od trenutne domaće proizvodnje. S obzirom na stanje resursa, jasno je da je akvakultura sigurniji strateški izbor za iskorišćavanje ovog potencijala domaćeg tržišta. Osim toga, kapaciteti mrijestilišta nijesu dovoljni za zadovoljavanje potreba domaće proizvodnje, čak ni pri trenutnim kapacitetima proizvodnje, pa se većina potražnje akvakulture kada je u pitanju mlađ zadovoljava uvozom. U tu svrhu, podrška uspostavljanju novih uzgajališta i mrijestilišta podstaci će pokretanje novih preduzeća i akvakulturi i otvaranje novih proizvodnih objekata u već postojećim preduzećima, sa krajnjim ciljem povećanja ukupne proizvodnje akvakulture. Ovo bi takođe bio odgovor na opšti napor koji se ulaže u cilju povećanja potrošnje ribe po stanovniku kao nutritivno zdravijeg izvora proteina sa povoljnim karbonskim otiskom. Takođe će se obratiti pažnja na poštovanje visokih standarda zaštite životne sredine, kao i standarda zaštite zdravlja i dobrobiti životinja.

MJERA III.1.4: Podrška modernizaciji postojećih uzgajališta akvakulture

INDIKATOR REZULTATA: Broj postojećih, modernizovanih uzgajališta akvakulture

Pored podrške uspostavljanju novih proizvodnih objekata, i druga linija investicija usmjerena ka postojećim trebalo bi da doprinese cilju povećanja primarne proizvodnje domaćeg sektora akvakulture. Savremene tehnologije takođe treba da doprinesu povećanju kvaliteta finalnog proizvoda i optimizaciji procesa proizvodnje. Podržavaće se i zelena rješenja u procesu proizvodnje. Modernizacija uključuje i razvoj recirkulacionih sistema akvakulture (RAS), što predstavlja nov način uzgajanja ribe, tehnologiju u kojoj se voda reciklira i ponovno koristi nakon mehaničkog i biološkog filtriranja i uklanjanja suspendovanih materija i metabolita. Ova metoda koristi se za uzgoj visoke gustine različitih vrsta riba, uz minimalnu upotrebu zemljišta i vode.

MJERA III.1.5: Uvođenje novih vrsta u proizvodnju

INDIKATOR REZULTATA: Broj novih vrsta koje su uvedene na tržište

Pored razvoja uzgoja školjki, kamenica, brancina i orade, Crna Gora namjerava da nastavi sa razvojem uzgoja pastrmke i krapa. Međutim, planira se širenje liste uzgajanih vrsta i uvođenje novih u

proizvodnju, naročito vrsta sa visokim izgledima za plasman ili boljim nutritivnim svojstvima, prateći trendove na širem subregionalnom ili regionalnom nivou. Sektor turizma može imati značajnu ulogu u ovome, budući da može biti pogodno tržište.

MJERA III.1.6: Uvođenje organskog uzgoja školjki u uzgajalištima akvakulture

INDIKATOR REZULTATA: Broj uzgajališta akvakulture koja se bave organskom proizvodnjom

Proizvodnja organske akvakulture u EU porasla je za 60% u periodu od pet godina (2015-2020), uglavnom zbog rasta organske proizvodnje školjki. Međutim, proizvodnja organske ribe stagnira ili čak opada, uglavnom zbog ograničene potražnje i tehničkih teškoća u primjeni EU regulative o organskoj proizvodnji. Glavna prepreka rastu tržišta za segment organskih školjki nalazi se u relativno ograničenim tržišnim podsticajima za uzgajivače u smislu cjenovne premije ili potražnje kupaca. Strategija „Od njive do trpeze“, donijeta 2020. godine, ima za cilj „25% poljoprivrednog zemljišta EU pod organskim uzgojem do 2030. godine i značajan porast organske akvakulture“. U 2021. godini, „akcioni plan EU za razvoj organske proizvodnje“ (COM(2021)141 konačna verzija⁸⁵) jasno identifikuje organsku akvakulturu kao sektor sa potencijalom za razvoj. U Akcionom planu navodi se da Komisija namjerava da podrži istraživanje i inovacije i identifikuje i rješava prepreke rastu organske akvakulture u EU. Crna Gora, kao zemlja kandidat za članstvo, prati viziju EU i pružiće svojim uzgajivačima mogućnosti za uspostavljanje organske akvakulture u skladu sa Regulativom (EU) 2018/848.

U ovom trenutku, akreditacija i sertifikacija organske proizvodnje školjki u akvakulturi je u toku. Imajući u vidu da su svi potrebni dokumenti za sertifikaciju već pripremljeni i da su relevantni zainteresovani subjekti prošli obuku, ovaj proces bi mogao biti završen uskoro.

12.2 OPERATIVNI CILJ III.2: POVEĆANJE INVESTICIONOG KAPACITETA SEKTORA

INDIKATOR ISHODA: Povećanje broja projekata sufinansiranih kroz dostupna sredstva pretpriprustne podrške

Investicioni kapacitet sektora pokazao se kao jedna od značajnih prepreka u sprovođenju programa podrške. To se jasno vidi iz ukupnog broja zainteresovanih strana koje učestvuju u različitim programima podrške koji su dosad implementirani kroz budžetske linije MIDAS i IPARD. Stoga je potrebno prevazići ove teškoće uspostavljanjem odgovarajućih finansijskih mehanizama koji će podstaći zainteresovane strane da se priključe investicionim prilikama. Strategija komunikacije predstavlja važan element u podizanju svijesti o Zajedničkoj politici ribarstva i standardima koji treba da budu ispunjeni prilikom pristupanja EU. Pretpriprustni period je ključan za postizanje željenog nivoa konkurentnosti i jačanja sektora za sve izazove budućnosti.

MJERA III.2.1: Uspostavljanje javnih revolving kreditnih sredstava za ribarstvo/akvakulturu kako bi se spustila granica jemstava koja su trenutno potrebna za nacionalne investicije i pristup pretpriprustnim fondovima

INDIKATOR REZULTATA: Zainteresovane strane u sektoru koriste dostupne kreditne linije; povećanje investicija u sektor

Ova mjera se smatra neophodnom pretpostavkom za maksimalno iskorišćavanje pretpriprustnog sufinansiranja u cilju povećanja konkurentnosti i otpornosti sektora. Zainteresovane strane u ribarstvu

⁸⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52021DC0141>

generalno nijesu finansijski snažne i potrebne su im inicijative koje će povećati dostupnost sredstava. Mali broj direktnih korisnika pretpristupne podrške dobar je pokazatelj da je potrebno uspostavljanje javnih revolving kreditnih sredstava za ribarstvo/akvakulturu, kako bi se spustila granica jemstava koja su trenutno potrebna za nacionalne investicije i pristup IPARD.

12.3 OPERATIVNI CILJ III.3: ODGOVARAJUĆA MREŽA INFRASTRUKTURE ZA ISKRCAJ KOJA PRUŽA POTPUNU LOGISTIČKU PODRŠKU OPERATIVNOJ RIBARSKOJ FLOTI I NA ODGOVARAJUĆI NAČIN ODGOVARA OBAVEZAMA ISKRCAJA

INDIKATOR ISHODA: Unaprijeđena infrastruktura iskrcaja koja odgovara potrebama aktivne ribarske flote

Trenutno ne postoje uređena mjesta iskrcaja, pa se riba distribuira kupcima direktno sa plovila.

Regulativom (EU) 1967/2006 propisano je da se ulovi iz koča, plivarica, plivajućih parangala, dredža i hidrauličnih dredža smiju prvi put iskrcevati i prodavati samo na pristaništima koja je odredila članica država. Osim toga, mjesta za iskrcaj treba da budu adekvatno opremljena za sprovođenje obaveze iskrcaja, kao i za vaganje i kontrolu uopšte.

MPŠV je 2018. godine donijelo Pravilnik o tehničkim uslovima i iskrcaju, prema kojem se prvi iskrcaj ulovljene ribe i drugih morskih organizama može vršiti samo na mjestima koja ispunjavaju tehničke uslove za inspekcijски nadzor ribarskih plovila. Mjesto iskrcaja treba da obezbijede siguran pristup ribarskim plovilima, pristup vozilima, treba da imaju pristup za lica koja se bave ribolovom i da budu tehnički opremljena za elektronsko evidentiranje ribolovnih aktivnosti i ulova (vaganje). Pravilnikom je utvrđeno ukupno 46 mjesta iskrcaja sa lokacijama (opisnim) i dužinom obale.

U 2019. godini potpisan je sporazum o zajmu sa Svjetskom bankom za sprovođenje projekta MIDAS 2, koji, između ostalih aktivnosti, predviđa investicije u infrastrukturu iskrcaja.

Da bi se usaglasile odredbe pravne tekovine EU u kontekstu iskrcaja, Crna Gora će nastaviti sa naporima u uspostavljanju i opremanju infrastrukture za iskrcaje.

MJERA III.3 1: Investicije u luke za iskrcaje (uključujući opremanje i građevinske radove) Herceg Novi, Tivat, Kotor, Budva, Bar, Ulcinj

INDIKATOR REZULTATA: Modernizovano i opremljeno 6 pristaništa za iskrcaj

Analize statističkih podataka prema luci registracije ukazuju na najznačajnije luke u koje bi trebalo usmjeriti investicije kako bi se zadovoljile potrebe čak 70% crnogorske ribarske flote. Najveći broj ribarskih plovila registrovan je u Ulcinju (22%, ili oko 60 plovila) i svi oni spadaju u kategoriju ribarskih plovila za mali obalni ribolov (nema PS ili OTB plovila). Budva je luka registracije za 19% (ili 50 plovila), od čega skoro 2/3 takođe spada u kategoriju malih obalnih ribarskih plovila. Bar je luka registracije za 16% ribarske flote, ili ukupno 44 plovila, od kojih su 10 OTB plovila i 7 PS plovila, dok Kotor i Herceg Novi čine 13% flote, a slijede ih Tivat i Zelenika.

Aktivnosti su u poodmakloj fazi u ribarskoj luci (mjestu iskrcaja) u Ulcinju, dok kod ostalih postoji potreba za ulaganjem dodatnih napora. U 2018. godini Crna Gora je potpisala sporazum o zajmu sa Svjetskom bankom za sprovođenje projekta MIDAS 2, koji je, između ostalih aktivnosti, planirao potencijalnu izgradnju ribarske luke (mjesta iskrcaja) u Ulcinju, Baru i Herceg Novom. Vrijednost MIDAS 2 projekta iznosi 30 miliona eura, a traje do juna 2025. godine. Kasnije je MPŠV moralo da povuče

opciju izgradnje ribarske luke u Herceg Novom (Zelenika), barem za sada, zbog snažnog otpora lokalnog stanovništva. Projekat za ribarsku luku u Ulcinju (Rt Đeran) je u toku, ali uz značajno kašnjenje. Što se tiče ribarske luke u Baru, planirano je da se rekonstruiše GAT 9 gde su ribarska plovila sada vezana (planirano je da luka ima 20 vezova za brodove dužine od 10 do 40 metara i 50 vezova za brodove do 10 metara). Ribarska luka u Baru mogla bi ribarima da obezbijedi mjesto iskrcaja, mogućnost skladištenja i prerade, kao i drugu logistiku.

Iako je indikator rezultata za ovu mjeru 6 luka za iskrcaj, moguće je da će samo 3 biti ostvarena u periodu od 2024. do 2029. godine, što bi takođe trebalo smatrati uspjehom budući da su investicije u luke iskrcaja najzahtjevniji projekti u smislu finansija, logistike i potrebnog vremena.

MJERA III.3 2: Investicije u mjesta iskrcaja

INDIKATOR REZULTATA: Broj opremljenih mjesta iskrcaja

MPŠV je 2018. godine donijelo Pravilnik o tehničkim uslovima i iskrcaju, prema kojem se prvi iskrcaj ulovljene ribe i drugih morskih organizama može vršiti samo na mjestima koja ispunjavaju tehničke uslove za inspeksijski nadzor ribarskih plovila. Mjesto iskrcaja treba da obezbijedi siguran pristup ribarskim plovilima, pristup vozilima, treba da imaju pristup za lica koja se bave ribolovom i da budu tehnički opremljena za elektronsko evidentiranje ribolovnih aktivnosti i ulova (vaganje). Mjesta iskrcaja (ribarske luke su takođe mjesta iskrcaja) treba da budu i označena na odgovarajući način. Pravilnikom je utvrđeno 46 mjesta iskrcaja sa lokacijama (opisnim) i dužinom obale. U 2023. godini Crna Gora je zatražila izradu studije o tržištu proizvoda ribarstva i akvakulture, koja nije bila završena u trenutku izrade strategije, ali će pružiti detaljnije smjernice za investicije u mjesta iskrcaja.

12.4 OPERATIVNI CILJ III.4: POVEĆANJE DODATE VRIJEDNOSTI PROIZVODA RIBARSTVA I AKVAKULTURE

INDIKATOR ISHODA: Povećanje prerađivačke proizvodnje

INDIKATOR ISHODA: Povećanje broja novih proizvoda na tržištu

Mali obim primarne proizvodnje zahtijeva orijentaciju na količinu i dodatnu vrijednost kako bi bila ekonomski efikasna. Iako domaće tržište ima potencijal da prihvati i veće količine sirovih i neprerađenih proizvoda, savremeni način života i rastuće turističko tržište zahtijevaju veći stepen diverzifikacije i prerade kako bi se obezbijedio širi asortiman hranljivih proizvoda, spremnih za upotrebu. Stoga je ključno povezati industriju prerade s domaćom proizvodnjom i u ribarstvu i akvakulturi. Ti proizvodi bili bi namijenjeni prvenstveno za posredni izvoz putem turizma i za nova tržišta i niše. Crna Gora vidi razvoj prerađivačke industrije prije svega u razvoju proizvoda visoke vrijednosti za tržište niše, praćen promotivnom kampanjom. Povezivanje proizvodnje s hotelskim lancima vidi se kao još jedan način plasiranja visokovrijednih proizvoda na tržište, kako u Crnoj Gori, tako i izvan nje. Broj stanovnika Crne Gore i potrošnja po glavi stanovnika ne opravdavaju povećanje proizvodnje (ne očekuje se značajan rast potrošnje), zbog čega Crna Gora vidi svoj marketinški potencijal prvenstveno u povećanoj potrošnji tokom turističke sezone.

Sa sinergetskim efektom razvoja seoskog turizma, biće moguće plasirati proizvode ribarstva na tržište tokom cijele godine, a strateški cilj razvoja turizma uključuje i produženje turističke sezone. To se prije svega odnosi na područja oko Skadarskog jezera i ušća rijeke Bojane, gdje se tradicionalno konzumiraju i proizvode proizvodi ribarstva i gdje postoje značajni potencijali za razvoj seoskog turizma.

Prerađivačku industriji treba modernizovati i proširiti, a osim toga, Crna Gora treba da istraži mogućnosti drugih tržišnih kanala u regionu. U tom cilju, predviđeno je nastaviti finansiranje osnivanja zadruge i/ili organizacija proizvođača (OP), koje mogu da preuzmu ulogu objedinjavanja proizvedenih količina i tako povećati ponudu, a takođe mogu biti korisnici ciljane pomoći i podrške.

IPARD program predviđa neke mjere u tom cilju.

Razvoj tržišta vidi se kroz brendiranje proizvoda i ispunjavanje određenih standarda za proizvode ribarstva i akvakulture. Osim brendiranja finalnog proizvoda, Crna Gora razmatra mogućnosti sertifikacije svojih ribolova, na primjer, dobijanjem MSC sertifikata. Što se tiče akvakulture, takođe treba razmotriti razvoj organske akvakulture, posebno za školjke, i geografske oznake porijekla za određene vrste, poput dagnji, i povezivanje turizma s uzgajalištima akvakulture.

Takođe treba uložiti dodatne napore u uređenje tržišta. Jedan od mehanizama podrazumijeva formiranje organizacija proizvođača. Organizacije proizvođača predstavljaju koristan alat za sektor, a olakšavaju i upravljanje.

MJERA III.4.1: Investicije u postojeće prerađivačke kapacitete

INDIKATOR REZULTATA: Broj modernizovanih objekata

Imajući u vidu kontinuiran rast potražnje za proizvodima od ribe, što je prije svega rezultat sve češćih i većih zahtjeva turista, ali i činjenice da se na taj način ostvaruje dodatni profit, realno je očekivati da će u narednom periodu biti sve više ljudi zainteresovanih za ulaganje u objekte za preradu ribe. Investicije u postojeće kapacitete za preradu treba da obuhvate i usklađivanje s pravilima, standardima i praksom EU, kao i modernizaciju kapaciteta za preradu, jačanje konkurentnosti lokalnih proizvođača kako bi se prilagodili zahtjevima domaćeg i stranih tržišta. Investicije bi trebalo da imaju za cilj uvođenje novih tehnologija, poboljšanje tehnoloških postupaka, povećanje produktivnosti, kvaliteta proizvoda i smanjenje proizvodnih troškova. Takođe bi ih trebalo povezati s tržišnim mjerama kako bi se domaća riba učinila prepoznatljivom na tržištu, na primjer, stvaranjem brenda za ribu iz Skadarskog jezera ili za školjke itd.

MJERA III.4.2: Investicije u nove prerađivačke kapacitete

INDIKATOR REZULTATA: Broj novoosnovanih objekata

Prema Sektorskoj analizi, proizvodnja u akvakulturi trebalo bi da se poveća za 500 tona u slatkovodnoj akvakulturi (pastrmka) i za 300 tona u marikulturi (školjke i bijela riba). Modernizacija ribarske flote i uvođenje novih ribarskih plovila u flotu takođe bi omogućili veće količine ulova, uglavnom malih plavih i demerzalnih vrsta ribe. Povezivanjem ulova i uzgoja kao primarne proizvodnje s turizmom, kao i s preradom, stvaranjem proizvoda visoke dodate vrijednosti koji će biti konkurentni na tržištu, turistička ponuda mogla bi se značajno obogatiti. Osim povećanja domaće proizvodnje, ne očekuje se značajan pad uvoza ribljih proizvoda zbog broja turista. Stoga bi investicije u nove kapacitete za preradu bile korisne. To bi takođe pružilo podršku ekonomskom i društvenom razvoju ruralnih područja i malih i srednjih poduzeća.

MJERA III.4.3: Marketinške mjere usmjerene na brendiranje i označavanje

INDIKATOR REZULTATA: Broj investicija, Broj marketinških kampanja; Broj inicijativa za brendiranje; Broj oznaka

Kao turistička zemlja sa sopstvenim prirodnim resursima, Crna Gora mora učiniti svoje ribarske proizvode vidljivima na tržištu. Mjere namijenjene za tržište imale bi za cilj stvaranje prepoznatljivih proizvoda ribarstva i akvakulture na tržištu. Na taj način stvorili bi se proizvodi veće dodate vrijednosti,

a povećala bi se i potrošnja proizvoda iz akvakulture i ribarstva u Crnoj Gori. Mjere usmjerene na tržište trebalo bi obuhvate i nabavku opreme za bolje rukovanje i distribuciju ribe kako bi se obezbijedio bolji kvalitet proizvoda i isporuka.

MJERA III.4.4: Podrška razvoju organizacija proizvođača

INDIKATOR REZULTATA: Broj priznatih OP

Organizacija proizvođača (OP) je zvanično priznato tijelo koje su osnovali i koje kontrolišu proizvođači u određenom sektoru (poljoprivreda, ribarstvo, akvakultura itd.), osnovano na inicijativu samih proizvođača kako bi ostvarili svoje posebne ciljeve. OP se osnivaju u skladu s nizom odredbi evropskih propisa a odobravaju ih nadležni organi država. Mogu biti aktivne na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou kao OP, udruženja OP i međugranske organizacije. Za ribarstvo i akvakulturu, priznanje OP zasniva se na dva glavna evropska propisa: Regulativi o zajedničkoj politici ribarstva (ZPR) (Regulativa (EU) br. 1380/2013) i Regulativi o zajedničkom uređenju tržišta (ZUT) (Regulativa (EU) br. 1379/2013). OP su prepoznate kao ključni akteri u postizanju ciljeva ZPR i ZUT. Postoji opsežan skup pravila i postupaka za njihov razvoj i monitoring, kao i značajna finansijska podrška koja im omogućava da postignu svoje ciljeve. Podrška razvoju organizacija mora biti usmjerena jednako prema upravi i sektoru, odnosno zajedno moraju pronaći najbolja moguća rješenja za osnivanje organizacija u Crnoj Gori koje će, uz podršku uprave, ostvariti svoje ciljeve. Podrška treba da obuhvati obuku, edukaciju, radionice, izradu mogućih scenarija prilagođenih Crnoj Gori i, konačno, formiranje organizacije proizvođača u ribarstvu i akvakulturi.

13 OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJA (M&E)

Odgovarajući budžet i mjerila postignuća i vremensko planiranje treba da omoguće jednostavno upućivanje i sačinjavanje periodičnih – barem jednom godišnje - izvještaja o nivou implementacije i razmatranja djelotvornosti i efikasnosti pojedinačnih navedenih aktivnosti iz akcionog plana, po relevantnosti za ciljeve sektora navedene u strategiji. Godišnji planovi rada biće ključan dio sprovođenja strategije u pogledu M&E.

Godišnji plan rada odražavaće se u godišnjem detaljnom izvještaju DR o sprovođenju relevantnih aktivnosti, koje će biti glavne stavke u planu M&E.

U pogledu prezentovanog i odobrenog akcionog plana, posebna pažnja mora se posvetiti kako bi se obezbijedilo da se aktivnosti sprovedu u okviru svakog (cilja/rezultata/indikatora) područja u skladu sa Strateškim planom.

Okvir M&E funkcionisaće u skladu s nizom načela i standarda usmjerenih na obezbjeđivanje kredibilitnosti, nepristranosti, transparentnosti i svrsishodnosti procesa monitoringa i evaluacije.

Kako bi se postigli djelotvorni M&E, jedan zaposleni DR treba da bude određen za obavljanje aktivnosti M&E u skladu s kontrolnom listom koja je sastavni dio akcionog plana a koja će se koristiti kao alat za monitoring. Preporučuje se da se sve čuva u elektroničkoj arhivi s odgovarajućom zaštitom, budući da sadrži osjetljive informacije.

Ovo poglavlje generalno opisuje glavne potrebe sistema monitoringa. Ovaj koncept M&E poglavlja pružiće projekt menadžerima DR i korisnicima smjernice za praćenje i ocjenu sopstvenog učinka i - konačno - učinaka svih lokalnih/nacionalnih/regionalnih sektorskih upravljačkih intervencija ili propisa koji se primjenjuju.

Ovaj izvještaj pruža implementatorima Strateškog plana smjernice o ključnim elementima evaluacije i kontrolne liste za M&E koja se može koristiti za planiranje specifičnih aktivnosti i za svakodnevno upravljanje.

Konačni rezultati ovog M&E poduhvata jesu predstavljanje rezultata odgovornijih aktivnosti zainteresovanim stranama, pružaoциma resursa i partnerima. Aktivnosti M&E i rezultati doprinijeće unapređenju odgovornosti u smislu odobrenog akcionog plana. Kriterijumi i mjerila evaluacije i odgovorna uprava i tijela su razumljivi sami po sebi iz akcionog plana.

Predlaže se da DR izradi godišnji plan rada u ribarstvu (izveden iz Strateškog akcionog plana) i tako kontinuirano vrši monitoring i preispituje plan u odnosu na odabrane kriterijume za evaluaciju i indikatore M&E, imajući u vidu da bi sistem M&E projekta mogao pokriti rad koji je planiran za sljedeću godinu. Stoga će sistem analizirati rad koji je obavljen tokom ili nakon planiranih aktivnosti kako bi definisao, odabrao, prikupio, analizirao i koristio informacije i pružio jasnu odgovornost i status sprovođenja predloženog godišnjeg plana rada. To je mjesto gdje se sve spaja, od početnog odabira ciljeva i indikatora do konačne evaluacije godišnjeg plana rada⁸⁶.

Tipični ciljevi godišnjeg plana rada M&E Direktorata za ribarstvo mogli bi biti:

- monitoring različitih faza godišnjih aktivnosti unutar programa godišnjeg plana rada sa specifičnim okvirom i okvirom prilagođenim potrebama;

⁸⁶ Sistem M&E projekta – Intrac za civilno društvo. M&E universe, Sigel Sinister – INTRAC 2029

- istaći glavne probleme koji se pojavljuju pri sprovođenju plana M&E i predlagati rješenja;
- ocijeniti ukupnu djelotvornost, efikasnost, uticaj i održivost predloženog godišnjeg plana rada i Strateškog plana;
- izvući pouke za buduće godišnje planiranje;
- pomoći u pripremi godišnjeg izvještaja DR⁸⁷.

Navedeni odgovorni rezultati smatraju se vrlo korisnim za rad DF i pružice jasne naznake za nesmetano odvijanje aktivnosti prema predloženom Strateškom planu i godišnjem planu rada.

Osim već pomenutih godišnjih internih evaluacija, predložene aktivnosti M&E mogu obuhvatiti:

- jednu „srednjoročnu evaluaciju“ - koju bi mogla sprovesti specijalizovana eksterna kompanija, moguće u 2025. godini, kako bi se riješili glavni problemi sprovođenja planiranja i ocijenile potrebe za djelimičnom preraspodjelom budžeta ili retro-planiranje aktivnosti.
- jednu „završnu evaluaciju“ - koju bi mogla sprovesti specijalizovana eksterna kompanija, moguće u 2028. godini, kako bi ocijenila i izvijestila o postizanju ciljeva, uticaju i djelotvornosti sprovođenja tokom programskog perioda 2024-2029. Ova evaluacija pružice i pouke za buduće programiranje i polazne podatke za Strateški plan za 2029. godinu nadalje.

Eksterna evaluacija naziva se i „evaluacija treće strane“ kako bi se omogućila nezavisna procjena razmatranih aktivnosti. S obzirom na to da DR nikada do sada nije koristio ovaj pristup, važno je unaprijed na primjeren način obučiti zaposlene i zaposlenog zaduženog za M&E kako bi pravovremeno obezbijedili odgovarajuće materijale za eksternu evaluaciju.

Sažetak godišnjeg izvještaja može da obuhvati veoma kratak opis lanca vrijednosti ribarstva u Crnoj Gori (glavne tabele s razvojem sektora), opis s glavnim indikatorima, inoviranje zakonodavstva i opis, tabelu s opisom kadrova, projektni zadatak za zaposlene DR i inoviranje Strateškog plana ribarstva 2024-2029. godine s detaljnim opisom ostvarenja godišnjeg plana rada. Opis godišnjeg plana rada jednostavno može da prati navedene aktivnosti onako kako su podijeljene u Strateškom planiranju ribarstva.

Predloženi rezultat M&E, podijeljen po područjima i projektima, može se objaviti na zvaničnoj internet stranici radi transparentnosti i odgovornosti rada MPŠV/DR. Pored toga, objavljivanje godišnjeg izvještaja DR omogućice zainteresovanim stranama - uključujući međunarodne donatore i relevantne službenike EU EEAS - da budu kontinuirano informisani o aktivnostima u toku i povećati transparentnost i učešće zainteresovanih strana.

⁸⁷ Vodič za monitoring i evauaciju (M&E) projekta/programa'; [www.ifrc.org site at https://www.ifrc.org/Global/Publications/monitoring/IFRCME-Guide-8-2011.pdf](https://www.ifrc.org/site/at/https://www.ifrc.org/Global/Publications/monitoring/IFRCME-Guide-8-2011.pdf).

14 STRATEGIJA KOMUNIKACIJE

Strategija komunikacije služi kao vodič za aktivnosti koje treba preduzeti kako bi informacije o ciljevima i prioritetima utvrđenim u strateškom dokumentu stigle do krajnjih korisnika. Stoga je potrebno odrediti opšte i posebne ciljeve strategije komunikacije, čija realizacija će osigurati visok nivo informisanosti zainteresovanih strana i šire javnosti, mehanizam povratne informacije i koordinaciju aktivnosti svih zainteresovanih strana.

Strategija komunikacije mora biti izrađena za Strategiju razvoja sektora ribarstva s akcionim planom 2024-2029, a u tu svrhu, slijede predlozi specifičnih ciljeva Strategije komunikacije:

Posebni cilj 1: Poboljšati transparentnost procesa izrade, usvajanja, sprovođenja i evaluacije Strategije razvoja sektora ribarstva s akcionim planom 2024-2029.

Posebni cilj 2: Uspostaviti dijalog i saradnju između zainteresovanih strana svih sektora (ribarstvo, akvakultura, turizam, pomorstvo, životna sredina, marketing, prerada) i šire javnosti u svim fazama procesa razvoja.

Posebni cilj 3: Informisanje javnosti i potencijalnih korisnika o mogućim izvorima finansiranja sektora ribarstva i akvakulture iz nacionalnih, EU ili međunarodnih fondova.

Strategija komunikacije mora uspostaviti svoja načela, ciljne grupe, komunikacijske alate s ključnim porukama, mjere i aktivnosti, akcioni plan, vremenski okvir, budžet i monitoring i evaluaciju. Uspješna strategija komunikacije prilagođena je potrebama i preferencijama ciljne publike i osmišljena je tako da pruži podršku postizanju ciljeva postavljenih Strategijom.

III. AKCIONI PLAN

Strateški cilj I Pravni okvir i mehanizmi usklađeni s međunarodno postavljenim obavezama					
Operativni cilj I.1. Svi osnovni principi ZPR i RFMO integrisani su u nacionalni pravni okvir					
Mjera (M)	Godina	Odgovorna institucija:	Indikator	Neophodna finansijska podrška / Izvor	Procjena potrebnih sredstava (EUR)
M I.1.1. Usvajanje novog Zakona o morskome ribarstvu i marikulturi	2024.	MPŠV	Datum i broj SL. I CG s objavljenim zakonom	TAIEX Međunarodna pomoć	15,000
M I.1.2. Analiza nedostataka i usvajanje Zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi	2024.	MPŠV	Datum i broj SL. I CG s objavljenim zakonom	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	5,000
M I.1.3. Izmjena i usvajanje Zakona o strukturnim mjerama i državnoj pomoći u ribarstvu i akvakulturi	2024.	MPŠV	Datum i broj SL. I CG s objavljenim zakonom	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	5,000
M I.1.4: Usvajanje podzakonskih akata kojima se detaljno razrađuje primjena glavnih načela ZPR i RFMO	2024-2026.	MPŠV	Broj uredbi objavljenih na osnovu novih/izmijenjenih zakona; Datumi i brojevi SL.I Crne Gore	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	50,000
M I.1.5. Ispitivanje strateškog interesa za pridruživanje dodatnim RFMO	2024.	MPŠV, Vlada Crne Gore	Vladina odluka/mišljenje i ratifikacija sporazuma Članarina (u slučaju pridruživanja)	Nacionalni budžet	/
M I.1.6. Analiza primjene ekološkog aspekta integrisanog u politike EU ZPR i RFMO	2025.	MPŠV, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (MESPU)	Nacionalni izvještaj izrađen u saradnji između dvije administracije (FISH+NATURE)	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	15,000
M I.1.7 Izrada mape puta za zaštitu i obnovu morskih ekosistema	2026.	MPŠV, MEPPU	Datum nacionalnog predstavljanja mape puta	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	5,000
Operativni cilj I.2		Uspostavljeni su ključni mehanizmi za djelotvorno upravljanje, kako ih definišu međunarodni standardi			

Mjera (M)	Godina	Odgovorna institucija:	Indikator	Neophodna financijska podrška / Izvor	Procjena potrebnih sredstava (EUR)
M I.2.1 Unapređenje Registra flote, uključujući uspostavljanje šeme ulaza-izlaza	2024-2026.	MPŠV	Broj ulaza/izlaza u registru Broj ispunjenih obaveza izvještavanja	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	40,000
M I.2.2 Ponovno mjerenje flote i utvrđivanje maksimalnog kapaciteta ribarske flote	godina pristupanja	Lučke vlasti	Ažurirane brojke o floti/Izvještaji EK, izvještaji o floti, izvještaji MPŠV	Nacionalni budžet	15,000
M I.2.3 Završetak obuhvatanja ribarske flote VMS- om i ERS-om	2024-2026.	MPŠV	Broj plovila u ključnim segmentima flote potpuno obuhvaćenih VMS i ERS	Međunarodna pomoć	80,000
M I.2.4 Izrada izvještaja o floti	2026.	MPŠV	STECF izvještaj o zvanično predatom Izvještaju o floti	Nacionalni budžet	/
M I.2.5. Usvajanje ključnih planova upravljanja ribarstvom (PS, OTB, SV, ELE)	2024.	MPŠV IBMK	Usvojena 4 plana upravljanja; relevantni STECF izvještaji	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	30,000
M I.2.6 Izrada Nacionalnog strateškog plana za akvakulturu	2026.	MPŠV	NSPA je usvojen	Međunarodna pomoć	15,000
M I.2.7 Unapređenje FIS	2024-2027.	MPŠV	FIS ispunjava sve zahtjeve koji proizilaze iz politika EU i međunarodnih politika	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	800,000
M I.2.8 Ažuriranje Nacionalnog programa prikupljanja podataka	2024.	MPŠV	Izrađen nacrt plana rada za nacionalno prikupljanje podataka	Nacionalni budžet	/
M I.2.9 Izrada operativnog programa/ostalih programskih dokumenata (u skladu s novim EMFAF fondom)	2026.	MPŠV/IBMK/Agencija za plaćanja (PA)/organ nadležan za regionalni razvoj	Nacrt OP izrađen	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	20,000
M I.2.10 Opis sistema za sprovođenje strukturnih mjera (EMFAF ili drugi instrument) i operativna struktura	2026.	MPŠV/PA/Ministarstvo finansija (MF)/organ nadležan za regionalni razvoj	Izrađen nacrt opisa sistema	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	10,000

M I.2.11 Strateška procjena uticaja na životnu sredinu za operativni program i Nacionalni strateški plan za akvakulturu	2026.	MPŠV, MEPPU	Izrađeni nacrti za obje SEA	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	50,000
--	--------------	-------------	--------------------------------	--	--------

Strateški cilj II Djelotvorna kontrola i efikasna administracija kao ključni sistemi podrške za zdravo i održivo ribarstvo					
Operativni cilj II.1 Djelotvorna kontrola kao garancija usaglašenosti					
Mjera (M)	Godina	Odgovorna institucija:	Indikator	Neophodna finansijska podrška / Izvor	Procjena potrebnih sredstava (EUR)
M II.1.1 Analiza radnog opterećenja za inspekciju	2024.	MPŠV	Izveštaj o ARO	Nacionalni budžet	5,000
M II.1.2 Optimizacija organizacione šeme	2024.	MPŠV	Prilagođena organizaciona šema	/	/
M II.1.3 Izgradnja administrativnih kapaciteta (inspektori)	2024-2027.	MPŠV	Povećan broj izvještaja o obavljenom inspekcijskom nadzoru Povećan broj inspektora za ribarstvo do 2027.	Nacionalni budžet	
M II.1.4 Analiza potreba za obukom za osoblje u inspekcijskom nadzoru i kontroli	2024.	MPŠV	Nacrt APO izrađen	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	5,000
M II.1.5 Održavanje obuke za inspekcijsko osoblje (inspektori za ribarstvo, službenici pomorske policije)	2025-2027.	MPŠV Ministarstvo saobraćaja Ministarstvo unutrašnjih poslova	Izveštaj o održanim obukama Broj zaposlenih koji su obučeni	Međunarodna pomoć	20,000
M II.1.6 Obuka za nadležno osoblje Direktorata za ribarstvo, granične veterinarske inspekcije i carinske službe (za kontrolu potvrda o ulovu)	2026.	MPŠV Carina	Izveštaj o održanim obukama Broj zaposlenih koji su obučeni	Međunarodna pomoć	20,000
M II.1.7 Izrada postupaka i planova rada inspekcijskog nadzora	2024-2025.	MPŠV	Usvojen postupak inspekcijskog nadzora Usvojen godišnji plan rada	Međunarodna pomoć	30,000
M II.1.8 IT podrška monitoringu, kontroli i nadzoru	2024-2027.	MPŠV	Funkcionalne specifikacije za uspostavljanje IT sistema IT sistem uspostavljen	Međunarodna pomoć	100,000

M II.1.9 Nabavka opreme (hardver i softver) za ovlašteno osoblje za inspekcijski nadzor i kontrolu	2024-2027.	MPŠV	Nabavljena oprema Povećana efikasnost inspekcijskog nadzora na moru i na kopnu Povećan broj izvještaja o inspekcijskom nadzoru	Međunarodna pomoć	500,000
M II.1.10 Sprovođenje sertifikacije motora	2025.	MPŠV, Ministarstvo kapitalnih investicija - Direktorat za pomorski saobraćaj, sigurnost plovidbe, zaštitu od zagađenja i pomorsku privredu Mašinski fakultet	Uveden plan uzorkovanja Broj provjera snage motora	Nacionalni budžet	10,000
M II.1.11 Izrada programa lučke inspekcije	2027.	MPŠV Ministarstvo saobraćaja Lučke vlast Uprava za inspekcijske poslove	Program lučke inspekcije uspostavljen	Nacionalni budžet	10,000
Operativni cilj II.2: Efikasna, odgovorna i ažurna administracija					
Mjera (M)	Godina	Odgovorna institucija:	Indikator	Neophodna finansijska podrška / Izvor	Procjena potrebnih sredstava (EUR)
M II.2.1. Analiza radnog opterećenja	2024.	MPŠV	Izvještaj o ARO	Nacionalni budžet	5,000
M II.2.2 Izgradnja administrativnih kapaciteta	2024-2028.	MPŠV	Ukupan broj zaposlenih povećan do 2027.	Nacionalni budžet	
M II.2.3 Analiza potreba za obukom za administraciju Direktorata za ribarstvo	2024.	MPŠV	Nacrt APO izrađen	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	5,000
M II.2.4 Sprovođenje obuke za Direkciju za upravljanje resursima i ribolovnom flotom, Direkciju za monitoring i Direkciju za strukturne mjere, državnu pomoć, EU fondove i organizaciju tržišta	2025-2028.	MPŠV	Izvještaj o održanim obukama Broj zaposlenih koji su obučeni	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	30,000

Strateški cilj III Ekološki, ekonomski i socijalno održivo ribarstvo i akvakultura					
Operativni cilj III.1 Povećanje konkurentnosti sektora primarne proizvodnje					
Mjera (M)	Godina	Odgovorna institucija:	Indikator	Neophodna finansijska podrška / Izvor	Procjena potrebnih sredstava (EUR)
M III.1.1 Modernizacija flote (unapređenje uslova rada i sigurnosti na plovilu, unaprijeđen kvalitet proizvoda)	2024-2029.	MPŠV	Broj novih ribarskih plovila Broj plovila koji koriste podršku za investicije	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	
M III.1.2 Zamjena motora	2024-2029.	MPŠV	Ukupna obnovljena snaga motora; Broj plovila koji koriste podršku za investicije	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	
M III.1.3 Podrška uspostavljanju mrijestilišta i novih uzgajališta akvakulture	2024-2029.	MPŠV	Broj formiranih mrijestilišta i novih uzgajališta	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	
M III.1.4 Podrška modernizaciji postojećih uzgajališta akvakulture	2024-2029.	MPŠV	Broj postojećih, modernizovanih ugajališta	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	
M III.1.5 Uvođenje novih vrsta u proizvodnju	2024-2029.	MPŠV	Broj novih vrsta koje su uvedene na tržište	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	
M III.1.6 Uvođenje organskog uzgoja školjki u uzgajalištima akvakulture	2024-2029.	MPŠV	Broj novih vrsta koje su uvedene na tržište	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	
Operativni cilj III.2 Povećanje investicionog kapaciteta sektora					
Mjera (M)	Godina	Odgovorna institucija:	Indikator	Neophodna finansijska podrška / Izvor	Procjena potrebnih sredstava (EUR)
M III.2.1 Uspostavljanje javnih revolving kreditnih sredstava za ribarstvo/akvakulturu kako bi se spustila granica jemstava koja su trenutno potrebna za nacionalne investicije i pristup IPA fondovima	2024-2029.	MPŠV Agencija za plaćanja za ruralni razvoj Ministarstvo finansija	Raspoloživa sredstva zainteresovanim stranama u sektoru	Nacionalni budžet	1,000,000 kao početna sredstva fonda
Operativni cilj III.3 Odgovarajuća mreža infrastrukture za iskrcaj koja pruža potpunu logističku podršku operativnoj ribarskoj floti i na odgovarajući način odgovara obavezama iskrcaja					

Mjera (M)	Godina	Odgovorna institucija:	Indikator	Neophodna finansijska podrška / Izvor	Procjena potrebnih sredstava (EURO)
M III.3.1 Investicije u luke iskrcaja (uključujući opremanje i građevinske radove) Bar, Kotor, Herceg Novi, Budva, Tivat	2024-2029.	MPŠV Ministarstvo regionalnog razvoja Ministarstvo saobraćaja	Modernizovano i opremljeno 6 pristaništa za iskrcaj	Međunarodna pomoć Nacionalni budžet	5.000.000
M III.3.2 Investicije u mjesta iskrcaja	2024-2029.	MPŠV Ministarstvo regionalnog razvoja Ministarstvo saobraćaja	Broj opremljenih mjesta iskrcaja	Nacionalni budžet Međunarodna pomoć	2.000.000
Operativni cilj III.4 Povećana dodata vrijednost proizvoda ribarstva					
Mjera (M)	Godina	Odgovorna institucija:	Indikator	Neophodna finansijska podrška / Izvor	Procjena potrebnih sredstava (EURO)
M III.4.1 Investicije u postojeće prerađivačke kapacitete	2024-2029.	MPŠV	Broj modernizovanih objekata	Međunarodna pomoć Nacionalni budžet	500,000
M III.4.2 Investicije u nove prerađivačke kapacitete	2024-2029.	MPŠV	Broj novoosnovanih objekata	Međunarodna pomoć Nacionalni budžet	1.000.000
M III.4.3 Marketinške mjere usmjerene na brendiranje, označavanje	2025-2029.	MPŠV	Broj investicija (korisnika), Broj marketinških kampanja Broj inicijativa za brendiranje Broj oznaka	Međunarodna pomoć Nacionalni budžet	100,000
M III.4.4 Podrška razvoju organizacija proizvođača	2025-2029.	MPŠV	Broj priznatih OP	Međunarodna pomoć Nacionalni budžet	30,000

KLJUČNO ZAKONODAVSTVO EU KOJIM SE UREĐUJE RIBARSTVO, A KOJA ZAHTIJEVAJU USKLAĐIVANJE

Upravljanje resursima i ribolovnom flotom

- Regulativa (EU) br. 1380/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. decembra 2013. godine o Zajedničkoj politici ribarstva, o izmjenama regulativa Savjeta (EZ) br. 1954/2003 i (EZ) br. 1224/2009 i o stavljanju van snage regulativa Savjeta (EZ) br. 2371/2002 i (EZ) br. 639/2004 i Odluke Savjeta 2004/585/EZ
- Regulativa Savjeta (EZ) br. 1967/2006 od 21. decembra 2006. godine o mjerama upravljanja za održivo iskorišćavanje ribolovnih resursa u Sredozemnom moru, o izmjenama Regulative (EEZ) br. 2847/93 i stavljanju van snage Regulative (EZ) br. 1626/94
- Regulativa (EU) br. 2019/1241 Evropskog parlamenta i Savjeta od 20. juna 2019. godine o očuvanju ribolovnih resursa i zaštiti morskih ekosistema putem tehničkih mjera, o izmjenama regulativa Savjeta (EZ) br. 1967/2006, (EZ) br. 1224/2009 i regulativa (EU) br. 1380/2013, (EU) br. 2016/1139, (EU) br. 2018/973, (EU) br. 2019/472 i (EU) br. 2019/1022 Evropskog parlamenta i Savjeta, i stavljanju van snage regulativa Savjeta (EZ) br. 894/97, (EZ) br. 850/98, (EZ) br. 2549/2000, (EZ) br. 254/2002, (EZ) br. 812/2004 i (EZ) br. 2187/2005
- Regulativa (EU) br. 1343/2011 Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. decembra 2011. godine o određenim odredbama za ribolov u području Sporazuma o ribolovu Generalne komisije za ribarstvo za Mediteran (GFCM) i izmjenama Regulative Savjeta (EZ) br. 1967/2006 o mjerama upravljanja za održivo iskorišćavanje ribolovnih resursa u Sredozemnom moru
- Regulativa Savjeta (EZ) br. 1100/2007 od 18. septembra 2007. godine o mjerama za obnavljanje stoka evropske jegulje
- Regulativa Savjeta (EZ) br. 1185/2003 od 26. juna 2003. godine o uklanjanju peraja ajkula na plovilima
- Sprovedbena regulativa Komisije (EU) br. 2017/218 od 6. februara 2017. godine o registru Unije za ribarsku flotu
- Regulativa (EU) br. 2017/2403 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. decembra 2013. godine o održivom upravljanju spoljnim ribarskim flotama i stavljanju van snage Regulative Savjeta (EZ) br. 1006/2008
- Sprovedbena regulativa Komisije (EU) br. 2020/38 od 16. januara 2020. godine o tehničkim operativnim zahtjevima za snimanje, formatiranje i prenos informacija u skladu sa Regulativom (EU) br. 2017/2403 Evropskog parlamenta i Savjeta o održivom upravljanju spoljnim ribarskim flotama
- Regulativa (EU) br. 2019/1241 Evropskog parlamenta i Savjeta od 20. juna 2019. godine o očuvanju ribolovnih resursa i zaštiti morskih ekosistema putem tehničkih mjera

Inspekcija i kontrola

- Regulativa Savjeta (EZ) br. 1224/2009 od 20. novembra 2009. godine o uspostavljanju sistema kontrole Unije u cilju obezbjeđivanja usaglašenosti sa pravilima zajedničke politike ribarstva, kojom se menjaju regulative (EZ) br. 847/96, (EZ) br. 2371/2002, (EZ) br. 811/2004, (EZ) br. 768/2005, (EZ) br. 2115/2005, (EZ) br. 2166/2005, (EZ) br. 388/2006, (EZ) br. 509/2007, (EZ) br. 676/2007, (EZ) br. 1098/2007, (EZ) br. 1300/2008, (EZ) br. 1342/2008 i stavljaju van snage Regulative (EEZ) br. 2847/93, (EZ) br. 1627/94 i (EZ) br. 1966/2006
- Sprovedbena regulativa Komisije (EU) br. 404/2011 od 8. aprila 2011. godine o donošenju detaljnih pravila za sprovođenje Regulative Savjeta (EZ) br. 1224/2009 o uspostavljanju sistema kontrole Zajednice radi obezbjeđivanja usaglašenosti sa pravilima Zajedničke politike ribarstva

- Regulativa Savjeta (EZ) br. 1005/2008 od 29. septembra 2008. godine o uspostavljanju sistema Zajednice za sprečavanje, suzbijanje i zaustavljanje nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova, o izmjenama Regulativa (EEZ) br. 2847/93, (EZ) br. 1936/2001 i (EZ) br. 601/2004 i stavljanju van snage regulativa (EZ) br. 1093/94 i (EZ) br. 1447/1999
- Regulativa Komisije (EZ) br. 1010/2009 od 22. oktobra 2009. godine o donošenju detaljnih pravila za sprovođenje Regulative Savjeta (EZ) br. 1005/2008 o uspostavljanju sistema Zajednice za sprečavanje, suzbijanje i zaustavljanje nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova
- Regulativa (EU) br. 2019/473 Evropskog parlamenta i Savjeta od 19. marta 2019. godine o Evropskoj agenciji za kontrolu ribarstva
- Sporazum FAO o mjerama države luke (PSMA)
- Regulativa Savjeta (EZ) br. 768/2005 od 26. aprila 2005. godine o uspostavljanju Agencije za kontrolu ribarstva Zajednice i izmjenama Regulative (EEZ) br. 2847/93 o usklađivanju sistema kontrole koji se primjenjuje na Zajedničku politiku ribarstva (SL L 128, 21.5.2005, str. 1).
- Regulativa (EU) br. 2019/473 Evropskog parlamenta i Savjeta od 19. marta 2019. godine o Evropskoj agenciji za kontrolu ribarstva (kodifikacija)

Strukturna politika i državna pomoć

- Regulativa (EU) 2021/1139 Evropskog parlamenta i Savjeta od 7. jula 2021. godine o osnivanju Evropskog fonda za pomorstvo, ribarstvo i akvakulturu i o izmjenama Regulative (EU) 2017/1004
- Regulativa o utvrđivanju zajedničkih odredaba (Regulativa (EU) 2021/1060) utvđuje zajednički skup pravila za sve ESI fondove.

Ovo obuhvata odredbe koje se odnose na uslove, praćenje uspješnosti, organizaciju monitoringa, izvještavanja, evaluacije i pravila prihvatljivosti.

- Regulativa o utvrđivanju zajedničkih odredaba ((EU) br. 1303/2013) utvđuje zajednički skup pravila za sve ESI fondove.

Ovo obuhvata odredbe koje se odnose na uslove, praćenje uspješnosti, organizaciju monitoringa, izvještavanja, evaluacije i pravila prihvatljivosti.

- Regulativa Komisije (EU) br. 717/2014 od 27. juna 2014. o primjeni članova 107 i 108 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije na de minimis podršku u sektoru ribarstva i akvakulture
- Regulativa Komisije (EU) 2022/2473 od 14. decembra 2022. godine o proglašenju određenih kategorija pomoći preduzećima koja se bave proizvodnjom, preradom i prodajom proizvoda ribarstva i akvakulture koji su usklađeni s unutrašnjim tržištem u primjeni čl. 107 i 108 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije
- Komunikacija Komisije - Smjernice za državnu pomoć u sektoru ribarstva i akvakulture

Tržišna politika

- Regulativa (EU) br. 1379/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. decembra 2013. godine o zajedničkom uređenju tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture, o izmjenama regulativa Savjeta (EZ) br. 1184/2006 i (EZ) br. 1224/2009 i stavljanju van snage Regulative Savjeta (EZ) br. 104/2000
- Sprovedbena regulativa Komisije (EU) br. 1418/2013 od 17. decembra 2013. godine o proizvodnim i marketinškim planovima u skladu sa Regulativom (EU) br. 1379/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta o zajedničkom uređenju tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture
- Sprovedbena regulativa Komisije (EU) br. 1419/2013 od 17. decembra 2013. godine o

priznavanju organizacija proizvođača i međugranskih organizacija, proširenju pravila organizacija proizvođača i međugranskih organizacija i objavljivanju inicijalnih cena u skladu s Regulativom (EU) br. 1379/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta o zajedničkom uređenju tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture

- 2014/117/ EU: Preporuka Komisije od 3. marta 2014. godine o uspostavljanju i sprovođenju proizvodnih i marketinških planova u skladu sa Regulativom (EU) br. 1379/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta o zajedničkom uređenju tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture
- SWD(2016) 113 konačna verzija: RADNI DOKUMENT KOMISIJE - Smjernice za sprovođenje Poglavlja II „Strukovne organizacije“ Regulative (EU) br. 1379/2013 o uspostavljanju zajedničkog uređenja tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture
- Regulativa Savjeta (EZ) br. 2406/96 od 26. novembra 1996. godine o uspostavljanju zajedničkih tržišnih standarda za određene proizvode ribarstva
- Regulativa Komisije (EEZ) br. 3703/85 od 23. decembra 1985. godine o donošenju detaljnih pravila za primjenu zajedničkih tržišnih standarda za određenu svježu ili rashlađenu ribu
- Regulativa Savjeta (EEZ) br. 2136/89 od 21. juna 1989. godine o uspostavljanju zajedničkih tržišnih standarda za konzervirane sardine i trgovačkih opisa za konzervirane sardine i proizvode slične sardinama
- Regulativa Savjeta (EEZ) br. 1536/92 od 9. juna 1992. godine o uspostavljanju zajedničkih tržišnih standarda za konzerviranu tunu i palamidu
- Regulativa Komisije (EU) 2022/2473 od 14. decembra 2022. godine o proglašenju određenih kategorija pomoći preduzećima koja se bave proizvodnjom, preradom i prodajom proizvoda ribarstva i akvakulture koji su usklađeni s unutrašnjim tržištem u primjeni čl. 107 i 108 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije

Prikupljanje podataka

- Regulativa (EU) br. 2017/1004 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. maja 2017. o uspostavljanju okvira Unije za prikupljanje, upravljanje i korišćenje podataka u sektoru ribarstva i podršku naučnim savjetima u vezi sa zajedničkom politikom ribarstva i o stavljanju van snage Regulative Savjeta (EZ) br. 199/2008
- Regulativa Komisije (EZ) br. 665/2008 od 14. jula 2008. o donošenju detaljnih pravila za primjenu Regulative Savjeta (EZ) br. 199/2008 o uspostavljanju zajedničkog okvira Zajednice za prikupljanje, upravljanje i korišćenje podataka u sektoru ribarstva i podršku naučnim savjetima u vezi sa Zajedničkom politikom ribarstva
- Delegirana odluka Komisije (EU) br. 2021/1167 od 27. aprila 2021. o uspostavljanju višegodišnjeg programa Unije za prikupljanje i upravljanje biološkim, ekološkim, tehničkim i socio-ekonomskim podacima u sektorima ribarstva i akvakulture od 2022. godine
- Sprovedbena odluka Komisije (EU) br. 2021/1168 od 16. jula 2021. godine o uspostavljanju liste obaveznih obaveznih istraživanja na moru i pragova kao dijela višegodišnjeg programa Unije za prikupljanje podataka u sektorima ribarstva i akvakulture i upravljanje njima od 2022. godine
- Sprovedbena odluka Komisije (EU) br. 2022/39 od 12. januara 2022. godine o donošenju pravila o formatu i vremenskim okvirima za podnošenje nacionalnih planova rada i godišnjih izvještaja o prikupljanju podataka u sektorima ribarstva i akvakulture i stavljanju van snage Sprovedbenih odluka (EU) br. 2016/1701 i (EU) br. 2018/1283
- Izvještaj Komisije Evropskom parlamentu i Savjetu o sprovođenju DCF i radni dokument Komisije

Zakonodavstvo u oblasti zaštite životne sredine s uticajem na ribarstvo

- Direktiva 2008/56/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. juna 2008. godine o uspostavljanju okvira za djelovanje Zajednice u oblasti politike morske životne sredine (Okvirna direktiva o

morskoj strategiji)

- Direktiva 2000/60/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. oktobra 2000. godine o uspostavljanju okvira za djelovanje Zajednice u oblasti politike voda (Okvirna direktiva o vodama)
- Regulativa (EU) br. 1143/2014 Evropskog parlamenta i Savjeta od 22. oktobra 2014. godine o sprečavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta
- Direktiva 2009/147/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 30. novembra 2009. godine o očuvanju divljih ptica (Direktiva o pticama)
- Direktiva Savjeta 92/43/EEZ od 21. maja 1992. godine o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore (Direktiva o staništima)
- Direktiva 2001/42/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. decembra 2001. godine o procjeni učinaka određenih planova i programa na životnu sredinu
- Paket EK za ribarstvo
- Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomsko- socijalnom komitetu i Komitetu regiona: o energetske tranziciji EU sektora ribarstva i akvakulture;
- Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomsko- socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Akcioni plan za zaštitu i obnovu morskih ekosistema u cilju održivosti i otpornosti ribarstva;
- Komunikacija o zajedničkoj politici ribarstva danas i sutra;
- Izvještaj o Zajedničkom uređenju tržišta za proizvode ribarstva i akvakulture.
- Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomsko- socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Strateške smjernice za održiviju i konkurentniju akvakulturu EU u periodu od 2021. do 2030. godine

Akvakultura

- Strateške smjernice Komisije za održivi razvoj akvakulture EU i Višegodišnji nacionalni strateški planovi za akvakulturu
- Regulativa Savjeta (EZ) br. 708/2007 o stranim i lokalnom neprisutnim vrstama u akvakulturi
- Regulativa (EU) br. 2018/848 Evropskog parlamenta i Savjeta od 30. maja 2018. godine o organskoj proizvodnji i označavanju organskih proizvoda i stavljanju van snage Regulative Savjeta (EZ) br. 834/2007

KLJUČNO GFCM ZAKONODAVSTVO KOJIM SE UREĐUJE RIBOLOV

Preporuke o očuvanju i upravljanju

Ribolov male pelagične ribe

- Preporuka GFCM/44/2021/20 o višegodišnjem planu upravljanja za održivu eksploataciju malih pelagičnih resursa u Jadranskom moru (geografska potpodručja 17 i 18)

Ribolov demerzalnih vrsta

- Preporuka GFCM/43/2019/5 o višegodišnjem planu upravljanja za održivi ribolov demerzalnih riba u Jadranskom moru (geografska potpodručja 17 i 18)
- Preporuka GFCM/45/2022/8 o primjeni režima ribolovnog napora za ključne demerzalne resurse u Jadranskom moru (geografska potpodručja 17 i 18) u 2023. godini, proističe iz Preporuke GFCM/43/2019/5
- Preporuka GFCM/44/2021/1 o uspostavljanju režima ribolovnog napora za ključne demerzalne resurse u Jadranskom moru (geografska potpodručja 17 i 18)
- Preporuka GFCM/40/2016/5 o uspostavljanju, radi očuvanja, minimalne referentne veličine oslića u Sredozemnom moru
- Preporuka GFCM/33/2009/2 o najmanjoj veličini oka sake demerzalnih koča

Jegulja

- Preporuka GFCM/42/2018/1 o višegodišnjem planu upravljanja za evropsku jegulju u Sredozemnom moru
- Preporuka GFCM/45/2022/1 o višegodišnjem planu upravljanja za evropsku jegulju u Sredozemnom moru, o izmjenama Preporuke GFCM/42/2018/1

Crveni koral

- Preporuka GFCM/45/2022/2 o planu upravljanja za održivu eksploataciju crvenog koralu u Sredozemnom moru, o izmjenama Preporuke GFCM/43/2019/4
- Preporuka GFCM/43/2019/4 o planu upravljanja za održivu eksploataciju crvenog koralu u Sredozemnom moru
- Preporuka GFCM/41/2017/5 o uspostavljanju regionalnog prilagodljivog plana upravljanja za eksploataciju crvenog koralu u Sredozemnom moru
- Preporuka GFCM/40/2016/7 o dozvoli za upotrebu daljinski upravljanih vozila u okviru nacionalnih naučno-istraživačkih programa za crveni koral
- Preporuka GFCM/36/2012/1 o dodatnim mjerama za eksploataciju crvenog koralu u području primjene GFCM
- Preporuka GFCM/35/2011/2 o eksploataciji crvenog koralu u području primjene GFCM

Preporuka GFCM/35/2011/3 o smanjenju slučajnog ulova morskih ptica u ribolovu u području primjene GFCM

Rekreativni ribolov

- Preporuka GFCM/45/2022/12 o uspostavljanju skupa minimalnih pravila za održivi rekreativni ribolov u Sredozemnom moru

Osjetljive vrste

- Preporuka GFCM/44/2021/13 o ublažavanju uticaja ribolova na očuvanje morskih ptica u Sredozemnom moru
- Preporuka GFCM/44/2021/14 o ublažavanju uticaja ribolova na očuvanje morskih kornjača
- Preporuka GFCM/44/2021/15 o ublažavanju uticaja ribolova na očuvanje kitova
- Preporuka GFCM/42/2018/2 o mjerama upravljanja u ribarstvu za očuvanje morskih pasa i raža u GFCM području primjene, o izmjenama Preporuke GFCM/36/2012/3
- Preporuka GFCM/36/2012/2 o ublažavanju slučajnih ulova Cetacea u GFCM području primjene
- Preporuka GFCM/36/2012/3 o mjerama upravljanja u ribarstvu za očuvanje morskih pasa i raža u GFCM području primjene
- Preporuka GFCM/44/2021/16 o dodatnim mjerama za ublažavanje radi očuvanja hrskavičavih riba u Sredozemnom moru
- Recommendation GFCM/35/2011/4 o slučajnom prilovu morskih kornjača u ribarstvu u GFCM području primjene
- Preporuka GFCM/35/2011/5 o mjerama u ribarstvu za očuvanje sredozemne morske medvjedice u GFCM području primjene
- Preporuka GFCM/30/2006/3 o uspostavljanju područja ograničenog ribolova kako bi se zaštitila osjetljiva staništa dubokog mora

Alohtone vrste

- Preporuka GFCM/42/2018/7 o regionalnom programu istraživanja o plavim rakovima u Sredozemnom moru

Opšte

- Preporuka GFCM/29/2005/3 o zabrani upotrebe plutajućih mreža u ribolovu velikih pelagičnih vrsta

Preporuke o monitoringu, kontroli i nadzoru

- Preporuka GFCM/45/2022/13 o uspostavljanju GFCM dnevnika, o izmjenama Preporuke GFCM/35/2011/1
- Preporuka GFCM/45/2022/14 o regulisanju pretovara u području primjene GFCM
- Preporuka GFCM/44/2021/18 o uspostavljanju GFCM registra ovlašćenih plovila dužih od 15 metara u području primjene GFCM, o izmjenama Preporuke GFCM/33/2009/6
- Preporuka GFCM/44/2021/19 o uspostavljanju liste plovila za koje se pretpostavlja da su vršila nezakonit, neprijavljen i neregulisan ribolov, o stavljanju van snage Preporuke GFCM/33/2009/8
- Preporuka GFCM/44/2021/21 o posmatranjima plovila
- Preporuka GFCM/43/2019/7 o informacijama o sporazumima o pristupu u području primjene GFCM
- Preporuka GFCM/43/2019/8 o uspostavljanju liste plovila za koje se pretpostavlja da su vršila nezakonit, neprijavljen i neregulisan ribolov u području primjene GFCM, o izmjenama Preporuke GFCM/33/2009/8
- Preporuka GFCM/42/2018/10 o pristupu informacijama i podacima koji se odnose na monitoring, kontrolu i nadzor u okviru sistema zajedničkih programa inspeksijske kontrole i nadzora
- Preporuka GFCM/42/2018/11 o regionalnom obilježavanju ribolovnih alata

- Preporuka GFCM/41/2017/7 o regionalnom planu akcije za suzbijanje nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova u području primjene GFCM
- Preporuka GFCM/40/2016/1 o regionalnom programu mjera države luke radi suzbijanja nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova u području primjene GFCM
- Preporuka GFCM/38/2014/2 o utvrđivanju neusaglašenosti, o izmjenama i stavljanju van snage Preporuke GFCM/34/2010/3
- Preporuka GFCM/35/2011/1 o uspostavljanju GFCM dnevnika, o izmjenama Preporuke GFCM/34/2010/1
- Preporuka GFCM/34/2010/2 o upravljanju ribolovnim kapacitetom
- Preporuka GFCM/33/2009/6 o uspostavljanju GFCM registra plovila dužih od 15 metara ovlašćenih za rad u području primjene GFCM, o izmjenama Preporuke GFCM/29/2005/2
- Preporuka GFCM/33/2009/7 o minimalnim standardima za uspostavljanje sistema praćenja plovila u području primjene GFCM
- Preporuka GFCM/33/2009/8 o uspostavljanju liste plovila za koje se pretpostavlja da su vršila nezakonit, neprijavljen i neregulisan ribolov u području primjene GFCM, o stavljanju van snage Preporuke GFCM/30/2006/4
- Preporuka GFCM/22/1997/1 o ograničenju upotrebe lebdećih mreža u Sredozemnom moru

Preporuke o prikupljanju podataka

- Preporuke o izvještavanju podataka i informacija Preporuka GFCM/41/2017/1 o prijavljivanju podataka i informacija o akvakulturi, o stavljanju van snage Preporuke GFCM/35/2011/6
- Preporuka GFCM/41/2017/6 o dostavljanju podataka o ribolovnim aktivnostima u području primjene GFCM
- Preporuka GFCM/40/2016/2 o progresivnom sprovođenju dostavljanja podataka u skladu s GFCM Referentnim okvirom za prikupljanje podataka
- Preporuka GFCM/35/2011/6 o izvještavanju podataka i informacija o akvakulturi, o izmjenama Preporuke GFCM/33/2009/4
- Preporuka GFCM/33/2009/3 o primjeni GFCM Matrice statistike Zadatka 1 i o stavljanju van snage Rezolucije GFCM/31/2007/1
- Preporuka GFCM/33/2009/5 o uspostavljanju regionalnog registra GFCM flote

KLJUČNI ICCAT PROPISI KOJIM SE UREĐUJE RIBOLOV

- Regulativa (EZ) br. 1936/2001 o mjerama kontrole koje se primjenjuju na ribolov određenih resursa visoko migratornih vrsta riba
- Regulativa Savjeta (EZ) br. 520/2007 od 7. maja 2007. godine o tehničkim mjerama za očuvanje određenih resursa visoko migratornih vrsta i o stavljanju van snage Regulative (EZ) br. 973/2001
- Regulativa (EU) br. 640/2010 Evropskog parlamenta i Savjeta od 7. jula 2010. godine o uspostavljanju programa za dokumentovanje ulova plavorepe tune (*Thunnus thynnus*) i o izmjenama Regulative Savjeta (EZ) br. 1984/2003
- Regulativa (EU) 2016/1627 Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. septembra 2016. godine o višegodišnjem planu oporavka plavorepe tune na istočnom Atlantiku i Sredozemlju i o stavljanju van snage Regulative Savjeta (EZ) br. 302/2009
- Regulativa (EU) 2017/2107 Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. novembra 2017. godine o mjerama upravljanja, očuvanja i kontrole koje se primjenjuju u području Konvencije Međunarodne komisije za očuvanje atlantske tune (ICCAT) i o izmjenama regulativa Savjeta (EZ) br. 1936/2001, (EZ) br. 1984/2003 i (EZ) br. 520/2007.
- Delegirana regulativa Komisije (EU) 2018/191 od 30. novembra 2017. godine o izmjenama Delegirane regulative (EU) 2015/98 o sprovođenju međunarodnih obaveza Unije, kako je navedeno u članu 15 stav 2 Regulative (EU) br. 1380/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta, prema Međunarodnoj konvenciji o očuvanju atlantskih tuna, a odnosi se na sredozemne resurse sabljarkke
- Regulativa (EU) 2019/833 Evropskog parlamenta i Savjeta od 20. maja 2019. godine o mjerama očuvanja i sprovođenja koje se primjenjuju u regulatornom području Organizacije za ribarstvo sjeverozapadnog Atlantika, o izmjenama Regulative (EU) 2016/1627 i o stavljanju van snage Regulative Savjeta (EZ) br. 2115/2005 i (EZ) br. 1386/2007
- Regulativa (EU) 2019/1154 Evropskog parlamenta i Savjeta od 20. juna 2019. godine o višegodišnjem planu oporavka za sredozemnu sabljarku i o izmjenama Regulative Savjeta (EZ) br. 1967/2006 i Regulative (EU) br. 2017/2107 Evropskog parlamenta i Savjeta
- Delegirana regulativa Komisije (EU) 2022/824 od 15. marta 2022. godine o izmjenama Delegirane regulative (EU) 2015/98 o sprovođenju međunarodnih obaveza Unije, kako je navedeno u članu 15 stav 2 Regulative (EU) br. 1380/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta, prema Međunarodnoj konvenciji o očuvanju atlantskih tuna i Konvenciji o budućoj multilateralnoj saradnji u ribarstvu sjeverozapadnog Atlantika

LITERATURA:

Strategija ribarstva Crne Gore 2015-2020. godine sa akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU.

Sektorska analiza za oblast ribarstva u Crnoj Gori za potrebe izrade Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2021-2027. i IPARD III (2021-2027) programa.

www.EUMOFA.EU

www.monstat.org

www.eurlex.Evropa.eu

Drago Marić: Bibliografija o ribarsko - ihtiološkim istraživanjima u slatkim vodama Crne Gore (150 godina istraživanja).

https://webgate.ec.europa.eu/sanco/traces/output/RS/FFP_RS_en.pdf

https://ec.europa.eu/fisheries/press/eu-fish-market-2018-edition-out_pl

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Aquaculture_statistics&oldid=356961

<https://phys.org/news/2018-09-fish-consume-global-seafood-consumption.html>

https://www.fao.org/fishery/countrysector/naso_Montenegro/en

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020SC0223>

<https://www.farm-europe.eu/news/green-deal-cap-fe-analysis-of-comagri-report/>

Plan upravljanja NP Skadarsko jezero 2016-2020.

Uredba o načinu i postupku izrade usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata - Uredba je objavljena u „Službenom listu Crne Gore“, br. 54/2018 od 31.7.2018, a stupila je na snagu i primjenjuje se od 8. avgusta 2018. godine

Crna Gora, Montenegro, Uprava za statistiku, Statistical office – 2021.

<https://www.morskodobro.me/>

Uredbu o uslovima, načinu i dinamici sprovođenja mjera agrarne politike za 2021. godinu (Agrobudžet).

RADNI DOKUMENT KOMISIJE Izvještaj o Crnoj Gori za 2020. godinu koji prati Komunikaciju Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona za 2020. godinu Komunikacija o politici proširenja EU.

RADNI DOKUMENT KOMISIJE Izvještaj o Crnoj Gori za 2021. godinu koji prati Komunikaciju Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona za 2021. godinu Komunikacija o politici proširenja EU.

Istraživanje za PECH Kommit — EU politika ribarstva – najnoviji razvoj događaja i budući izazovi

Odjeljenje za politike strukturalnog i kohezionog razvoja Generalnog direktorata za unutrašnje politike
- Autori: Martin ARANDA (AZTI), Clara ULRICH (DTU-AQUA) and Bertrand LE GALLIC (*Université de Brest*
- UBO) *et al.* (2019) PE 629.202 - septembar 2019.

Kompilacija preporuka za upravljanje i rezolucija usvojenih od strane ICCAT-a za očuvanje atlantskih tuna i vrsta sličnih tuni - 2022 - Međunarodna komisija za očuvanje atlantskih tuna

Strategija Crne Gore - 2021-2026 - Odobrena od strane Odbora direktora 15. septembra 2021, EBRD.

RAC/SPA - UNEP/MAP, 2013. Procjena ribolovnih aktivnosti u Crnoj Gori: studija slučaja pet odabranih segmenata crnogorske obale By Mirko Djurović and Olivera Marković. Ed. RAC/SPA – MedMPAnet Project, Tunis: 39p.

Strategija održivog razvoja akvakulture u Mediteranu i Crnom moru, GFCM FAO 2018.

FAO. 2021. Strategija za održivo ribarstvo i akvakulturu u Mediteranu i Crnom moru do 2030 GFCM. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb7562en>

Svjetska banka. 2022. Projekat institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede u Crnoj Gori (MIDAS). Nezavisna grupa za evaluaciju, Izvještaj o procjeni rezultata projekta 166621. Vašington, DC: Svjetska banka.

Nacionalna strategija za integralno upravljanje obalnim područjem - Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore, Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, Akcioni plan za Mediteran (UNEP/MAP) - Regionalni centar aktivnosti (PAP/RAC) Kraj Sv. Ivana 11 HR-21000 Split, Hrvatska - Podgorica, jun 2015. CAMP Crna Gora.

GFCM obavezujuće preporuke i propisi: <https://www.fao.org/gfcm/decisions/en/>